

Dersaadet merkez şefi Beye:

Lisanı umumîden arzolunan ve selâmeti mülkü millet namına takdimi, istirham olunan telgraflarımızı tevkiif eden haini din ve devlettir. Nihayet kan dökülmesine sebep olacaktır. Sem'i şahaneye isal için azmimiz kat'îdir. Cevap bekliyoruz.

Mabeyni Humayun Başkâtabeti Celilesine:

Delâleti aliyelerle takdim kılınan arizai çakeranemizin cevabını selâmeti mülkü millet namına makina başında intizar ediyoruz.

Mabeyni Humayun Başkâtabeti delâletile Süddei Merahimzübdei Cenabı Hilâfetpenahiye:

Memleketimiz bulunan Sıvasta, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namile teşekkül eden Kongre Heyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa, itimatnamei humayunlarını hâmil bulunduğunu işaa ile memleketimizde setri seyyiat etmek isteyen bir hizbi kalilin iştirakile, iradei milliyeyi temsil suretinde gösteriyorlar. Halbuki halifei zîşanımız ve sevgili padişahımıza her suretle müti ve merbutiyeti tammemiz muktazayı din olduğundan Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Seryaveri Hazreti Şehriyarî Naci Beyefendinin Amasyaya izamlarını istihbar ettik. Ahali arasında husule gelen heyecanı teskin için ulema, eşraf ve tüccardan iki yüzü müteceviz imzayı havi davetiye telgrafımıza cevap alamadık. Efkârı umumiyenin ne merkezde olduğunu bizzat müşahede buyurulmak üzere Sıvasa kadar gönderilmesini rumali ubudiyet ve kemali tehalükle tazarru ve niyaz ederiz. Olbapta ve katbe ahvalde emrû ferman padişahımız efendimiz hazretlerindir.

Efendiler, düşmanlar, Şeyh Recebe, hakikaten, mühim bir rol ifa ettirmiş bulunuyorlardı. Sırası gelince arzedeceğim vesaikten, Sait Mollanın Rahip Frew'a olan 24 Teşrinievvel tarihli bir mektubunda Molla, Papaza "Sıvas vak'asını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz ama yavaş yavaş düzelecek" diyordu.

Bütün milletin vahdet ve tesanüdünden ve teşkilâtı milliyenin memleketin her köşesine teşmil edildiğinden bahseden, milletin müşterek arzusuna tebaan ve teşkilâtı millîye ve askeriye müsteniden kabine iskat eden, yeni kabine ile karşı karşıya geçen, bir heyetin reisi aleyhinde -tam yeni kabine murahhasile müzakereye girişeceği bir sırada ve bu maksatla Sıvasta çıktığının ferdası bütün Sıvas ahalisi namına kıyama gösterir bir telgrafın, telgrafhane tehdit edilecek çektirilebilmesi elbette manidar idi.

Böyle bir heyetin, bizzat bulunduğu Sıvas ahalisi, aleyhinde bulununca, bütün milletin, aynı his ve fikirde olmayacağını ispat etmek cidden müşküldür. O halde, mahiyeti temsilîyesi böyle olan bir heyetin ve reisinin istinat ettiği kuvvetin dahi çürük olacağına hükmetmek neden caiz olmasın!

Sıvasta yükseltilen bu sadanın düşmanlar için ne kadar kuvvetli ve mühim olduğu takdir buyrulur.

Efendiler, Salih Paşaya ait telgrafi, Amasyaya muvasalatında kendisine verdirdim. Fakat, Şeyh Recep ve rüfekasının hükümetçe tecziyesini talep ettim. Sıvastaki Heyeti Temsilîye azasına da telgraf başında 9 Teşrinievvelde şunları sordum:

1- Şeyh Recep, Ahmet Kemal ve Celâl imzasile mabeyni humayuna çekilen telgrafnameyi gördünüz mü?

2- Telgrafhane nöbetçi zabıtı yok mu?

3- Cümlelerin mevcudiyetine rağmen böyle bir küstahlık nasıl vukubulabilir. Bahusus bu mecaninin teşebbüsleri cümlelerce malûm bulunuyor. Salih Paşaya ve Naci Beye hitaben üç imza ile telgraf hazırladıklarını biz buradan işitmiştik. Sizin bundan haberiniz yok mu idi?

4- Ecaniple beraber İtilâf ve Hürriyetçilerin birtakım haince hareketi hyanetkârane teşebbüs ettiklerine dair dün tamamen vukubulan tebligat alınmadı mı?

İstanbul merkez şefi Beye:

Halkın ağzından sunulan ve yurdun ve ulusun esenliği adına (Padişaha) sunulması dilenen telgraflarımızı önleyen din ve devlet hainidir. Sonunda kan dökülmesine yol açacaktır. Padişahın kulağına yaptırmak için kararımız kesindir. Cevap bekliyoruz.

Padişahın Özelkalemi Başkâtipliğine:

Yüksek aracılığınızla verilen dilek bildirimimizin karşılığını ülke ve ulusun esenliği adına makina başında bekliyoruz.

Padişahın Özelkalemi Başkâtipliği eliyle Halife Hazretlerine:

Memleketimiz olan Sıvasta, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği adıyla kurulan Kongre Kurulu Başkanı Mustafa Kemal Paşa, elinde sizin güven mektubunuz bulunduğunu yayarak memleketimizde kötülükleri örtmek isteyen birçok küçük topluluğun katılmasıyla ulusal iradeyi temsil ediyormuş gibi davranıyorlar. Oysa şanlı halifemiz ve sevgili padişahımıza her bakımdan saygılı ve tam bağlı olmamız din gereği olduğundan Denizizleri Bakanı Salih Paşa ile Padişahın Şahyaveri Naci Beyefendinin Amasyaya gönderildiğini haber aldık. Halkta oluşan coşkuyu yansıtmak için din bilginleri halkın ileri gelenleri ve iki yüzü aşkın imza ile çektiğimiz çağrıya karşılık alamadık. Kamu oyunun ne durumda olduğunun kendileri tarafından anlaşılması için Sıvasa kadar gönderilmesini bağlılıkla yüz sürerek ve birbirimizle yarış edencesine yalvarır ve yakarırız. Bu yolda ve bütün durumlarda emir ve ferman padişahımız efendimiz hazretlerindir.

Efendiler, düşmanlar, Şeyh Recebe, gerçekten önemli bir rol yaptırmış bulunuyorlardı. Sırası gelince bilginize sunacağım belgelerden, Sait Molla, Papaz Frew'ya "Sıvas olayını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz ama yavaş yavaş düzelecek" diyordu.

Bütün ulusun birlik ve dayanışmasından ve ulusal örgütlerin memleketin her köşesine yayıldığından söz eden, milletin ortak isteğine uyararak ve ulusal ve askerî örgütlere dayanarak hükümet düşüren, yeni hükümetle karşı karşıya geçen, bir kurulun başkanına karşı - tam yeni hükümet delegeleriyle görüşmelere girişeceği bir sırada ve bu amaçla Sıvasta çıktığının ertesi günü - bütün Sıvas halkı adına ayaklanıldığını gösterir bir telgrafın, telgrafhane tehdit edilerek çektirilebilmesi elbette anlamlı idi.

Böyle bir kurulu, kendi bulunduğu yerin yani Sıvas halkı, kötuleyince, bütün milletin, aynı duygu ve düşüncede olmayacağını kanıtlamak gerçekten güçtür. Öyleyse, temsilcilik niteliği böyle olan bir kurulun ve onun başkanının dayandığı gücün de çürük olacağına inanmak neden doğru olmasın!

Sıvasta yükseltilen bu sesin düşmanlar için ne kadar kuvvetli ve önemli olduğunu kavrayınız.

Efendiler, Salih Paşaya ait telgrafi, Amasyaya vardığında kendisine verdirdim. Fakat, Şeyh Recep ve arkadaşlarının hükümetçe cezalandırılmasını istedim. Sıvastaki Temsilci Kurul üyelerinden de telgraf başında 9 Ekimde şunları sordum:

1 - Şeyh Recep, Ahmet Kemal ve Celâl imzasile padişah özel kalemine çekilen telgrafi gördünüz mü?

2 - Telgrafhane nöbetçi subayı yok mu?

3 - Hepiniz orada bulunurken böyle bir küstahlık nasıl yapılabilir? Hem de bu delillerin girişimlerini hepimiz biliyorsunuz. Salih Paşaya ve Naci Beye çekilmek üzere üç imza ile telgraf hazırladıklarını biz buradan işitmiştik. Sizin bundan haberiniz yok muydu?

4 - Yabancılarla birlikte İtilâf ve Hürriyetçilerin birtakım haince davranışlara kalkıştıkları hakkında dün genelgeyle yapılan bildiri alınmadı mı?

5- Tazyik ve ihafe edilen telgraf memurlarının hemen icap edenleri, vali paşayı ve diğer alâ-kadaranı haberdar etmemelerinin ve nöbetçi zabitanın bunda gaflet göstermesinin sebebi nedir?

6- Başmüdür Beyin itayı malûmat eylemesi üzerine itihaz edilmiş olan tedabir nedir?
Mustafa Kemal

Vilâyetin, meseleyi ciheti askerîyeye havale ettiği anlaşılması üzerine Kolordu Erkâniharbiye Reisi Zeki beye de, şunu yazdım:

Mevzuubahs olan meselede zimethal olanların tevkif ve tecziyesi için vilâyetçe mevcut olan vesait kullanılmış da veyahut gayrikâfi görülmüş de mi Kolorduya iş atılıyor. Yoksa bu küstahane harekâta karşı dahi vilâyetçe itihazı tedabirde tereddüt mü ediliyor? Bu cihet anlaşıldıktan sonra halli mesele daha sehil ve esaslı olur.

Mustafa Kemal

Bâdehu Sivasta bulunanlara şu emri verdim:

1- Telgrafhane tamamen kontrol altına alınacaktır. Bir zabıt kumandasında bir manga asker ikame edilecektir. Vaki olduğu gibi telgrafhaneyi işgal ve memurîni tazyik ederek vah-deti meşruai millîye aleyhinde tahdişi ezhanı mucip ve asayîşi muhil teşebbüsatta bulunacak hainler kat 'iyyen menedilecektir. Bu gibi harekâti asayiş şikenanede haddi kanunîyi tecavüz ve askere taarruz edenlere karşı bilâtereddüt, hernerede olursa olsun istimali silâh edilecektir.

2- Küstahane harekâta mütecasir olanlar hakkında temini inzibat noktai nazarından erkâniharbiye reisinin dermeyer eylediği esbaba binaen firarlarına mahal verilmeksizin derhal icabı hal yapılıcak ve neticesi bir iki saate kadar bildirilecektir. Ancak bu hususta karar vermek için orada mevcut zevattan hiçbirinin teşebbüs almayıp istizana kalkışılması cidden mucibi teessüf görülmüştür. Bu karar, bir taburu Sivasta bulunan Beşinci Fırka Kumandanı Cemil Cahit Bey tarafından tabur kumandanına emredilmiştir. Oraca bu kararın sürati tatbiki-na hiç olmazsa delâlet buyurulması niyaz olunur.

3- Sivasta temini inzibat için uyanık olarak bütün alâkadaranca tedabiri kat'ie ve şedi-de alınması lüzumunu arz ederim.

Mustafa Kemal

Hususî olarak Osman Tufan ve Recep Zühtü Beylere, şu talimatı verdim:

Harekâti millîye aleyhinde küstahlık edenler hakkında yapılacak muamele icab edenlere bildirilmiştir. Vaziyeti bittakip harfiyen tatbik olunup olunmadığını ve müsamaha görüldüğü takdirde bizzat müdahale ederek eşhası malûmenin tevkifi ve hempalarının iskâtu mat-luptur. Bu bapta lüzum hâsıl olursa, herkime karşı olursa olsun icabını ifada tereddüde mahal yoktur.

Mustafa Kemal

20 Teşrinievvelde Vali Reşit Paşa, uzun uzadıya vak'ayı hikâye ettikten sonra, "vak'anın tevessü eylemesi ihtimali varitken önüne geçilmiş ve gösterilen icraati seria ve şedideden dolayı buna mümasil ahvalin badema ademi zuhûru derkâr bulunmuş" olduğunu yazıyordu (Ves. 161).

Efendiler, hükûmeti merkezîyenin Şeyh Recebi ve rüfekasını tecziye etmiş olduğunu, bittabi, farzetmediniz. "An evlâdi Şemsiddini Sivasî" diye imza atan bu miskin ve adî şeyhin, bundan sonra da düşman aleti olarak irtikâp eyliyeceği habasetlere tesadüf edeceğiz.

Efendiler, henüz Amasyada iken, karşılaştığımız vaziyet, yalnız, Şeyh Recep vak'asile kalmadı. Adapazarı havalisinde de buna mümasil bir hâdise vukua geldi. Müsaade ederseniz, onu da kısaca arz edeyim:

Adapazarı kazasının Akyazı cihetlerinde türeyen, Talostan Bey ve İstanbuldan para ve talimatla gelerek, süvari olacıklara 30 ve piyade yazılacaklara 15 lira vadeden Bekir Bey ve Sapancanın Avçar karyesinden Beslân namında bir tahsildar birleşiyorlar. Bu adamlar başlarına topladıkları atlı, yaya birtakım eşhas ile Adapazarı kasabasını basmaya karar veriyorlar. Tahir Bey isminde

5 - Baskı yapılan ve korkutulan görevlilerden gerekenlerin, vali paşaya ve öbür ilgililere hemen haber vermemelerinin ve nöbetçi subayının bunda aymazlık göstermesinin sebebi nedir?

6 - Başmüdür Beyin bilgi vermesi üzerine alınmış olan önlemler nedir?

Mustafa Kemal

Valiliğin, işi askerlere aktardığı anlaşılması üzerine Kolordu Kurmay Başkanı Zeki Beye de, şunu yazdım:

Söz konusu olan işe karışmış olanların tutuklanmaları ve cezalandırılmaları valilikçe elindeki araçlar kullanılmış ya da yetmez görülmüş de mi iş Kolorduya atılıyor. Yoksa bu küstahça davranışlara karşı bile valilik önlem alınmasında kararsız mı kalıyor? Bu cihet anlaşıldıktan sonra sorunun çözülmesi kolay ve kökten olur.

Mustafa Kemal

Arkadan Sivasta bulunanlara şu emri verdim:

1 - Telgrafhane tam kontrol altına alınacaktır. Bir subay komutasında bir manga asker yerleştirilecektir. Bu kez olduğu gibi, telgrafhaneye girerek ve görevlilere baskı yaparak meşru ulusal birliğe karşı kafaları karıştırıcı ve iç güvenliği bozucu girişimlerde bulunacak hainler kesinlikle önlenecektir. Bu gibi iç güvenliği bozar davranışlarla yasal sınırları aşan ve askere saldıranlara karşı duraksamadan, hernerede olursa olsun silâh kullanılacaktır.

2 - Küstahça davranışlara kalkışanlar hakkında düzeni sağlamak açısından kurmay başkanının ileri sürdüğü nedenlerden dolayı kaçmalarına meydan verilmeksizin hemen durum gereği yapılacak ve sonucu bir iki saate değin bildirilecektir. Ancak bu hususta karar vermek için orada bulunanlardan hiç kimsenin insiyatif almayıp (bize) sormaya kalkışması gerçekten üzüntü ile karşılanmıştır. Bu karar, bir taburu Sivasta bulunan Beşinci Tümen komutanı Cemal Cahit Bey tarafından tabur komutanına emredilmiştir. Orada bu kararın ivdilikle uygulanmasına hiç olmazsa yardımcı olunması rica olunur.

3 - Sivasta düzeni sağlamak için uyanık olarak bütün ilgililerce kesin ve şiddetli önlemler alınması gereğini bilgilerinize sunarım.

Mustafa Kemal

Özel olarak Osman Tufan ve Recep Zühtü Beylere, şu direktifi verdim:

Millî Harekât karşısında küstahlık edenler hakkında yapılacak işlem gerekenlere bildirilmiştir. Durum izlenip harfi harfine uygulanıp uygulanmadığını ve göz yumular görülürse siz kendiniz işe karışarak bilinen kişileri tutuklamanızı ve yardımlarınızı susturmanızı isterim. Bu yolda gerekirse, her kime karşı olursa olsun gereğini yapmakta duraksamaya yer yoktur.

Mustafa Kemal

20 Ekimde Vali Reşit Paşa, uzun uzadıya olayı anlattıktan sonra, "olayın yayılması olası iken önüne geçilmiş ve yapılan hızlı ve sert işlemlerle buna benzer durumların bundan böyle meydana gelmeyeceği anlaşılması" olduğunu yazıyordu (Belge 161).

Efendiler, İstanbul hükûmetinin Şeyh Recebi ve arkadaşlarını cezalandırmış olduğunu, elbette, düşünmediniz, "Şemsiddini Sivasî Oğullarından" diye imza atan bu miskin ve bayağı şeyhin, bundan sonra da düşman maşası olarak işleyeceği kötülöklere rastlayacağız.

Efendiler, daha Amasyada iken, karşılaştığımız durum, yalnız, Şeyh Recep olayıyla kalmadı. Adapazarı yöresinde de buna benzer bir olay oldu. İzin verirseniz, onu da kısaca bilginize sunayım:

Adapazarı ilçesinin Akyazı yönlerinde türeyen, Talostan Bey ve İstanbuldan para ve direktifle gelerek, atlı asker olacıklara 30 ve piyade yazılacaklara 15 lira aylık sözü veren Bekir Bey ve Sapancanın Avçar köyünden Beslân adında bir tahsildar birleşiyorlar. Bu adamlar başlarına topladıkları atlı, yaya birtakım

olan Adapazarı kaymakamı, bunu haber alıyor. Tahir Bey, İzmitten gönderilen bir binbaşı ile ve tedarik ettiği yirmi beş kadar atlıyı alarak, kasabayı basmaya gelenlere karşı hareket eder. Lûtfiye denilen bir köyde karşılaşılır. Bu gürüha maksadı hareketleri sorulmuş.. verdikleri cevap şu imiş: "Zatı padişahinin hayatta ve makamı muallâyı hilâfetlerinde olup olmadığını öğrenmek için Adapazarına makına başına gelmek istiyoruz. Mustafa Kemal Paşayı, padişah makamına kabul edemeyiz..."

Tahir Beyin makına başında, İzmit mutasarrıfına verdiği malûmatta; "merkumların İstanbulda mühimce zevatla temasları olduğunu ve hatta padişahın da bu hareketlerinden haberdar bulunduğunu beyan eyledikleri" dercediliyordu. Resmen verilen malûmatta: "Bekirin, toplanan eşhasa, bu iş için, İstanbulca, bir hafta müddet tayin ettiler, beş gün geçti. İki günümüz kaldı. İşi taci edelim diye" beyanatta bulunduğu da bildiriliyordu (Ves. 162).

İzmitteki Fırka Kumandanı, Adapazarı üzerine bir müfreze gönderecekti. Ali Fuat Paşa da, Düzce üzerine bir miktar kuvvet sevkedecekti.

23 Teşrinievvel tarihinde, İzmitte Fırka Kumandanına, Bekirin İtilâf ve Hürriyetçilerle ecnebî düşmanlar tarafından gönderildiği ve harekâtı mefsedetkâranelerinin men'i lüzumu bildirildi.

Adapazarı Kaymakamı Tahir Beye de, 23 Teşrinievvelde doğrudan doğruya "Bekir ve rüfekası hakkında tedabiri şedide ve serianın tatbikunda kat'iyen tereddüt gösterilmiyerek izalei mazarratlarla neticenin iş'arını" emrettim (Ves. 163).

Efendiler, 23 Teşrinievvel tarihli bir şifre ile, merkur Bekir ve hempalarının hareketleri ve hüviyetleri hakkında destres olduğumuz malûmatı, Harbiye Nazırı Cemal Paşaya bildirdik ve "hükûmeti seniyece bu gibi ef'al ve harekâtı mefsedetkâraneye karşı vaktü zamanında tedabiri müessire alınmayıp, mesele, teşkilâtı millîyeye temas eylediği takdirde en şedit tedabire tevessülde kendimizi mazur göreceğimizi arzederiz" dedik (Ves. 164).

İzmitten, giden ve mahallinde takviye olunan millî ve askerî bir müfreze, "mühim miktarda toplanmış ve toplanmakta olan eşhası şerireyi dağıtmış, tahsildar Beslân ve biraderi Hasan Çavuşu derdest etmiş, asıl talimat ve para ile bir hafta evvel İstanbuldan gelmiş olan Bekir, firar eylemiş." Bu Bekir, zabıtlıktan matrut ve Manyalıdır (Ves. 165, 166).

Bundan sonra, vermeğe mecbur olduğumuz emirlerle, İzmitte muharrik ve mürettip olanlardan, İngiliz İbrahim denmekle maruf biri ve sair birtakımları hakkında takibat başladı (Ves. 167, 168).

"Bekirin, mahallince itihaz olunan tedabir neticesinde teşebbüsünün akim kaldığını ve firar eylediğini ve tekrar İstanbula avdet ederek yeniden teşebbüsâtı mel'unanede bulunması ağılebi ihtimal olduğunu, hakkında takibati mahsusada bulunulmasını" Amasyadan 26 Teşrinievvel 1335 tarihinde Harbiye Nazırı Cemal Paşaya yazdım (Ves. 169).

27 Teşrinievvel 1335 tarihinde Bolu Mutasarrıfı Haydar Beyden gelen telgrafta: "Bekirin maiyetinde iki zabıt, kırk müsellâh adam olduğu halde Abaza köylerinde halkı, hükûmeti hâzıra namına hareketi millîye aleyhine teşvik ve birçok para sarfettiği ve nezarete vukubulan iş'aratının cayi kabul bulamamakta olduğu" bildiriliyordu (Ves. 170).

kişilerle Adapazarı ilçesini basmaya karar veriyorlar. Tahir Bey isminde olan Adapazarı kaymakamı, bunu haber alıyor. Tahir Bey, İzmitten gönderilen bir binbaşı ile bulduğu yirmi beş kadar atlıyı alarak, ilçeyi basmaya gelenlere karşı yola çıkar. Lûtfiye denilen bir köyde karşılaşılır. Bu derme çatma kalabalığa davranışlarının amacı sorulmuş.. verdikleri karşılık şu imiş: "Padişah hazretlerinin hayatta ve yüksek halifelik makamında olup olmadığını öğrenmek için Adapazarına telgraf başına gelmek istiyoruz. Mustafa Kemal Paşayı, padişah olarak kabul etmeyiz..."

Tahir beyin telgraf başında, İzmit mutasarrıfına verdiği bilgilerde; "Bu adamların İstanbulda önemlice kişilerle ilişkileri olduğunu ve hatta padişahın da bu davranışları bildiğini söyledikleri" belirtiliyordu. Resmî olarak verilen bilgilerde: "Bekirin; toplanan kişilere, bu iş için, İstanbulca, bir hafta süre belirlendi, beş gün geçti. İki günümüz kaldı. İşi çabuklaştıralım" dediği de bildiriliyordu (Belge 162).

İzmitteki Tümen Komutanı, Adapazarı üzerine bir askerî birlik gönderecekti. Ali Fuat Paşa da, Düzce üzerine bir miktar kuvvet yollayacaktı.

23 Ekim tarihinde, İzmitte Tümen Komutanına, Bekirin İtilâf ve Hürriyetçilerle yabancı düşmanlar tarafından gönderildiği ve karıştıracı davranışlarının önlenmesi gerektiği bildirildi.

Adapazarı Kaymakamı Tahir Beye de, 23 Ekimde doğrudan doğruya "Bekir ve arkadaşları hakkında sert ve ivedi önlemler uygulanmasında kesinlikle kararsızlık gösterilmiyerek yaptıkları zararlı işlere son verilerek sonucun bildirilmesini" emrettim (Belge 163).

Efendiler, 23 Ekim tarihli bir şifre ile, sözü edilen Bekir ve yandaşlarının yaptıkları ve kimlikleri hakkında elde ettiğim bilgileri, Savaşları Bakanı Cemal Paşaya bildirdik ve "İstanbul hükûmetince bu gibi karıştıracı işlere ve davranışlara karşı zamanında etkin önlemler alınmazsa, işin ucu, ulusal örgütlere dokunursa en sert önlemlere başvurmakta kendimizi haklı göreceğimizi bilginize sunarız" dedik (Belge 164).

İzmitten, giden ve orada kuvveti çoğaltılan ulusal ve askerî bir birlik, "önemli sayıda toplanmış ve toplanmakta olan kötü kişileri dağıtmış, tahsildar Beslân ve erkek kardeşi Hasan Çavuşu yakalamış, asıl direktif ve para ile bir hafta önce İstanbuldan gelmiş olan Bekir, kaçmıştır." Bu Bekir, subaylıktan kovulmuştur ve Manyalıdır (Belge 165, 166). Bundan sonra, vermek zorunda olduğumuz emirlerle, İzmitte kışkırtıcı ve düzenleyicilerden İngiliz İbrahim diye bilinen biri ve başka birtakımları hakkında kovuşturma başladı (Belge 167, 168).

"Bekirin, yerinde alınan önlemler sonucu girişimi etkisiz kaldığını ve kaçtığını ve yeniden, İstanbula dönerek haince girişimlerde bulunması çok olası olduğunu, kendisinin özel bir izlemeye alınması" nı Amasyadan 26 Ekim 1919 tarihinde Savaşları Bakanı Cemal Paşaya yazdım (Belge 169).

27 Ekim 1919 tarihinde Bolu Mutasarrıfı Haydar Beyden gelen telgrafta: "Bekirin emrindeki iki subay, kırk silâhlı adam ile birlikte Abaza köylerinde halkı, şimdiki hükûmet adına Milli Harekâta karşı kışkırttığı ve birçok para harcadığı ve bakanlığa yapılan, bildirimlerin beimsenmediği" bildiriliyordu (Belge 170).

Efendiler, bu gibi mesailde, hükûmeti ikaz ve vazifesinin ifasına davetten ibaret olan müracaatlerimiz, elbette, hükûmetin işine müdahale gibi telâkki edilmez itikadındayım.

İstanbulda hükûmetin gözü önünde, tertip olunan ve dahilî, haricî düşmanların, padişahın malûmat ve muvafakatile olduğuna şüphe etmediğimiz teşebbüslerinin, filen muvaffak olacakları dakikaya kadar, beklemek ve elbette hükûmet tedbir alır, mâni olur, tevekkülü safdilânesine kapılmak caiz olamazdı.

Efendiler, Amasyada müzakereye başladığımız 20 Teşrinievvel gününde, vürud eden malûmat hulâsası şu idi: İstanbulda, Hürriyet ve İtilâf Fırkası, Askerî Nıgehban Cemiyeti ve Muhipler Cemiyeti bir blok teşkil ettiler. Bu blok ve Ali Kemal ve Sait Molla gibi eşhas, anasırı gayrimüslimeyi, mütemadiyen Kuvayı Millîye aleyhine tahrike başladılar. Rum ve Ermeni patrikleri, Kuvayı Millîye aleyhinde Düveli İtilâfiye mümessillerine müracaat ettiler. Ermeni Patriği Zaven Efendi, Neogolos gazetesinde neşrettiği bir mektupla harekâtı millîyei ahîreden dolayı Ermenilerin muhaceret etmekte olduklarını ilân etti.

Maslup Kâzımın kardeşi Hikmet namında biri, İstanbuldan aldığı talimat ile Adapazarı civarında, başına birtakım müsellâh adamlar toplamaya başladı. Bu Hikmet ismine, mühim bir vesikada da tesadüf edeceğiz. Adapazarı civarında, Değirmenderede de, para ile adam toplanmaya başlandı. Çete halinde toplananların, Geyve hükûmetini basmaya karar verdikleri istihbar kılındı. Karacabeyde de buna mümasil ufaktefek harekât görüldü. Bursada, Gümülcüneli İsmailin tertip ettiği çetelerin Kuvayı Millîye aleyhine harekâtı hiss olunmaya başlandı. Nıgehbanlıların mevkufların bir günde kâffesi hapisten çıkarıldı.

Düşmanlar tarafından, Kuvayı Millîye aleyhinde tertip olunan çetelerin faaliyetine başlaması, muhalif blokun alenî hareketi, İstanbul Polis Müdürünün aleyhte faaliyeti, Ali Rıza Paşa Kabinesine aleyhtar nazırların mevcudiyeti, bazı teşkilât merkezlerimizi, bilhassa İstanbul merkezimizi naümidîye sevk etmeye başladı (Ves. 171, 172).

Hükûmetin, umumiyetle hiçbir maksat ve karar sahibi olduğunu gösterecek, harekette bulunamaması ve yalnız Dahiliye Nazırı Şerif Paşanın menfî ve serî faaliyetini tasvipkâr davranması, hakikaten şayanı teemmül ve endişe bir manzara arz ediyordu.

Bu hususta, ilk, hassasiyet ve inisiyatif gösteren Ankara oldu. Ankara Vali Vekili Yahya Galip Beyin Sıvasa keşide ettiği 15 Teşrinievvel 1335 tarihli bir şifresini; merhum Hayatî Beyin imzasile diğer bir şifre içinde 22 Teşrinievvelde Amasyada aldım. O şifre aynen şudur:

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Paşa Hazretleri; biz mukadderatımızı, ne böyle, milletin mukadderatını bilmiyen hükûmete ve ne de sümmettedarik gönderilecek valilere terkedemeyiz. Defeatla Zât Alilerine arzettiğimiz düşünceler nazarı itibara alınmadığından dolayı hükûmeti merkeziye, mahut Ferit Paşa Kabinesinin tayin edip de gönderemediği Bitlis Valii Sabıkı Ziya Paşayı buraya ve hayatı memuriyetinde hiçbir mevcudiyet gösterememiş olan Suphi Beyi de, Konyaya vali tayin etmek suretile ilk adımı atmaya başladı. İşte bu gibi mülahazata binaen Meclis Meb'usan teşekkül etmeden evvel, hiçbir memuriyete hariçten kimsenin getirilmemesini geçende arzetmiş idik. Mademki hükûmeti hazır, buraya yeniden vali göndermeye kıyam etmiştir, şu halde, buradaki harekâtı millîyenin söndürül-

Efendiler, bu gibi işlerde, hükûmeti uyarmak ve görevini yapmaya çağırılmaktan başka birşey olmayan başvurularımız, elbette, hükûmetin işine karışmak sayılmaz inancındayım.

İstanbulda hükûmetin gözü önünde, iç, dış düşmanların yaptığı ve padişahın bilgisi ve uygun bulmasıyla yapıldığından şüphe etmediğimiz girişimler, etkili olarak başarıya ulaşacakları dakikaya kadar, beklemek ve elbette hükûmet önlem alır, engeller diye bönce boyun eğmek doğru olamazdı.

Efendiler, Amasyada görüşmelere başladığımız 20 Ekim gününde, gelen bilgilerin özeti şu idi: İstanbulda, Hürriyet ve İtilâf Partisi, Askerî Nıgehban Derneği ve Muhipler Derneği bir blok oluşturdular. Bu blok ve Ali Kemal ve Sait Molla gibi kişiler, durmadan müslüman olmayan unsurları, Ulusal Güçlere karşı kıskırtmaya başladılar. Rum ve Ermeni patrikleri, Ulusal Güçlere karşı İtilâf Devletleri temsilcilerine başvurudular. Ermeni Patriği Zaven Efendi, Neogolos gazetesinde yayımladığı bir mektupla bu defaki Milli Harekât yüzünden Ermenilerin göç etmekte olduklarını duyurdu.

Asılan Kâzımın kardeşi Hikmet adında biri, İstanbuldan aldığı direktifle Adapazarı dolaylarında, başına birtakım silâhlı adamlar toplamaya başladı. Bu Hikmet ismine, önemli bir belgede daha rastlayacağız. Adapazarı dolaylarında, Değirmenderede de, para ile adam toplanmaya başlandı. Çete halinde toplananların, Geyve hükûmet konağını basmaya karar verdikleri haber alındı. Karacabeyde de buna benzer ufaktefek davranışlar görüldü. Bursada, Gümülcüneli İsmailin düzenlediği çetelerin Ulusal Güçlere karşı kıpırdandıkları sezilmeye başlandı. Nıgehbanlılardan tutuklu bulunanların hepsi bir günde hapisten çıkarıldı.

Düşmanlar tarafından, Ulusal Güçlere karşı düzenlenen çetelerin harekete geçmesi, karşı blokun açık hareketi, İstanbul Polis Müdürünün karşı davranışları, Ali Rıza Paşa hükûmetine karşı çıkan bakanların varlığı, birtakım örgüt merkezlerimizi, özellikle İstanbul merkezimizi ümitsizliğe sürüklemeye başladı (Belge 171, 172).

Hükûmetin, genellikle amaç ve karar sahibi olduğunu gösterecek, hiçbir davranışta bulunamaması ve yalnız İçişleri Bakanı Şerif Paşanın olumsuz ve hızlı çalışmalarını onaylar davranması, gerçekten düşündürücü ve kaygı verici bir görünüm oluşturuyordu.

Bu konuda, ilk, tepki gösteren ve inisiyatif alan Ankara oldu. Ankara Vali Vekili Yahya Galip Beyin Sıvasa çektiği 15 Ekim 1919 tarihli bir şifresini; merhum Hayatî Beyin imzasile diğer bir şifre içinde 22 Ekimde Amasyada aldım. O şifre aynen şudur:

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Paşa Hazretleri; biz kaderimizi, ne böyle, milletin kaderini bilmiyen hükûmete ve ne de gelişigüzel gönderilecek valilere bırakamayız. Birçok kez bilginize sunduğumuz düşüncelere önem verilmediğinden İstanbul hükûmeti, ne idiği bilinen Ferit Paşa hükûmetinin atayıp da gönderemediği Eski Bitlis Valisi Ziya Paşayı buraya ve çalışma hayatında hiçbir varlık gösterememiş olan Suphi Beyi de, Konyaya vali atamak yoluyla ilk adımını atmaya başladı. İşte bu gibi düşüncelere dayanarak Meb'uslar Meclisi kurulmadan hiçbir göreve dışardan kimsenin getirilmemesini geçende rica etmiş idik. Mademki bugünkü hükûmet hazır, buraya yeniden vali göndermeye kalkışmıştır, o halde, buradaki Millî Harekâtın söndürülmesi isteniyor demektir. Nasıl ki

**İstanbulda
Kuvayı
Millîye
aleyhine
tahrikât**

**İstanbulda
Ulusal
Güçlere
karşı kıskırtmalar**

mesi iltizam ediliyor demektir. Nasıl ki Zâtu Alileri askerlikten istifa ederek bir ferdi millet gibi çalışmaya karar verdiniz, bendeniz de buradan çekilerek aynı suretle milletimin vazifesini ifaya karar verdim. Vali gelinciye kadar vekâleti kime tevdi edeceğimi lütfen bildiriniz Efendim.

15 Teşrinievvel 1335 Ankara Vali Vekili Yahya Galip

Birgün sonra da, 23 Teşrinievvelde Cemal Paşanın, 21 Teşrinievvel 1335 tarihli şu telgrafını aldım:

Adet 419 Amasyada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Kadıköy, 21/10/1335

Ankaradan Belediye Reisi ve Müftü Efendi hariçten gelecek valiyi kabul etmeyeceklerini, Ankaraya, Ankaradan vali tayin olunması lüzumunu kendi salâhiyetlerine binaen iddia ediyorlar. Böylece her taraftan ayrı ayrı metalip dermeyanı hükûmeti müşkül vaziyete sokmaktadır. Bedhahan ve anâsırı saire, bu gibi ahvalı türlü türlü tefsir ediyor. (...) hükûmete muzaheret vadi üzerine bu gibi hususların men'i lüzumunu rica ederim ve nasbî, iradeî seniye iktiran eden valinin hareketi icap edeceği tabii takdir buyurulur.

Harbiye Nazırı Cemal

Filhakika, başta Müftü Efendi olduğu halde, (elyevm Diyanet İşleri Reisi bulunan muhterem Rıfat Efendi Hazretleri idi) Ankaralılar, protesto mahiyetinde, İstanbula müracaat etmişlerdi.

Ankarayı teskin ederek, nüfuzu hükûmeti, kırmamak için telgraf başında, birçok nasayihde bulundum. Fakat, Ankaranın haklı olduğunu, teslim etmemek, mümkün değildi. Nihayet Cemal Paşa vasıtasile hükûmete yazdığım telgraftan bahsederek alınacak cevaba kadar, vaziyetin hüsnü idare edilmesini Ankarada Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beye yazdım.

Bu noktada, bilmünasebe bir hakikati arzetmek muvafık olur. Biz, Heyeti Temsilîye, hükûmetin vaziyet ve mahiyetini pek âlâ anlamıştık. Erkânı hükûmetten, bazılarının hükûmete dahil olmaktan nadim bulduklarını ve bu gibilerin çekilmek için bahane aradıklarını da anlıyorduk. Bundan başka haricî ve dahilî düşmanların ve padişahın müttefikan, Ali Rıza Paşa Kabinesi yerine, kendi noktai nazarlarını, açıktan açığa ve süratle tatbik edecek, diğer bir kabineyi mevkii iktidara getirmeye azim bulduklarından da, gafil değildik ve bunun için de, Ali Rıza Paşa Kabinesini, ehvenişer buluyorduk. Bir de, Ferit Paşanın sukutundan sonra, yeni kabine ile anlaşmak için, geçen dört, beş gün zarfında bazı taraflardan, mümkün olduğu kadar çabuk uyuşmak hususunda alınmış olan tavsiyeler de, bizce nazarı dikkatte tutulması icap eden mana ve mahiyette idi. Binaenaleyh maksada emniyetle vâsıl oluncaya kadar, lüzum görülürse, biraz da fedekârlık yapmak zaruretini hissediyorduk.

Mahmut Beye yazdığım şifrede bu noktalar da ima edilmişti (Ves. 173).

Cemal Paşaya verdiğim cevabı aynen arzedeceğim:

Şifre Mahsustur, aceledir Amasya, 24/10/1335
Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine

C: 21/10/1335 tarih ve 419 numaralı şifreye:

Ankaradan, vali hakkında vukubulmuş olan müracaat ve istirhamın, esbabı atiyeden neş'et ettiği anlaşılmıştır.

Şöyle ki; Dersaadetten alınan mevsuk haberlerde İngilizler ile İngiliz Muhipler Cemiyeti ve İtilâf ve Hürriyet ve Nigehbancılardan huristiyân anasırıle teşriki mesai eyledikleri ve Anadoluya birçok muhalifler sevk ederek teşkilâtı milliyeyi ihlâl ve hükûmeti seniyeyi iskat teşebbüsâtına giriştikleri ve bu erbabı mefsetdin Adapazarı ve Bursadan hareket eyledikleri bildirildiği gibi Adapazarında da son günlerde bazı filiyat görülmesi mucibi endişe olmuştur. Konyaya gönderilen Vali Suphi Beyin, İngiliz Muhipler Cemiyeti İstanbul heyeti idaresi azasından olduğunu, Konyada

siz askerlikten ayrılarak ulusun herhangi bir bireyi gibi çalışmaya karar verdiniz, ben de buradan çekilerek aynı yoldan milletimin görevini üstlenmeye karar verdim. Vali gelinceye kadar vekâleti kime vereceğimi lütfen bildiriniz Efendim.

15 Ekim 1919 Ankara Vali Vekili Yahya Galip

Bir gün sonra da, 23 Ekimde Cemal Paşanın, 21 Ekim 1919 tarihli şu telgrafını aldım:

Sayı 419 Amasyada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Kadıköy, 21/10/1919

Ankaradan Belediye Başkanı ve Müftü Efendi dışardan gelecek valiyi kabul etmeyeceklerini, Ankaraya, Ankaradan vali atanması gerektiğini kendi yetkilerine dayanarak iddia ediyorlar. Böylece her taraftan ayrı istekler ileri sürülmesi hükûmeti zor duruma sokmaktadır. Kötülük isteyenler ve başka unsurlar, bu gibi olayları türlü türlü yorumluyor. (...) hükûmete yardım için verilen söz üzerine bu gibi olayların önlenmesini rica ederim ve atanması, padişahça onaylanan valinin yola çıkması gerekeceğini elbette anlarsınız.

Savaşşleri Bakanı Cemal

Gerçekten, başta Müftü Efendi olarak, (şimdi Diyanet İşleri Başkanı bulunan sayın Rıfat Efendi Hazretleri idi.) Ankaralılar, protesto niteliğinde olarak, İstanbula baş vurmuşlardı.

Ankarayı yatıştırarak, hükûmet erkini, kırmamak için telgraf başında, birçok öğütler verdim. Fakat, Ankaranın haklı olduğunu, kabul etmemek, olası değildi. Sonunda Cemal Paşa aracılığıyla hükûmete yazdığım telgraftan söz ederek alınacak karşılığa kadar, durumun idare edilmesini Ankarada Kolordu Komutan Vekili Mahmut Beye yazdım.

Bu aşamada, yeri gelmişken bir gerçeği bilginize sunmak uygun olur. Biz, Temsilci Kurul, hükûmetin durum ve niteliğini pek güzel anlamıştık. Hükûmet üyelerinden, kimilerinin hükûmete geçmekten pişman olduklarını ve bu gibilerin çekilmek için bahane aradıklarını da anlıyorduk. Bundan başka dış ve iç düşmanların ve padişahın birlik olarak, Ali Rıza Paşa Hükûmeti yerine, kendi görüşlerini, açıktan açığa ve çabuk uygulayacak başka bir hükûmeti iş başına getirmeye kesin kararlı bulduklarını da, bilmiyor değildik ve bunun için de, Ali Rıza Paşa hükûmetini, kötülerin daha aza sayıyorduk. Bir de, Ferit Paşanın düşmesinden sonra, yeni hükûmet ile anlaşmak için, geçen dört, beş gün içinde bazı yönlerden, olabildiği kadar çabuk uyuşmak yolunda alınmış olan öğütler de, bizce dikkate alınması gereken anlam ve nitelikte idi. Bundan dolayı amacı güvenle elde edinceye kadar, gerekli görülürse, biraz da ödün vermek zorunluluğunu duyuyorduk.

Mahmut Beye yazdığım şifrede bu noktalar da dolaylı olarak bildirilmişti (Belge 173).

Cemal Paşaya verdiğim karşılığı bilginize olduğu gibi sunacağım:

Şifre Özeldir, ivedidir Savaşşleri Bakanı Amasya, 24/10/1919
Cemal Paşa Hazretlerine

K: 21/10/1919 tarih ve 419 sayılı şifreye:

Ankaradan, vali konusunda yapılmış olan başvuru ve dileğin, aşağıdaki nedenlerden doğduğu anlaşılmıştır.

Şöyle ki; İstanbultan alınan güvenilir haberlerde İngilizler ve İngiliz Muhipler Derneği ve İtilâf ve Hürriyet ve Nigahbancılardan huristiyân unsurlarla işbirliği yaptıkları ve Anadoluya bizlere karşı olan birçok kimseler göndererek Ulusal Örgütleri bozma ve İstanbul hükûmetini düşürme girişimlerine giriştikleri ve bu karıştıracı kişilerin Adapazarı ve Bursadan yola çıktıkları bildirildiği gibi Adapazarında da son günlerde bazı etkinlikler görülmesi kaygı yaratmıştır. Konyaya gönderilen Vali Suphi Beyin, İngiliz Muhipler Derneği İstanbul yönetim kurulu üyelerinden oldu-

Refet Beye ifade eylemiş bulunduğunun şüyyu, hâsıl olan tereddüdü teşdit eylemiştir. Ankara vilâyetine tayin olunan Ziya Paşanın meslek ve namusu hakkında bir şey denemezse de kendisinin ehliyet ve iktidarı da meşkûk görüldüğünden Ankara vilâyeti gibi teşkilât ve harekâtı millîyemizin en mühim merakizinden biri olan mahalde daha henüz vaziyetler tavazuh edip sükûnet ve emniyeti tamme husul bulmadan, buradaki mühim vaziyetin resikârına, tamamen mücerrep olmayan âciz bir valinin tayini mucibi tereddüt olmuştur. Ankarada bulunan vali vekili ve kumandan ile Heyeti Temsilîye arasında cereyan eden muhaberat üzerine, hükûmeti hazranın, herne suretle olursa olsun, evamirine ve icraatına münkat olmak tabîi görülmüş ve o yolda hareket edilmiş ise de, doğrudan doğruya ahali, tasavvur ettikleri tehlikeye karşı verilen teminatı gayrıkâfi görerek, emniyeti tamme husulüne kadar kendilerince amali millîyeye mutavaati mücerrep bulunan vali vekilinin idamei memuriyetini elzem add ederek, doğrudan doğruya hükûmete mürracaat eylemişlerdir. Son iş'arı devletleri üzerine, Ankarada icap edenlerle tekrar müdavelei efkâr edilmiş, hatta mehaziri olsa dahi, mahza nüfuzu hükûmeti haleldar etmemek için, Ziya Paşanın hüsnü kabulünün teminine çalışılmıştır. Ancak, mehalikten ve meşedetkârane cereyan eden ahvalden, fevkalâde mütevahhiş olan halkı tatmin etmek mümkün olamamıştır.

Dahiliye Nazırı Paşa Hazretleri, içinde bulunduğumuz vaziyetin nezaket ve ehemmiyetini, düşmanlarımızın ne kadar iblisane ve faalâne sarfi mesai eylemekte olduklarını takdir buyurdıkları şüphesiz bulunduğuna göre ve makâmı nezareti yeni teşrif buyurmuş olmaları itibarile lâyıkı istihdam olan memurîni tanımakta mazur oldukları gibi Adil Beyin dahi müsteşarlığını yapmış olan Keşfi Beyin, el'an müsteşarlık makamında bulunması nazarı dikkate alınca bilhassa rüesayi memurînin tayininde ne dereceye kadar iltizamı basiret olunması tahakkuk eder. Binaenaleyh Ziya Paşanın şimdilik izam olunmaması hususunun temin buyurulmasına delâleti samileri ve neticesinin emrû imba buyurulması maruz ve müsterhamdır.

Mustafa Kemal

Efendiler, Ali Fuat Paşa, 28 Teşrinievvel 1335 tarihli bir şifresile, İstanbuldaki teşkilâtımızın namına gönderdikleri bir telgraftı bildirdi. Bu telgrafta verilen malûmat mühimdi.

Çerkez Bekirin ihdas ettiği malûm vak'a, Adapazarı ve civarında Kuvayi Millîye aleyhinde mebdei isyan telâkki edilmiş. Bundan ne suretle istifade olunacağı hakkında "Zâtı şahane, Ferit Paşa, Adil Bey ve Sait Molla ile Ali Kemal Beyden, mürekkep" bir heyet birtakım tasavvuratta bulunmuşlar.

Bu telgrafta, yukarda ismi geçen, Hikmet hakkında da izahat veriliyordu. Bu Hikmet, iki ay mukaddem Amasyadan Adapazarına gelmiş. O havalide ötedenberi kendisine ve ailesine muhalif olanların teşkilâtı millîyeye dahil olduğunu anlamış. Hikmet Bey, Amasyadan geldiğini ve beni tanıdığını ve teşkilâtı millîyeye ancak kendisinin mezun olduğunu ileri sürerek, Sivasla muhabereye kalkışmak ister. Muhalif taraf mâni olur. Hikmet, muhalif teşkilât yapar. Bunu hisseden Sait Molla, Hikmeti elde edecek çareyi bulur. Kendisini Hıristiyanlar aleyhinde bir isyana teşvik eder.

Efendiler; Hikmet hakkında ve düşmanlarımızın Hıristiyanlar aleyhinde hareket tertiplerine dair verdiğim malûmat, bilâhare temas edeceğimiz bazı vaziyetlerin sühuletle anlaşılmasına yarayacağı için, zait addolunmamasını rica ederim (Ves. 174, 175).

Efendiler, bu malûmat üzerine Cemal Paşaya yazdığım telgrafın aynen manzuru âtileri buyurulmasını arzu ederim:

Şifre Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine Sivas, 31/10/1335

Adapazarı havalisinde, hükûmet ve teşkilâtı millîye aleyhinde cereyan eden vak'a malûmu samileridir. Bu vak'a, vahdeti millîyenin azmi ve hükûmeti senivenin tedabiri musibe ve kat'îyesi sayesinde bertaraf edilmiş ise de henüz oralarda tohmu fesat mevcut bulunmaktadır. Milletın

ğunu, Konyada Refet Beye söylemiş bulunduğunun yayılması, beliren kararsızlığı şiddetlendirmiştir. Ankara valiliğine atanan Ziya Paşanın genel tutumu ve dürüstlüğü hakkında bir şey denemezse de kendisinin yeterliliğine ve başarı gücüne de inanılmayacak olan bir kişinin Ankara gibi Ulusal Güçlerimizin ve girişimlerimizin en önemli odaklarından olan bir yerde daha henüz durumlar açıklığa kavuşup tam dinginlik ve güven oluşmadan, buradaki önemli işlerin başına, hiç denenmemiş güçsüz bir valinin atanması elbette kuşkuyla karşılanmıştır. Ankarada bulunan vali vekili ve komutan ile Temsilci Kurul arasında yapılan haberleşmeler üzerine, şimdiki hükûmetin, nasıl olursa olsun, emirlerine ve yaptıklarına uymak doğal görülmüş ve o yolda davranılmış ise de, doğrudan doğruya halk, sezindikleri tehlikeye karşı verilen güvenceyi yetersiz bularak, tam güven verilenin görevini sürdürmesini çok gerekli sayarak, doğrudan doğruya hükûmete baş vurmıştır. Son bildirimimiz üzerine, Ankarada gerekenlerle yeniden görüşülmüş, hatta sakıncaları olsa bile, sırf hükûmet erkini kırmamak için, Ziya Paşanın iyi karşılanmasının sağlanmasına çalışılmıştır. Ancak, tehlikelerden ve karıştırıcı olaylardan çok ürkmüş olan halkın inanı sağlanamamıştır.

İçişleri Bakanı Paşa Hazretleri, içinde bulunduğumuz durumun inceliğini ve önemini, düşmanlarımızın ne denli iblisçe ve sıkı çalışmakta olduklarını kuşkusuz anlamış bulduğuna göre ve bakanlığa yeni geçmiş olmalarından görevlendirilebilecek olan memurları tanıyamayacakları doğal olduğu gibi Adil Beyin de müsteşarlığını yapmış olan Keşfi Beyin, şimdi gene müsteşarlık görevinde bulunması dikkate alınca özellikle üst düzey görevlilerin atanmasında ne dereceye kadar ön sezili davranılması gerektiği anlaşılır. Bundan dolayı Ziya Paşanın şimdilik gönderilmemesini sağlamaya yardımcı olmanızı ve sonucunun bize bildirilmesini arz eder ve dilerim.

Mustafa Kemal

Efendiler, Ali Fuat Paşa, 28 Ekim 1919 tarihli bir şifresile, İstanbuldaki örgütümüzün adıma gönderdikleri bir telgraftı bildirdi. Bu telgrafta verilen bilgiler önemliydi.

Çerkez Bekirin çıkardığı bilinen olay, Adapazarı ve yöresinde Ulusal Güçlere karşı ayaklanmanın başlangıcı sayılmış. Bundan ne yolda yararlanılacağı konusunda "Padişah, Ferit Paşa, Adil Bey ve Sait Molla ile Ali Kemal Beyden oluşan" bir grup birtakım tasarılamalarda bulunmuşlar.

Bu telgrafta, yukarda ismi geçen, Hikmet ile de ilgili bilgiler veriliyordu. Bu Hikmet, iki ay önce Amasyadan Adapazarına gelmiş. O yörelerde ötedenberi kendisine ve ailesine karşı olanların Ulusal Örgüte girmiş olduklarını duymuş. Hikmet Bey, Amasyadan geldiğini ve beni tanıdığını ve Ulusal Örgüt kurma yetkisinin ancak kendisinde olduğunu ileri sürerek, Sivasla haberleşmeye kalkışmak ister. Karşı taraf önler. Hikmet, karşı örgüt kurar. Bunu sezinleyen Sait Molla, Hikmeti elde edecek çareyi bulur. Kendisini Hıristiyanlara karşı ayaklanmaya kışkırtır.

Efendiler, Hikmet üzerine ve düşmanlarımızın Hıristiyanlara karşı kurdukları düşüncelere ilişkin verdiğim bilgilerin, sonradan değineceğimiz bir takım durumların kolay anlaşılmasına yarayacağı için, gereksiz sayılmamasını rica ederim (Belge 174, 175).

Efendiler, bu bilgiler üzerine Cemal Paşaya yazdığım telgraftı olduğu gibi görmenizi isterim:

Şifre Savaşleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine Sivas, 31/10/1919

Adapazarı dolaylarında, hükûmet ve Ulusal Örgütlere karşı meydana gelen olayı biliyorsunuz. Bu olay, ulusal birliğin kararlılığı ve İstanbul hükûmetinin yerinde ve kesin önlemleri ile etkisiz kılınmış ise de oralarda hâlâ fesat tohumu vardır. Ulusun birliği karşısında, tümüyle yok

vahdeti karşısında, tamamen mahvü nabut olacağına şüphe yoktur. Ancak bu harekâtı mefsedet-kârane, Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı sabıki Adil ve esbakı Ali Kemal Beyler ve Sait Mollanın müşevvik ve mürettip oldukları anlaşmıştır. Kendi hıyaneti vataniyelerinden başka maruzalesami zevat, gayet büyük ve tehlikeli bir hata daha intikâp etmişlerdir. O da, teşebbüsâtı mel'anetkâranelerinden gıya zâtı akdesi humayunun da malûmattar olduğunu işaa etmek gibi bir denaeti kübradır. Kabine heyeti muhteremesinden, kemali hulûs ile, rica ederiz. Vaktü zamanile keyfiyeti sureti münasibede zâtı pâki humayuna arzylesinler. Millet'in ve teşkilâtınun bu gibi eracife elbette atfı ehemmiyet eylemeyeceği bedidardır. Erbabı mefsedet'in, yalanlarla, vahdeti millîyeyi lekedat etmek istediklerini ileri sürerek, mahallinde hükûmeti seniye tarafından resmen tekzibi suretile, her türlü suitefahhümün izalesi ve bu eşhası muzırira hakkında tetkikatı lâzime bilifa takibatı kanunîyeye tevessül kılınması hayatî bir mesele addolunmaktadır Efendim.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Efendiler, Ali Rıza Paşa kabinesinin malûmumuz olan mahiyeti terkiybine rağmen muhafazasına ve mümkün olduğu kadar takviyesine neden lüzum görüldüğünü bir nebze ima etmiştim.

Amasyadan, Sıvasa avdetimizden sonra, Heyeti Temsilîye ve diğer mevcut rüfeka ile aktettiğimiz içtimada Amasya müllâkatı ve saire hakkında arkadaşlara uzunuzadıya izahat verdim. Bu içtimada, Heyeti Temsilîye Mukarreratı Nizamnamesinin 29 Teşrinievvel 1335 günü müzakeresine ait sahifesinde, aynen mukayyet olan şu kararı tespit ettik:

Başta Sadrazam Ali Rıza Paşa olmak üzere cümlesinin âciz, nazarı şahanede bir mevki tutmak istiyen zevattan oldukları, kısmen, harekâtı millîyeye lehdar ve kısmen de aleyhdar buldukları, maahaza, zâtı şahanenin ilk fırsatta, bunları iskat ile yerine istibdadı idame edebilecek bir heyet getirmek istiyeceği cihetle, Meclisi Millî teşekkül edip vezaifi teşriyesini ifaya mübaşeret edinceye kadar, Heyeti Temsilîyenin bu kabineyi muhafaza etmesinin, vatan ve millet için hayırlı bir suret olduğu, kabul olundu.

Filhakika, bu kararımızı tatbik ettik. Bunu teyit eden bir hususu, bu mü-nasebetle arzedeğim: İstanbuldaki teşkilâtımız, mevsuk istihbarata müstenit olduğunu bildirdiği bazı malûmatı, 31 Teşrinievvel 1335 tarihinde, bize ıblağ etti. O malûmat şu idi:

"İki gündenbergi, Kiraz Hamdi Paşa mabeyne gidiyor, iki üç saat huzurda kalıyor ve şu karar tespit olunuyor. Müşür Zeki Paşa tahtı riyasetinde bir kabine teşkil edilecek, Hamdi Paşa Harbiye Nazırı, Prens Sabahattin Bey Hariciye Nazırı, Tevfik Hamdi Bey, Dahilîye, Eşref, Mahir Sait ve saire diğer nezaretleri alacaktır. Bunlardan Sabahattin ve Mahir Saide henüz teklifat olmamıştır. Zâtı şahane, Ali Rıza Paşaya, vakti münasibinde belki bugünlerde, istifa teklif edecektir. Bu meselede, evvelce faaliyetinden bahsolunan blok, bir cemiyeti hafiyeye vardır." Bu malûmat üzerine, Cemal Paşaya, 2 Teşrinisani 1335 de sadrazamın hiçbir sebep ve behane ile mevkiini terketmemesi lüzumu kat'isinin bildirilmesi ve bu takdirde bütün memleketin İstanbul ile sureti kat'iyede kat'ı alâka edeceği bildirildi (Ves. 176). Rumeli ve Anadolu'da bulunan bütün kumandanlara da, vaziyetten ve Cemal Paşaya yazılan telgraftan malûmat verildi ve vaziyetten temasta bulunulan Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyelerini haberdar etmek lüzumu da bildirildi (Ves. 177).

Efendiler, Salih Paşanın, İstanbul'a avdeti üzerine, 21 Teşrinievvel tarihli protokolda mezkûr olan ve mühim olduğunu maruzatım sırasında işaret eylediğim nokta üzerinde, yani Meclisi Meb'usanın mahalli içtimat hakkında, hükûmetle aramızda münakaşa başladı. Hükûmetin Cemal Paşa vasıtasıyla yazdıkları,

olup gideceğine kuşku yoktur. Ancak, bu bozguncu olaylarda, Damat Ferit Paşa, eski İçişleri Bakanı Adil ve eski İçişleri Bakanlarından Ali Kemal Beyler ve Sait Mollanın kıskırtıcı ve düzenlemeci oldukları anlaşmıştır. Kendi vatan hainliklerinden başka, isimleri bildirilen kişiler, çok büyük ve tehlikeli yanlış bir iş daha yapmışlardır. O da, Allahca lânetlenmişlere yaraşcasına yaptıkları girişimden sözde Padişah Hazretlerinin de bilgili bulunduğunu yaymak gibi en büyük bir alçaklıktır. Hükûmet üyelerinden, alçak gönüllülükle rica ederiz. Gecikmeden durumu uygun yoldan padişahın bilgisine sunsunlar. Millet'in ve örgütlerinin bu gibi yalanlara elbette önem vermeyeceği açık bir gerçektir. Bozguncuların, yalanlarla, ulusal birliği lekelemek istediklerini ileri sürerek, yerinde İstanbul hükûmeti tarafından resmî olarak yalanlanması yoluyla, her türlü yanlış anlaşılmaların giderilmesi ve bu zararlı kişiler hakkında gerekli incelemeler yapıp yasal kovuşturmayaya geçilmesi çok önemli bir iş sayılmaktadır Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Efendiler, Ali Rıza Paşa hükûmetinin bildiğiniz kuruluş niteliğine karşın korunmasına ve olabildiğince güçlendirilmesine neden gereksinim duyulduğunu dolaylı olarak biraz söylemiştim.

Amasyadan, Sıvasa döndükten sonra, Temsilci Kurulla ve orada bulunan öbür arkadaşlarla yaptığımız toplantıda Amasya buluşması ve başka şeyler üzerinde arkadaşlara uzun uzadıya açıklamalar yaptım. Bu toplantıda Temsilci Kurul Kararları Tüzüğü'nün 29 Ekim 1919 günü görüşülmesine ilişkin sahifesinde, olduğu gibi yazılı olan şu kararı aldık:

Başta Başbakan Ali Rıza Paşa olmak üzere tümünün güçsüz, padişahın gözüne girmek isteyen kişilerden oldukları, bir kısmının Milli Harekâttan yana ve bir kısmının da buna karşı buldukları, bununla birlikte, padişahın ilk fırsatta, bunları düşürerek yerine zorbalığı sürdürebilecek bir kurul getirmek istiyeceğinden, Ulusal Meclis kurulup yasama görevini yapmaya başlayınca kadar, Temsilci Kurulun bu hükûmeti tutmasının, vatan ve millet için hayırlı bir yol olduğu, kabul edildi.

Gerçekten, bu kararımızı uyguladık da. Bunu doğrulayan bir olayı, yeri gelmişken bilginize sunayım: İstanbuldaki örgütümüz, güvenilir haberlere dayandığını bildirdiği bazı bilgileri, 31 Ekim 1919 tarihinde, bize ilettiler. O bilgiler şu idi:

"İki gündenbergi, Kiraz Hamdi Paşa saraya gidiyor, iki üç saat padişahın yanında kalıyor ve şöylece kararlaştırılıyor. Mareşal Zeki Paşanın başkanlığında bir hükûmet kurulacak, Hamdi Paşa Savaşları Bakanı, Prens Sabahattin Bey Dışişleri Bakanı, Tevfik Hamdi Bey İçişleri Bakanı olacaktır. Eşref, Mahir Sait ve başkaları öteki bakanlıkları alacaktır. Bunlardan Sabahattin ve Mahir Saide daha görev önerilmemiştir. Padişah, Ali Rıza Paşaya, uygun bir zamanda belki bugünlerde, ayrılmasını önerecektir. Bu işin içinde, daha önce çalışmalarından söz edilen blok, bir gizli dernek vardır." Bu bilgiler alınca, Cemal Paşaya, 2 Kasım 1919 da, başbakanın hiçbir gerçek veya yuvarma nedeniyle yerini bırakmamasının kesinlikle gerekli olduğunun bildirilmesi ve ayrılırsa bütün memleketin İstanbul ile kesinkes ilişki keseceği söylendi (Belge 176). Rumeli ve Anadolu'da bulunan bütün komutanlara da, durumdan ve Cemal Paşaya yazılan telgraftan bilgi verildi ve durumdan ilişki kurulmuş olan Hakları Savunma Merkez Kurullarına haber verilmesi gerekliliği de bildirildi (Belge 177).

Efendiler, Salih Paşanın, İstanbul'a dönmesi üzerine, 21 Ekim tarihli protokolda yazılı olan ve önemli olduğunu sunuşlarım arasında size belirttiğim nokta üzerinde, yani Meb'uslar Meclisinin toplanma yeri hakkında, hükûmetle aramızda tartışma başladı. Hükûmetin Cemal Paşa aracılığıyla yazdıkları, bizim ileri

Ali Rıza Paşa Kabinesini tutmak kararı

Ali Rıza Paşa Hükûmetini tutmak kararı

bizim dermeyan ettiğimiz mütaleat, bir defa daha, mütaleaya değer itikadındayım. Bu muhaberatımızın esasını Büyük Millet Meclisinin ilk içtimasına ait zabıtnamede görebileceğiniz cihetle burada, ondan tekrar bahsetmiyeceğim.

Ancak Efendiler, bu husustaki muhaberat ve münakaşat, yalnız hükûmeti merkezîye ve Cemal Paşa ile cereyan etmekle kalmıyor. Bütün memleketin ve bilhassa İstanbuldaki teşkilâtımızın, bu meseleye dair noktai nazarını anlamak icap ediyordu. Burada, bu cihetlere müteallik bazı malûmat arzedeceğim.

İstanbul teşkilâtımızdan, 13 Teşrinievvel 1335 tarihinde vukubulmuş olan ilk iztimzaç telgrafımıza verdikleri 20 Teşrinievvel 1335 tarihli cevapta, "meb'usların İstanbulda toplanmasında bir mahzur ve tehlike olmadığı, Düveli İtilâfiyenin herhangi bir hareketlerinin cihanı medeniyete karşı suitesir yapacağına imkân dahilinde görüldüğü" beyanına; yalnız "kuvvei teşriîye, hali hazır salâhiyetinin tevsiine teşebbüs ederse, zâtü şahanenin Meclisi feshetmeye kalkışması ve muhaliflerin tehlikeli vaziyet almaları, Düveli Mütelifenin de bundan bilistifade, Zâtü Devletleri gibi zevata taarruz etmeye içtisarları muhtemeldir." haberi ilâve olunuyordu. Bu telgrafın nihayetinde, "Bizim akti sulha kadar, İstanbulla ayak basmamaklığımız ve meb'us olmamaklığımız" tavsiiye olunuyordu (Ves. 178, 179).

İstanbulda teşkilât merkezimizden, Kara Vasıf Beyin gizli ve Şevket Beyin açık imzasile aldığımız 30 Teşrinievvel 1335 tarihli şifrede teşkilâtımıza mensup olanların mütaleatı, birçok zevatın mütalealarile takviye edilmekte idi. Bu şifrenin birinci maddesi şöyle başlıyordu: "Ahmet İzzet Paşa Sadrazam, Harbiye Nazırı, Erkânıharbiye Reisi, Nafta Nazırı ve programlara bihakkın sâdık ve hâdim olan ve sadakatle beraber mühim de bir kuvveti bulunan Göz Tabibi Esat Paşa ile ayrıca Rauf Ahmet Bey ve sair zevatla gerek talepleri ve gerek münasebet itibarile görüştüm. Bütün efkârın itimat ettiği noktalar berveçhiatidir."

Bundan sonra, bütün efkârın müttehî olduğu noktalar hulâsa ediliyordu:

1) Meclisi Meb'usların sureti mutlakada İstanbulda içtimai zaruridir. Yalnız, biz, İstanbulla gitmemeliyiz. Sadrazam Paşa, Meclisin İstanbulda huzuru vicdan ile ittihazı karar eyleyebileceğini, ecanipten söz alarak vâdetti. Fakat, yalnız, bizim için teminat almak mümkün olamayacağından meb'us olurlarsa, mezun olarak veyahut meb'us olmayarak, daha âli, mahbubu kulûp kalmaları muvafık olur, deniliyordu.

Bir (b) fıkrasında, "zaten hükûmet, aktedilecek muahedede temsili nisbîyi ekalliyetlerin hukuku namına kabule mecburdur. Şu halde, meclisi millînin, ekalliyetlerin de yeniden iştiraki için dağıtılıp tekrar toplanması mehafilce kat'iyetle ümit edilmektedir." gibi yeni bir malûmat veriliyordu.

Bir (c) fıkrasında da "hükûmet hakikaten hüsninîyet sahibi ve müstağnidir." teminatı okunuyordu.

2) nci maddede de: "mümkün mertebe sosyalist, birkaç temiz Hürriyet ve İtilâfçı ilâh... çıkarmak" gibi bizim anlıyamayacağımız muğlak ve müşevveş bir zihniyetin ifadesine tesadüf ediyorduk. Ondan sonra:

3) üçüncü maddeyi: "hükûmeti müşkülâta düşürmemek."

4) üçüncü maddeyi de: "bize zararı dokunacakları her suretle temin ederek

sürdüğümüz düşünceler, bir kez daha, gözden geçirilmeye değer kanısındayım. Bu haberleşmelerimizin özünü Büyük Millet Meclisinin ilk toplantı tutanaklarında görebileceğinizden burada, ondan yeniden söz etmiyeceğim.

Ancak Efendiler, bu konudaki haberleşmeler ve tartışmalar, yalnız İstanbul hükûmeti ve Cemal Paşa ile olmakla kalmıyor. Bütün memleketin ve özellikle İstanbuldaki örgütlerimizin, bu konu ile ilgili görüşlerini anlamak gerekiyordu. Burada, bu işlerle ilgili bazı bilgiler sunacağım.

İstanbul örgütümüzden düşünce bildirmesini istemek üzere 13 Ekim 1919 tarihinde çekilen ilk telgrafımıza verdikleri 20 Ekim 1919 tarihli karşılıklıta, "Meb'usların İstanbulda toplanmasında bir sakınca ve tehlike olmadığı, İtilâf Devletlerinin herhangi bir davranışının uygarlık dünyasına karşı kötü etki yapacağına olabilir sayıldığı" bildirildikten sonra; yalnız "Yasama meclisi, şimdiki yetkisini genişletmeye kalkıştırsa, padişahın Meclisi dağıtmaya kalkışması ve bize karşı olanların tehlikeli tavır takımları, İtilâf Devletlerinin de bundan yararlanarak, sizin gibi kişilere saldırmaya kalkışmaları olasıdır" haberi ekleniyordu. Bu telgrafın sonunda "bizim barış yapılanaya kadar, İstanbulla ayak basmamaklığımız ve meb'us olmamaklığımız" öğütleniyordu (Belge 178, 179).

İstanbulda örgüt merkezimizden, Kara Vasıf Beyin gizli ve Şevket Beyin açık imzasile aldığımız 30 Ekim 1919 tarihli şifrede örgütümüzde olanların düşünceleri, birçok kişilerin düşünceleriyle desteklenmekteydi. Bu şifrenin birinci maddesi şöyle başlıyordu: "Ahmet İzzet Paşa, Başbakan, Savaşşleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Bayındırlık Bakanı ve programlara tam bağlı ve yardımcı olan ve bağlılıklarıyla birlikte önemli de bir gücü bulunan Göz Doktoru Esat Paşa ile ayrıca Rauf Ahmet Bey ve başka kişilerle gerek istemeleri üzerine gerek ilişki gereği görüştüm. Bütün düşüncelerin dayandığı noktalar aşağıdadır:"

Bundan sonra, tüm düşüncelerin birleşik olduğu noktalar özetleniyordu:

1) Meb'uslar Meclisinin İstanbulda toplanması kesinlikle zorunludur. Yalnız, biz, İstanbulla gitmemeliyiz. Başbakan paşa, Meclisin İstanbulda vicdan rahatlığı ile karar alabileceğine yabancılardan söz alarak söz verdi. Fakat, yalnız, sizin için güvence almamız olası bulunmadığından meb'us olursanız, izinli olarak ya da meb'us olmayarak, daha yüksek, gönüllerin sevgilisi durumunda kalmanız uygun olur, deniliyordu.

Birinci maddenin (b) bölümünde, "Esasında hükûmet, yapılacak antlaşmada nisbî temsil yöntemini azınlıkların hakları açısından kabul etmek zorunladır. Şu durumda, Ulusal Meclisin, azınlıkların da yeniden katılmaları için dağıtılıp tekrar toplanması ilgili çevrelerce kesin sayılmaktadır." gibi yeni bir bilgi veriliyordu.

Birinci maddenin (c) bölümünde de "hükûmet gerçekten iyi niyetlidir ve müstağnidir." inancı okunuyordu.

2) nci maddede de: "olabildiğince sosyalist, birkaç temiz Hürriyet ve İtilâfçı ilâh... çıkarmak" gibi bizim anlıyamayacağımız çapraşık ve karışık bir görüşün belirtilişine rastlıyorduk. Ondan sonra:

3) üçüncü maddeyi: "hükûmeti güç duruma düşürmemek."

4) üçüncü maddeyi de: "bize zararı dokunacak olanları ne yoldan olursa olsun

elde etmek istiyorum. Her taraf da, bana bunu tavsiye ediyor. Meselâ, Refi Cevat, sosyalistler gibi" mütaleaları teşkil ediyordu (Ves. 180).

1 ve 4 Teşrinievvel 1335 tarihlerinde İstanbuldaki teşkilâtımıza uzun mü-talea ve tahlilleri havi cevaplar verdik. Bu cevaplarımızda, ezcümle: "Meb'usanın İstanbulda içtimai tamamen tehlikeli ve mahzurludur." dedik ve izah ettik. Cemal Paşa vasıtasile hükûmete bildirdiğimiz mütaleaları hulâsa eyledik. "Bizim için mevcut tehlikenin, bütün millet vekilleri için varit olduğunu" ispata çalıştık. "Bizim, seyirci mevkiinde kalmamız, behemehal arzu buyuruluyorsa esbabı mucibesile" iş'arını talep ettik (Ves. 181).

Yalnız, Kara Vasıf Beye hitap olan telgrafnamede:

"Ahmet İzzet Paşa Hazretleri, esasen harekâtı millîyenin İstanbulda katliama sebep olabileceği zannında idi. Sözlerinin mesmu olması, evveleminde bu itikatlarının, tebeddül edip etmediğini bilmekle kaimdir. Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine gelince; müşarileyhin de mütereddit olduğu meçhulünüz değildir. Abuk Paşa da aynı evsaf ve haleti ruhiyedir. Göz Tabibi Esat Paşa hakkında kat'î bir fikrim yoktur. Yalnız bazıları bu zatı son derece mahdudül fikir, pek fazla harisi şanü şöhret gösteriyorlar. Velhasıl, azim ve fikirlerinde istikrar ve isabet mevcut olmayan ve İstanbulda düşman tazyiki altında düşünen rical ve zevatın nasayihi şayanı tetkiktir." dedikten ve mevzu-ubahs, mahalli içtima, hakkında tekrar muhtemel mehalik ve mehaziri saydıktan sonra "asıl şayanı istiğrap nokta, bizim, malûmülesami iki üç kişiyi teminde izharı aczedden hükûmetin, diğer meb'usları nasıl vikaye edebileceği meselesidir.

Bizde, yavaş yavaş hâsıl olmaya başlayan fikir ve kanaat, maalesef ecnebiler değil, belki onlardan ziyade hükûmet ricali hazırası ile zevatı saireden bazılarınun, bizi, mahzurlu addeylemekte olmalarıdır." dedik.

Bundan sonraki fikraların birinde: "temsili nisbînin kabulü zarureti karşısında Meclisin dağıtılmasını şimdiden düşünen bir muhitte, Meclisi Meb'usanın toplanılmaması lüzumu tabîî görülmek iktiza eder." zannını ifade ettik.

Bir fikrada da; hükûmetin müstağni bulunduğu kaydından birşey anlamadığımızı işaret ederek "gayesinin bizi müşkül zamanlarda yalnız bırakmak mıdır?" sualinden sonra, onların bir fikirlerine cevap olarak da, "muhaliflerin mevkii iktidara geçmesinden korkmak fayda vermez. Binaenaleyh, bundan dolayı tebdili meslek ve meşrep edilemez." dedik (Ves. 182).

Efendiler, bu muhaberattan ve bu muhaberatta dermeyeran olunan mütaleattan sühuletle istinbat olunmakta idi ki, bizim, İstanbuldaki teşkilâtımızın seramedanı, hükûmet ricalinin, şunun, bunun mütalealarına zebun kalmışlar ve artık port parol olmaktan başka bir vazife ifa etmiyorlardı.

İşte, diğer bir şifre telgrafname ki, 6 Teşrinisani 1335 tarihinde, yazılıyor, fakat şifrenin metnini Kara Vasıf Beyin mütaleası ve imzası teşkil ediyor ve Harbiye Nazırı Cemal Paşa imzasile geliyordu. Bu şifrede, yine mahalli içtimadan bahsulanarak bilhassa: "Evvelâ mehaziri siyasiye var. Saniyen mehaziri idariye var, salisen de imkânı içtima yoktur... Zaruret, hisse hâkim olmalıdır... Muvafık cevabınızı acilen kabineye iş'ar buyurunuz" sözleriyle tazyik yapıyor ve "Japon Rıza Beyle pek yakında iyi haberlerle size mülâki olacağım" tebşiratında bulunuluyordu. "Sulhü selâmeti tamamen kazandık demektir. Millî Türk, keza

elde etmek istiyorum. Her taraf da, bana bunu salık veriyor. Örneğin, Refi Cevat, sosyalistler gibi" düşünceler oluşturuyordu (Belge 180).

1 ve 4 Ekim 1919 tarihlerinde İstanbuldaki örgütümüze uzun düşünce ve yorumlar içeren karşılıklar verdik. Bu arada: "Meb'usların İstanbulda toplanmaları büsbütün tehlikeli ve sakıncalıdır." dedik ve açıkladık. Cemal Paşa aracılığı ile hükûmete bildirdiğimiz düşünceleri özetledik. "Bizim için var olan tehlikenin, bütün millet vekilleri için de var olabileceğini" kanıtlamaya çalıştık. "Bizim, seyirci durumunda kalmamız, ille de isteniyorsa gerekçelerle birlikte" bildirilmesini istedik (Belge 181).

Yalnız, Kara Vasıf Beye çektiğimiz telgrafda: "Ahmet İzzet Paşa Hazretleri, aslında Milli Harekâtın İstanbulda kıyıma yol açabileceğini sanıyordu. Sözlerinin dinlenmesi, herşeyden önce bu inanışının, değişmiş olup olmadığını bilmemize bağlıdır. Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine gelince, onun da kararsız olduğunu bilmiyor değiliz. Abuk Paşa da eş nitelik ve ruhsal durumdadır. Göz Doktoru Esat Paşa hakkında kesin bir düşüncem yoktur. Yalnız kimileri bu kişiyi son derece sınırlı düşünceli, pek fazla şan ve ün düşkünü olarak gösteriyorlar. Kısacası, kararlılıklarında ve düşüncelerinde süreklilik ve doğruluk bulunmayan ve İstanbulda düşman baskısı altında düşünen devlet adamlarının ve başkalarının örgütleri üzerinde iyi düşünülmesi gerekir." dedikten ve sözkonusu, toplantı yeri, hakkında yeniden olası tehlikeleri ve sakıncaları saydıktan sonra "asıl şaşılacak nokta, bizi, isimleri bilinen iki üç kişiye güven veremeyen hükûmetin, öbür meb'usları nasıl koruyabileceği sorunudur.

Bizde, yavaş yavaş oluşmaya başlayan düşünce ve kanı, ne yazık ki yabancılar değil, belki onlardan çok şimdiki hükûmet üyeleri ile başka kişilerden bazılarınun, bizi, sakıncalı saymakta olmalarıdır." dedik.

Bundan sonraki bölümlerin birinde: "nisbî temsilin kabulü zorunluluğu karşısında Meclisin dağıtılmasını şimdiden düşünen bir çevrede, Meb'uslar Meclisinin toplanmasını istememeyi doğal saymak gerekir." görüşünü bildirdik.

Bir bölümde de; hükûmetin bu işe istekli olmadığı sözünden bir şey anlamadığımızı belirterek "amacı bizi sıkışık zamanlarda yalnız bırakmak mıdır?" sorusundan sonra, onların bir düşüncesine karşılık olarak da, "karşı görüşlü olanların işbaşına geçmesinden korkmak yarar sağlamaz. Bundan dolayı tutum ve gidiş değiştirilemez." dedik (Belge 182).

Efendiler, bu haberleşmelerden ve bu haberleşmelerde ileri süren düşüncelerden kolaylıkla anlaşılmakta idi ki, bizim, İstanbuldaki örgütümüzün başında bulunanları, hükûmet üyelerinin, şunun, bunun düşünceleri karşısında güçsüz kalmışlar ve artık onların sözcüsü olmaktan başka bir görev yapamıyorlardı.

İşte, başka bir şifre telgraf ki, 6 Kasım 1919 tarihinde, yazılıyor, ama şifrenin içindekiler Kara Vasıf Beyin düşüncesi ve imzasından ibaret kalıyor ve Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa imzasile geliyordu. Bu şifrede, yine toplantı yerinden söz edilerek özellikle "önce politik sakıncalar var. İkinci olarak yönetim sakıncaları var, üçüncü olarak da toplanma olanağı yoktur. Zorunluk, duyguya üstün olmalıdır... Olur yanıtınızı ivedi olarak hükûmete bildiriniz" sözleriyle baskı yapıyor ve "Japon Rıza Beyle pek yakında iyi haberlerle yanınıza geleceğim" yollu sevindirici haber veriliyordu. "Barışı ve esenliği bütünüyle kazandık demektir. Millî Türk, de. Bizim; Millî Ahrarı yıkıyoruz. Millî kongre yola gele-

bizim; Millî Ahrarı yıkıyoruz. Millî kongre yola gelecek" cümlesile de iyi haberlerin nelere, ne gibi vahi şeylere müteallik olduğunu işarette istical ediliyordu (Ves. 183).

Kara Vasıf Beye, 7 Teşrinisani 1335 de, serian Sivasa gelmesini yazdım.

Kara Vasıf Beyin, yine aynı meseleye mütedair gönderdiği, 19 Teşrinisani 1335 tarihli şifresinde uzun müteallatına istinat ettirdiği muhakeme ve mantığını şu cümlede hulâsa ediyordu:

"Kuvayi Millîye ile hemfikir olan Meclis, padişaha karşı ilânı husumet eylerse, Anadolu kimin arkasından gider?!... Kuvayi Millîyeye mi tâbi olsun?!... Meclisi Anadoluda toplamak fikrinden feragat bir farizai vataniyedir..." (Ves. 184).

Efendiler, çok mühim olan, bu mahalli içtima meselesine, hotbehot karar vermek ve bu kararı millete ve intihap olunan meb'uslara tatbik ettirmek, pek hatarnak olurdu. Bu sebeple çok dikkat ve hassasiyetle bütüin hususî, umumî efkâr ve hissiyatı tetebbu etmek, temayülü hakikîyi anlayarak kabili icra kararı bulmak zarureti karşısında bulunuyordum.

Bir taraftan, gördüğünüz gibi İstanbul ricalile muhabere ederken, bir taraftan da, muhtelif vasıtalarla efkârı umumîyeyi istimzaç ediyordum. Vereceğim kararın temini tabiki için ordunun noktai nazarını almak da pek mühimdi. Bu sebeple daha Teşrinievvelin 29 unda, On Beşinci, Yirminci, On İkinci ve Üçüncü Kolordu Kumandanlarını Sivasta bir içtima davet ettim.

Diyarbakırdaki Kolordu Kumandanına, Edirnedeki Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beye, Bursada Yusuf İzzet Paşaya, Balıkesirde Kâzım Paşaya, Bursada Bekir Sami Beye de "kendilerini budiyeti mesafe ve vaziyeti hususîyeleri icabı davet etmediğimi ve mukarreratı bildireceğimi" yazdım (Ves. 185, 186).

Efendiler, davet olunan kumandanlardan, Salâhattin Bey zaten Sivasta idi. Kâzım Kara Bekir Paşa Erzurumdan, Ali Fuat Paşa Ankaradan ve Konyadaki Kolordu Kumandanının cephe ile bazı mühim vaziyetleri bizzat halli lâzımgeldiğinden ana vekâleten Erkâniharbiyesi Reisi Şemsettin Bey Konyadan gelip Sivasta toplandılar. Heyeti Temsilîyeye dahil olan ve olmayıp ta refakatlerinden istifade olunan zevat ile ve kumandanların iştirakile, 16 Teşrinisani 1335 günü müzakerata başladık. Ruznamei müzakeratımız şu üç noktaya munhasır olacaktı:

1) Meclisi Meb'usanın mahalli içtimaı.

2) Badeliçtima Heyeti Temsilîye ve teşkilâtı millîyenin alacağı şekil ve tarzı faaliyeti.

3) Paris Sulh Konferansının hakkımızda müspet veya menfî bir karar vermesi haline karşı tarzı hareket.

Efendiler, bu tarihe kadar, Cemiyet heyeti merkezîyelerimizden, vaki olan istilâmatımızca, vürut eden cevaplar, dört noktai nazara ayrılıyordu.

1) inci noktai nazara göre; Meclisi Meb'usanın hariçte içtimaı muvafık görülüyordu.

2) nci noktai nazara göre ki, bu noktai nazarı serdedenlerin başında Erzurum, Trabzon, Balıkesir ve bütüin Karesi, Saruhan heyetleri bulunuyordu; İstanbulda... İstanbuldaki rical ve zevatın hemen kâmilen bu fikirde olduğunu biliyoruz. Padişahın arzusu, hükûmetin ısrarı da bu idi.

3) üncü noktai nazar ki, Trakya-Paşaelinin fikri idi: İstanbul civarında...

cek" cümlesile de iyi haberlerin nelere, ne gibi boş şeylere değinmiş olduğunu bildirmekte acele ediliyordu (Belge 183).

Kara Vasıf beye, 7 Kasım 1919 da, çabuk Sivasa gelmesini yazdım.

Kara Vasıf Bey, yine aynı sorunla ilgili olarak gönderdiği, 19 Kasım 1919 tarihli şifresinde uzun düşüncelerini dayandırdığı yargı ve mantığını şu cümlede özetliyordu:

"Ulusal Güçlerle aynı düşüncede olan Meclis, padişaha karşı düşmanlığını açığa vurursa, Anadolu kimin arkasından gider?!... Ulusal Güçlere mi uysun?!..."

Meclisi Anadoluda toplamak düşüncesinden vazgeçmek vatan borcudur" (Belge 184).

Efendiler, çok önemli olan, bu toplantı yeri sorununa, kimseye danışmadan karar vermek ve bu kararı millete ve seçilen meb'uslara uygulattırmak, çok tehlikeli olurdu. Bu nedenle çok dikkat ve duyarlılıkla bütüin özel, genel düşünce ve duyuları incelemek, gerçek eğilimi anlayarak uygulanabilecek kararı bulmak zorunluğu karşısında bulunuyordum.

Bir yandan, gördüğünüz gibi İstanbul ileri gelenlerle haberleşirken, bir yandan da, değişik araçlarla kamu oyunu yokluyordum. Vereceğim kararın uygulanmasını sağlamak için ordunun görüşünü almak da çok önemliydi. Bu nedenle daha Ekimin 29 unda, On Beşinci, Yirminci, On İkinci ve Üçüncü Kolordu Komutanlarını Sivasta bir toplantıya çağırdım.

Diyarbakırdaki Kolordu Komutanına, Edirnedeki Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beye, Bursada Yusuf İzzet Paşaya, Balıkesirde Kâzım Paşaya, Bursada Bekir Sami Beye de "kendilerini mesafenin uzaklığı ve özel durumları gereği çağırmadığımı ve kararları bildireceğimi" yazdım (Belge 185, 186).

Efendiler, çağırılan komutanlardan, Salâhattin Bey o sırada Sivasta idi. Kâzım Kara Bekir Paşa Erzurumdan, Ali Fuat Paşa Ankaradan ve Konyadaki Kolordu Komutanının cephe ile bazı önemli durumları kendisinin düzenlemesi gerektiğinden vekil olarak Kurmaybaşkanı Şemsettin Bey Konyadan gelip Sivasta toplandılar. Temsilci Kurul üyesi olan ve olmayıp da bizimle bulunmalarından yararlanan kişiler ile ve komutanların katılmasıyla 16 Kasım 1919 günü görüşmelere başladık. Görüşme gündeminde sadece şu üç nokta olacaktı:

1) Meb'uslar Meclisinin toplanma yeri.

2) Toplantıdan sonra Temsilci Kurulun ve Ulusal Örgütlerin alacağı biçim ve çalışma yöntemi.

3) Paris Barış Konferansının hakkımızda olumlu veya olumsuz bir karar vermesi üzerine nasıl davranılacağı.

Efendiler, bu tarihe kadar, Dernek merkez kurullarımızdan, sorduklarımıza, gelen karşılıklar, dört görüşe ayrılıyordu.

1) inci görüşe göre; Meb'uslar Meclisinin İstanbul dışında toplanması uygun görülüyordu.

2) nci görüşe göre ki, bu görüşü ileri sürenlerin başında Erzurum, Trabzon, Balıkesir ve bütüin Balıkesir, Manisa kurulları bulunuyordu; İstanbulda... İstanbuldaki ileri gelenlerin ve başkalarının hemen hepsinin bu düşüncede olduğunu biliyoruz. Padişahın isteği, hükûmetin direktmesi de bu idi.

3) üncü görüş ki, Trakya-Paşaelinin düşüncesi idi: İstanbul yakınlarında...

Kumandanlarla fikir müdavelesi

Komutanlarla düşünce alış-verişi

Dört ayrı noktai nazar ve aldığımız karar

Dört ayrı düşünce ve aldığımız karar

4) Bir kısım heyeti merkeziyeler de, Salih Paşanın, kanaati zatiyelerine istinaden hükûmetin muvafakati halinde, hariçte içtimada bir mahzur görmüyorlardı.

Efendiler, hükûmeti merkeziye ve onun yordakçılarının, efkârı umumîye-yi ne derece teşettüt ve teşevvüğe uğratmış olduğunu; milletin izhar ettiği, bu ihtilâfi efkârdan sühuletle anlamak kabildir.

Artık, bunun üzerine, ısrarın, muzır netayiç vereceğine hükmetmek de müşkül değildir.

Şimdi, 16 Teşrinisani 1335 den 29 Teşrinisani 1335 tarihine kadar, günlerce devam eden müzakere ve münakaşattan çıkan netayiç ve mukarrerat zaptını aynen nazarı utlailerinize arz ediyorum:

1- Meclisi Millînin İstanbulda içtimadaki mehazir ve mehalike rağmen, hükûmeti se-niyenin hariçte içtimana ademi muvafakati yüzünden ve memleketi buhrana duçar etmekten içtinaben, İstanbulda içtimai zarureti kabul edildi. Ancak atideki tedabirin itihazı lüzumu ta-karrür etti:

a) Bilûmum meb'usları vaziyet hakkında tenvir ile münferiden mütalealarını talep et-mek.

b) Meb'uslar, İstanbula gitmeden evvel, Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir ve Edirne gibi mahallerde kısım kısım toplanarak Meclisi Millînin İstanbulda içtimana nazaran gerek İstan-bulda ve gerek hariçte alınması lâzımgelen emniyet tedabirini ve programımızın esasatını müdafaa edecek kuvvetli bir grubun vücuda getirilmesi esbabını tezekkür ve teemmül eylesi.

c) Teşkilâtı cemiyeti, süratle teşmil ve tarsin için kolordu kumandanlarının, muntaka ku-mandanları ve ahziasker rüesası vasıtasile delâleti seriai filyede bulunmaları.

d) Bircümle rüesayı memurini mülkiyeden her ihtimale karşı, Teşkilâtı Millîyeye sada-katte bulunacaklarına dair söz almak ve kendilerinin vesaiti mevcudilerle teşkilâtı cemiyeti, taazuv ettirmeye sürati tevessüllerini talep etmek.

2- Meclisi Millî İstanbulda içtima etikten sonra, meb'usan, emniyet ve serbestî tam ile vazifei teşriye eylemekte olduklarını teyid edeceği güne kadar, Heyeti Temsilîye, şimdiye ka-dar olduğu gibi hariçte kalarak vazifei millîyesine devam edecektir. Ancak bircümle livalardan ve meb'us olan zevattan intihap edilmek üzere birer ve vilâyet ve müstakil livalardan ikişer za-tın, nizamnamenin sekizinci maddesine istinaden Heyeti Temsilîye azası olarak Eskişehir kur-bunde cemmedilerek, vaziyetin tazvihi ve Meclisi Meb'usanda sureti hareketin takriri tezekkür edilecektir. Bu sebeple Heyeti Temsilîye dahi mahalli mezkûre intikal edecektir. Bu içtimai müteakıp Heyeti Temsilîye sureti münasibede takviye olunduktan sonra diğer zevat İstanbul Meclisi Millîye gideceklerdir. Heyeti Temsilîyenin vazifeye devam ettiği müddetçe, teşkilâtı millîyenin şekil ve tarzı faaliyeti, nizamnamede münferid olduğu gibi olacaktır.

Meclisi Meb'usan, emniyeti mutlaka içinde bulunduğunu teyit ettiği zaman, Heyeti Temsilîye, nizamnamede mevcut salâhiyetine istinaden, Umumî Kongreyi içtimaa davet ede-rek on birinci madde mucibince, cemiyetin alacağı vaziyeti atiyenin takarrürünü, Kongrenin kararına terkedecektir. Kongrenin mahalli içtimai ve sureti in'ikadı, o zamanki ahval ve icaba-ta tâbi olacaktır. Kongrenin davet olduğu zaman ile in'ikadı arasında geçecek müddet zarfında Heyeti Temsilîye, hükûmeti merkeziye ve Meclisi Meb'usan riyaseti ile mecburiyeti kat'ie görmedikçe münasebatı resmîyede bulunmaz.

3- Paris Sulh Konferansı, hakkımızda menfi bir karar verdiği ve hükûmet ve meclisi millîce kabul ve tasdik edildiği halde vesaiti seriai münasibe ile iradei millîye bilistimzaç ni-zamnamede musarrah olan esasatın istihsaline çalışılacaktır.

Mustafa Kemal
Rüstem Mazhar Müfit Ali Fuat Hüsrev Hüseyin Rauf
Kâzım Kara Bekir Hakkı Behiç Hüseyin Salâhattin,
İbrahim Süreyya Bekir Sami Ömer Mümtaz Vasıf
K.12 Erkânıharbiye Reisi Şemsettin

Efendiler, bu mukarrerat mucibince, meb'usları tenvir için, verdiğimiz malûmat ve talimatı aynen arz edeceğim.

4) Bir kısım merkez kurulları da, Salih Paşanın, kişisel görüşüne dayanarak hükûmet uygun bulursa, İstanbul dışında toplanmakta bir sakınca görmüyorlardı.

Efendiler, İstanbul hükûmeti ve onun yordakçılarının kamu oyunu ne de-rece ayrılığa ve karışıklığa uğratmış olduğu milletin gösterdiği, bu görüş fark-lılığından kolayca anlaşılabilir. Artık, bunun üzerine, direnmenin, zararlı so-nuçlar vereceği kanısına varmak da zor değildir.

Şimdi, 16 Kasım 1919 dan 29 Kasım 1919 tarihine kadar, günlerce süren görüşme ve tartışmalardan çıkan sonuç ve kararların tutanağını olduğu gibi yüksek bilginize sunuyorum:

1 - Ulusal Meclisin İstanbulda toplanmasındaki sakınca ve tehlikelere bakmadan, İstan-bul hükûmetinin başka yerde toplanmasını uygun bulmaması yüzünden ve memleketi bunalıma sokmaktan kaçınarak, İstanbulda toplanmak zorunluğu kabul edildi. Ancak aş-ağıdaki önlemlerin alınmasının zorunlu olduğu kararlaştırıldı:

a) Bütün meb'usları durum hakkında aydınlatarak teker teker görüşlerini iste-mek.

b) Meb'uslar, İstanbula gitmeden, Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir ve Edirne gi-bi yerlerde kısım kısım toplanarak Ulusal Meclis İstanbulda toplanacağına göre gerek İstan-bulda ve gerek başka yerlerde alınması gereken güvenlik önlemlerini ve programımızın ana ilkelerini savunacak güçlü bir grup oluşturma yollarını görüşüp düşünmeleri.

c) Dernek örgütlerini, ivedili olarak yaymak ve güçlendirmek için kolordu komutan-larının, bölge komutanları ve askerlik şubeleri başkanları aracılığıyla, başka etkin ve ivedi yardımlarda bulunmaları.

d) Bütün üst düzey sivil görevlilerden her olasılığa karşı, Ulusal Örgütlere bağlı kala-cakları üzerine söz almak ve kendilerinin ellerindeki araçlarla Dernek örgütlerinin, oluşturu-lmasına hızla girişmelerini istemek.

2 - Ulusal Meclis İstanbulda toplandıktan sonra, meb'uslar, tam güvenlik ve serbest-lik içinde yasama görevini yapmakta olduklarını bildirecekleri güne kadar, Temsilci Kurul, şimdiye kadar olduğu gibi dışarda ulusal görevini sürdürecektir. Ancak bütün sancaklardan ve meb'us olan kişiler arasından seçilmek üzere birer, il ve bağımsız sancaklardan ikişer ki-şi, tüzüğün sekizinci maddesine dayanarak Temsilci Kurul üyesi olarak Eskişehir yakınlarında toplanıp, durumun aydınlanması ve Meb'uslar Meclisinde davranış şeklinin kararlaştırılması görüşülecektir. Bu nedenle Temsilci Kurul da oraya gidecektir. Bu toplantının ardından Temsilci Kurul üye sayısı uygun yoldan arttırıldıktan sonra öbürleri İstanbul Ulusal Meclise gideceklerdir. Temsilci Kurulun, görevi devam ettiği sürece, ulusal örgütlerin çalışma şekli, tüzükte yazılı olduğu gibi olacaktır.

Meb'uslar Meclisi, tam güven içinde bulunduğunu bildirince, Temsilci Kurul, tüzükte-ki yetkisine dayanarak, Genel Kongreyi toplantıya çağırarak on birinci madde gereğince, Derneğin ilerideki tutumunun belirlenmesini, Kongrenin kararına bırakacaktır. Kongrenin nerede ve nasıl toplanacağı, o zamanki durum ve gereksinmelere bağlı olacaktır. Kongre-nin çağırıldığı tarih ile toplanması arasında geçecek süre içinde Temsilci Kurul, İstanbul hü-kûmeti ve Meb'uslar Meclisi başkanlığı ile kesin zorunluk görmedikçe resmî ilişkilerde bu-lunmaz.

3 - Paris Barış Konferansı, hakkımızda olumsuz bir karar verir ve hükûmet ve Ulusal Meclis bunu kabul eder ve onaylarsa uygun ivedi yollarla ulusal iradeye baş vurularak tüzükte açıkça belirlenmiş bulunan ilkelerin gerçekleştirilmesine çalışılacaktır.

Mustafa Kemal
Rüstem Mazhar Müfit Ali Fuat Hüsrev Hüseyin Rauf
Kâzım Kara Bekir Hakkı Behiç Hüseyin Salâhattin,
İbrahim Süreyya Bekir Sami Ömer Mümtaz Vasıf
K.12 Erkânıharbiye Reisi Şemsettin

Efendiler, bu kararlar uyarınca, meb'usları aydınlatmak için, verdiğimiz bilgileri ve direktifi olduğu gibi bilginize sunacağım.

İntihap olunan meb'uslara iblâğ edilen malûmat ve talimat, şudur:

Madde 1- İstanbulun Düveli İtilâfiye ve bilhassa İngiliz kuvayı berriyesinin tahtı işgalinde ve kuvayı bahriyesinin tahtı muhasarasında olduğu ve Kuvayı İnzıbatıyesinin ecanip elinde ve muhtelit bir surette bulunduğu malûmdur. Bundan başka, Rumların kendilerinden İstanbul meb'usu namile kırk kişi intihap etikleri ve Atınadan gelmiş Yunan rüesa ve kumandanları tahtı idaresinde olmak üzere, hafî polis ve kuvvei ihtilâlîye teşkilâtı yaparak, devletimize ânu lâzımında asi bir vaziyet alacakları tahakkuk etmiştir. Hükümetin İstanbulda maatteessüf mukayyet olduğunu itiraf eylemek mecburiyeti vardır. Bu esbaptan naşi, Meclisi Millînin mahalli içtimasını münakaşa etmek gibi bir mesele tahaddüs eylemiş bulunuyor. Meclisi Millî İstanbulda in'ikat eylediği takdirde, meb'usanın ifa edecekleri vazifesi vataniye nazarı dikkate alınırsa, mehalike maruz kalmalarından cidden tevahhuş olunur. Filhakika, İtilâf Devletlerinin mütareke ahkâmını bozarak ve sulhün takarrürüne intizara lüzum görmeksizin, vatanımızın aksamı mühimmesini işgal ve anasırı hristiyanıyeye hukukumuzda tecavüz fırsatını bahşeylemek suretile, vukubulan hakşikenâne muamelâtını, tenkit ve red ile tamamiyeti mülkiye ve masuniyeti istiklâlimizi azimkârane bir surette talep ve müdafaa edecek olan heyeti meb'usanın dağıtılması ve azasının tevkif veya iclâ edilmesi müstebat değildir. Karsta in'ikat eden İslâm Şûrayı Millîsine İngilizlerin yaptıkları gibi. İnhahabata iştirak eylememiş olan anasırı hristiyanıyenin ve onlara peyrev olan İngiliz Muhipler ve Nigehban Cemiyetlerinin, bu hususta düşmanların amalini tervicen her türlü fenalığa tasaddi eylileyebilecekleri de vâridi hatırdır. Binaenaleyh Meclisi Millînin İstanbulda içtimai, meclisten intizar olunan vazifei ciddiye ve tarihiyenin ifasını akim bırakacağı ve Meclisi Millî, devlet ve milletin timsali istiklâlî olduğundan ana vurulacak darbe ile istiklâlîmizin de rahnedar edileceği müstağniî arzdr. Kabine namuna Amasyada Heyeti Temsilîye ile müzakeratta bulunan Bahriye Nazırı Salih Paşa Hazretleri dahi, bu hakayıki derpiş ile Meclisi Millînin İstanbulun haricinde emin bir mahalde içtimai lüzumuna vicdanen ve fikren kanaat hâsil etmiş ve bu husustaki muvafakatini imzası tahtında teyit eylemiştir. Meclisi Millînin düşman tesirinden azade ve emniyeti mutlakayı haiz bir mahalde içtimai halinde, İstanbulda içtimaa nazaran mutasavver bilcümle me hazir, bertaraf edilmiş olacağı gibi makamı hilâfet ve saltanatın tehlikede bulunduğunu cihan efkârı umumiyesine ve betahsis âlemi islâma filen ihsas etmiş olacak ve istiklâl ve mevcudiyeti milliyemizin aleyhinde suduru memul bir karar karşısında vazaifi millîye ve vataniyesini ifaya kadir bir halde bulunacak ve İtilâf Devletleri nazarında meclisin mukaddera-tı millete tamamen hâkim bulunduğu daha bariz bir surette izhar olunabilecektir. Meclisin hariçte içtimaa varidi hatır olan me hazir berveçhiatidir:

Bedhahan, İstanbuldan vazgeçildiği tarzında muzır bir propagandaya fırsat bulacaktır. Hükümet, İstanbulda olduğu gibi, meclisle temas ve irtibatında mazharı sühulet olamayacaktır. Meclisin merasimi iftühahiyesi, zatı şahaneyi seyahat külfetine maruz bırakmamak maksadile, tevkil buyuracakları bir zat vasutasile olabilecektir. İşte bu me hazire istinat eden hükümeti hazıra Meclisi Millînin hariçte küşadına muvafakat eylememiştir. Bu ademi muvafakat yüzünden me haziri mevcudeye, atideki mahzurlar dahi inzımam eylemekte bulunmuştur:

Meclisi Millînin kanunî bir şekilde içtimai, Meclisi Meb'usarı ve Ayanın aynı zamanda ve aynı mahalde bulunmasına vabeste olduğundan hükümetin hariçte tensip edeceği bir mahalde içtimaa muvafakat etmemesi yüzünden Meclisi Ayan ve hükümet, hariçteki içtimaa icabet etmeyecek ve zatı şahaneye usulü dairesinde meclisi küşat ettirmeyecektir.

Buna nazaran, Meclisi Millînin hariçte içtimaa kanunen imkân kalmayıp İstanbulda in'ikad me haziri maruzaya rağmen zaruret hükümüne girmiş bulunuyor. Meb'usarı kiram İstanbula gitmekte tereddüt gösterip hariçte kendiliklerinden toplandıkları takdirde, vücuda gelecek bu içtima bittabi Meclisi Millînin malûm olan mahiyeti teşriiyesi şeklinde olamaz. Belki milletin mevcudiyetini, amalini, İstiklâlîni temsil ve mukaddera-tı hakkında verilecek hükümleri tenkid ve millete istinaden reddedebilecek bir içtimai millî şeklinde olabilir. Bu takdirde, Meclisi Millî de bittabi İstanbulda in'ikad etmemeye mahkûm kalır. Bu tarzı hareket, hükümetin itiraz ve aleyhinde tedabiri zecriyeyi ve binnetice millete hükümeti merkezîye arasında inkıtai münasebatı mucip olması da vâridi hatırdır. Meb'usanın bir kısmının İstanbula gitmesi ise, bu bapta mahzuru tezyit edebilir.

Seçilen meb'uslara verilen bilgiler ve direktif, şudur:

Madde 1 - İstanbulun İtilâf Devletleri ve özellikle İngiliz kara kuvvetlerinin işgali ve deniz kuvvetlerinin kuşatması altında olduğu ve Güvenlik Kuvvetlerinin de yabancıların buyruğu altında ve onlarla karma olarak bulunduğu biliniyor. Bundan başka, Rumların kendilerinden İstanbul meb'usu adıyla kırk kişi seçtikleri ve Atınadan gelmiş Yunan başkan ve komutanları yönetimi altında olmak üzere, gizli polis ve ayaklanma gücü kurarak, devletimize gerektiği anda baş kaldıracakları gerçekleşmiştir. Hükümetin İstanbulda ne yazık ki bağımlı olduğunu kabullenmek zorunluğu vardır. Bu nedenlerden ötürü, Ulusal Meclisin toplantı yeri üzerinde tartışmak gibi bir sorun ortaya çıkmış bulunuyor. Ulusal Meclis İstanbulda toplanırsa, meb'usaların yapacakları yurt ödevi gözönüne getirilirse, tehlikelerle karşı karşıya kalmalarından gerçekten korkulur. Gerçekten, İtilâf Devletlerinin ateşkes hükümlerini bozarak ve barışın gerçekleşmesini beklemeden, yurdumuzun önemli bölgelerini işgal etmek ve hristiyan unsurlara haklarımızı çiğnetmek fırsatı vermek yoluyla, yapılan haksız işlerini yererek ve kabul etmeyerek ülkenin bütünlüğünü ve bağımsızlığımızın dokunulmazlığını kararlı ve ısrarlı bir yoldan isteyecek ve savunacak olan meb'uslar topluluğunun dağıtılması ve üyelerinin tutuklanması ya da sürgün edilmesi beklenmez şey değildir. Karsta toplanan İslâm Ulusal Şûrasına İngilizlerin yaptıkları gibi. Seçimlere katılmamış olan hristiyan unsurların ve onlara uyan İngiliz Muhipler ve Nigehban derneklerinin, bu konuda düşmanların isteklerini yerine getirmek için her türlü kötülüğe girişebilecekleri de düşünülebilir. Bundan dolayı Ulusal Meclisin İstanbulda toplanması, Meclisten beklenen ciddi ve tarihsel ödevin yapılmasını önleyeceğini ve Ulusal Meclis, devlet ve milletin bağımsızlık timsali olduğundan ona darbe vurulmasından bağımsızlığımızın da yara alacağı açık-lamaya gerek yoktur. Hükümet adına Amasyada Temsilci Kurulla görüşmeler yapan Denizişleri Bakanı Salih Paşa Hazretleri de, bu gerçekleri gözönünde bulundurarak Ulusal Meclisin İstanbul dışında güvenli bir yerde toplanması gerektiği kanısına vicdan ve aklı ile varmış ve bunu uygun bulduğunu imzası altında bildirmiştir. Ulusal Meclisin düşman etkisinin erişemeyeceği ve tam güvenli bir yerde toplanması halinde, İstanbulda toplanmasına göre akla gelen tüm sakıncalar, ortadan kalkmış olacağı gibi halifelik ve saltanat makamının tehlikede bulunduğunu dünya kamu oyuna ve özellikle İslâm dünyasına etkin olarak duyurmuş ve ulusal bağımsızlık ve varlığının zararına olarak verilmesi beklenen bir karar karşısında ulusal ve vatanî ödevini yapabilecek bir durumda bulunacak ve İtilâf Devletlerine karşı Meclisin ulusun kaderi üzerinde tam egemen bulunduğu da açık olarak belirtilebilecektir. Meclisin İstanbul dışında toplanması açısından akla gelen sakıncalar şunlardır:

Kötülük isteyenler, İstanbulu gözden çıkardılar yolu zararlı bir propagandaya yol bulacaktır. Hükümet, İstanbulda olduğu gibi, Meclisle kolayca ilişki ve bağlantı kuramayacaktır. Meclisin yemin töreni, padişahı yolculuk sıkıntılarında sokmamak amacıyla, vekil yapacakları bir kişi aracılığıyla yapılabilecektir. İşte bu sakıncalara dayanan bugünkü hükümet, Ulusal Meclisin İstanbul dışında açılmasına olur dememiştir. Bu olur dememe yüzünden, ortaya çıkmış bulunan sakıncalara, aşağıdaki sakıncalar da eklenmiş bulunmaktadı:

Ulusal Meclisin yasaya uygun olarak toplanması, Meb'uslar Meclisi ve Senatonun aynı zamanda ve aynı yerde bulunmasına bağlı olduğundan hükümetin İstanbul dışında uygun göreceği bir yerde toplanmaya olur dememesi yüzünden Senato ve hükümet, İstanbul dışındaki toplantıya gelmeyecek ve padişaha meclisi usulüne uygun şekilde açtırmayacaktır.

Buna göre, Ulusal Meclisin İstanbul dışında toplanmasına yasal olanak kalmayıp İstanbulda toplanması belirtilen sakıncalara karşın zorunluk hali almış bulunuyor. Sayın Meb'uslar İstanbulda gitmekte kararsız davranıp İstanbul dışında kendiliklerinden toplanırlarsa, yapılacak bu toplantı elbette Ulusal Meclisin bilinen yasama nitelikli şeklinde olamaz. Belki milletin varlığını, umularını, bağımsızlığını temsil edebilecek milletin kaderi üzerine verilecek hükümleri eleştirecek ve millete dayanarak geri çevirebilecek bir ulusal toplantı niteliğinde olabilir. Böyle olunca, Ulusal Meclis de elbette İstanbulda toplanmamak zorunda kalır. Bu yolda davranışın, hükümetin karşı çıkması ve zorlayıcı önlemler alınmasına ve sonunda milletin İstanbul hükümeti arasında ilişkilerin kesilmesine yol açacağı da düşünülebilir. Meb'uslardan bir kısmının İstanbulda gitmesi ise, bu yoldaki sakıncaları arttırabilir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti balâda serdolanın bilcümle hususâtı nazarı dikkat ve münakaşadan geçirdikten sonra, Meclisi Millînin İstanbulda içtimaî zaruretine karşı, vaziyetten bilcümle meb'usları haberdar ederek herbirinin müteale ve noktai nazarlarını istihsal eylemeyi vazife addetmiştir. Bundan başka İstanbulda Meclisi Millîye dahil olmadan evvel, meb'usını kırımın, sühuleti içtima nazarı dikkate alınarak bazı mevkilerde toplanıp atideki hususâtı tezekkür ve netayici müzakeratı tevhid maksadile, Heyeti Temsilîyeye bildirmeleri lüzumlu görülmüştür. Tezekkür olunacak hususât şunlardır:

a) İstanbulda içtima zaruretine karşı İstanbulda ve haricen umum vatanda ittihaz olunması lâzım gelen tedabir ve tertibat;

b) Meclisi Meb'usanda vatanın tamamîsini ve devlet ve milletin istiklâlîni tahlisten ibaret olan gayeyi muhafaza ve müdafaa için müttetik ve azimkâr bir grup vücuda getirmek esbabının teemmülü.

Meb'usanın mezkûr hususatta müdavelei efkâr için toplanmaları münasip görülen mevaki şunlardır:

Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir, Bursa, Bandırma, Edirne.

Madde 2- Birinci maddeyi aynen muntakai âlilerinde bulunan meb'uslara tebliğ ile evvelâ; şahsî mütealelerini, sürati mümkinine ile istihsal ve bilâfatei an Heyeti Temsilîyeye iblâğ ve muntakai âlilerindeki heyeti merkezîyelere de ita ile bu hususta faaliyetlerinin temini,

Saniyen; muntakai âlilerindeki meb'usların birinci maddede, tasrih olunan mevakide içtimalarını teshil ve temin ile neticei müzakerelerinin Heyeti Temsilîyeye iblağı için iktiza eden tertibat ve tedabirin ahzi müsterhamdır.

Muntakai âlileri dahilinde meb'us olup halen İstanbulda bulunanların İstanbula karip içtima mahallerinden birine, dairei intihabiyelerince davet ettirilmesi lâzımdır.

Efendiler, 1335 senesi Teşrinievveline ait olup temas etmek istediğim bazı hususâtı da, birkaç kelime ile hulâsa etmeme müsaadenizi rica ederim.

İzmir vilâyeti dahilinde, tahtı işgalde bulunan islâm ahaliye zulüm ve katil tatbik olunuyordu. Bunun için, Düveli İtilâfiye mümessilleri nezdinde müessir teşebbüslerde bulunmasını, hükûmetten rica ettik. Yunanlıların zulüm ve itisafî devam ederse mukabelebilmisle mecbur kalınacağını da bildirdik. İzmir fecayii üzerine İstanbulda bir miting aktedilmek istenmişti. Buna mümanaat edildiği istihbar olunması üzerine, Cemal Paşanın nazarı dikkatini celbettik.

Anzavur, Bandırma havalisinde, hainane ve caniyane ef'ale başlamıştı (Ves. 187). İzalei mazarratı için ve Karabiga ve Bandırma taraflarına çıkan Nigehban Cemiyetine mensup zabıtlar hakkında Balıkesirde Kâzım Paşaya ve daha münasebettar olanlara yazdık. Otuz kadar Nigehban zabıtın de bir ecebî işgaline zemin hazırlamak için, Hristiyanlara karşı hareket üzere, Trabzon ve Samsuna çıkacaklarını istihbar ettik. Derhal K. O. 15 in ve Canik mutasarrıfının nazarı dikkatlerini celbettik.

Malûmu âlileridir, Maraş, Urfa, Ayıntapta bidayette İngiliz kıtaatı vardı. Bu kıtaatı Fransız askerleri tebdil etti. Bu münasebetle tekrar işgali men'e çalıştık. Vukuundan sonra da evvelâ siyasî, badehu filî teşebbüsata geçtik.

Bozkırda, yeniden mühimce bir kıyam çıktı. Onun itfası için muhtelif tedbirlere tevessül ettik.

Maraş ve Ayıntaba Kılıç Ali Beyi ve Kilikya muntakasına da Topçu Binbaşısı Kemal ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyleri göndererek ciddî teşkilât ve teşebbüsata geçtik.

Efendiler, bu münasebetle hatırıma gelen bir noktayı da arzetmiş buluna-

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği yukarıda bildirilen bütün konuları gözden geçirip tartıştıktan sonra, Ulusal Meclisin İstanbulda toplanması zorunluğu karşısında, durumu bütün meb'uslara bildirerek herbirinin düşünce ve görüşlerini almayı ödev saymıştır. Bundan başka İstanbulda Ulusal Meclise katılmadan önce, sayın meb'usların, toplanma kolaylığı gözönüne alınarak bâzı yerlerde toplanıp aşağıdaki konuları görüşerek görüşme sonuçlarını birleştirmek üzere Temsilci Kurula bildirmeleri gerekli görülmüştür. Görüşülecek konular şunlardır:

a) İstanbulda toplanma zorunluğu karşısında İstanbulda ve dışarda, bütün yurtda alınması gereken önlemler ve yapılması gereken düzenlemeler;

b) Meb'uslar Meclisinde yurdun bütünlüğünü ve devlet ve milletin bağımsızlığını kurtarmaktan ibaret olan amacı korumak ve savunmak için birlik halinde olan ve kesin karar almış bir grup oluşturmak yollarının düşünülmesi.

Meb'usların bu konuları görüşmek için toplanmaları uygun görülen yerler şunlardır: Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir, Bursa, Bandırma, Edirne.

Madde 2 - Birinci maddeyi bölgenizde bulunan meb'uslara olduğu gibi bildirip ilk olarak; kişisel düşüncelerinin, olabilen hızla alınıp biran bile geçirmeden Temsilci Kurula iletilmesi bölgenizdeki merkez kurullarına da vererek yeniden çalışmalarının sağlanması,

İkinci olarak; bölgenizdeki meb'usların birinci maddede belirtilen yerlerde, toplanmalarını kolaylaştırıp sağlayarak görüşme sonuçlarının Temsilci Kurula iletilmesi için gereken düzenleme ve önlemlerin yapıp alınması rica olunur. Bölgenizden meb'us seçilmiş olup şimdi İstanbulda bulunanların İstanbula yakın toplantı yerlerinden birine, seçim bölgelerince çağırılması gereklidir.

Efendiler, 1919 senesi Ekim ayıyla ilgili olup değinmek isteğim bâzı olayları da, birkaç kelime ile özetlememe izninizi rica ederim.

İzmir ili içinde, işgal altında bulunan Müslüman halk zulüm görüyor ve öldürülüyordu. Bunun için, İtilâf Devletlerinin temsilcileri katında etkili görüşmelerde bulunmasını, hükûmetten rica ettik. Yunanlıların zulüm ve yolsuzlukları sürerse aynı yoldan karşılık vermek zorunda kalınacağını da bildirdik. İzmirde geçen acıklı olaylar üzerine İstanbulda bir miting yapılmak istenmişti. Buna engel olunduğunu haber alınca, Cemal Paşanın dikkatini çektik.

Anzavur, Bandırma dolaylarında, haince ve canavarca işlere başlamıştı. (Belge 187). Zararların giderilmesi için ve Karabiga ve Bandırma taraflarına çıkan Nigehban derneğine bağlı subaylar hakkında Balıkesirde Kâzım Paşaya ve başka ilgililere de yazdık. Otuz kadar Nigehban subayın da bir yabancı işgaline yol açmak için, hristiyanlara saldırmak üzere, Trabzon ve Samsuna çıkacaklarını haber aldık. Derhal K.O. 15 in ve Samsun mutasarrıfının dikkatini çektik.

Bildiğiniz gibi, Maraş, Urfa, Gaziantep'te başlangıçta İngiliz kıtaları vardı. Bu kıtaların yerini Fransız askerleri aldı. Bundan dolayı ikinci işgali önlemeye çalıştık. İşgal olduktan sonra da önce siyasî, sonra da edimli önlemler aldık.

Maraş ve Gaziantep'e Kılıç Ali Beyi ve Kilikya bölgesine de Topçu Binbaşısı Kemal ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyleri göndererek sağlam örgütler kurmaya ve girişimlerde bulunmaya geçtik.

Efendiler, bu münasebetle hatırıma gelen bir noktayı da bilgimize sunmuş ola-

**Ekim 1919
da önemli
iç olaylar**

**Teşrinievvel 1335 de
mühim da-
hifî işler**

yım: Sivas Kongresinden sonra, kongreler nizamname ve beyannamelerinden başka, Heyeti Temsilîye, mes'uliyeti üzerine alarak Sivas Kongresi Nizamnamesine lâhika olmak üzere,

"Müdafaai Hukuk Cemiyeti Teşkilât Nizamnamesine Lâhikadır (1)" serlevhali, yalnız alâkadarana mahsus ve mahremdir kayıtlı, millî teşkilâtü müsellâhaya mahsus hafî bir talimat tanzim etti. Düşmanla temasta bulunulan mahallerde bu talimata göre müsellâh müfrezeler, kıt'alar teşekkül etti (Ves. 188).

Efendiler, 2 Teşrinisanide, Harbiye Nazırı Cemal Paşadan aldığım bir şifre telgrafnamede: "Zaten az olmayan dedikodulara biri daha ilâve olundu. Ziya Paşanın, Ankaraya kadar gitmemesi muzaheret buyurulan hükûmetin kesri nüfuzundan başka bir manaya delâlet edemez. Bu meselede hükûmet, fikrinde musirdir." denilmekte ve bunun cevabının süratle beklenilmekte olduğu bildirilmekte idi. Ziya Paşanın gönderilmemesi hakkındaki ricamıza, hükûmet iltifat etmemişti. Ziya Paşayı memur ve izam eylemişti. Ziya Paşa, Eskişehirde kadar gelmiş ve oradan mezuniyet alarak geri dönmüştü.

Cemal Paşa, aynı telgrafnamesinde, "Bozkır hadisesinden dolayı matbuata tebliğ buyurulan beyannamenin tarzını, hükûmet aramızdaki itilâfa mugayir görmektedir." diyordu. Halbuki böyle bir beyannamemiz yoktu.

Cemal Paşanın bu telgrafına, şu cevabı verdik:

Şifre Acele

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine

Sivas, 3/11/1335

C: 2/11/1335 tarih 501 numaralı şifre:

1- Hükûmetle teşkilâtü millîye arasında samimî bir itilâf, hakikî bir vahdet esası kabul eyledik. Zât devletleri vasitasile pek mühim bir istirahatımız var idi. O da, maksadı meşru teşkilâtü millîyeyi halelden vikaye için bilcümle rüesayı memurînin bu noktai nazardan ihtihabı, muhalif olanların tebdili idi. Bunlara ait mükerrer istirahatımıza cevap alamadık. Trabzon, Diyarbakır valileri, Antalya mutasarrıfı hakkında ne yapıldığını henüz bilmiyoruz. Bilâkis vaziyeti mahallîyeyi tetkik etmeksizin, Dahiliye Nezareti, Konyaya gayet zayıf, âciz, Muhipler Cemiyeti azasından Suphi Beyi vali olarak gönderdi. Dahiliye Nazırının bu mesailde bizimle hiçbir temas ve münasebet kabul etmediği, adeta teşkilâtü millîyeye muhalefetkâr hareket eylediği zehabı hâsıl oluyor. Bu fikrimizde yanılıyorsak tashih ve tenvirimizi rica ederiz. Ankara Valisi Ziya Paşanın arzusu ile mezuniyet aldığını arzetmiştim. Tabii yine kendisi, resmen Ankara valisi addolunmaktadır. Fakat arzettiğim noktadaki şek ve zan izale olununcaya kadar, valii müşarileyhin mezuniyetten istifadeye devam eylemesi en hayırlı şekil olarak kabul olunmalıdır. Polis Müdüriyetinin el'an Nurettin Bey gibi bir zât elinde bulunmakta olması, zâtı devletinizin de, bu pek mühim noktaya karşı lakayt davranmakta olduğunuza dair bir fikir vermektedir. Halbuki, bu tesamühün neticesi hem hükûmete, hem de teşkilâtü millîyeye muzır olacaktır. Heyeti Temsilîyemizin teşkilât ve vahdeti millîyeyi ihlâl edecek en ufak bir hale karşı müsamahakâr davranamayacağımızı, elbette, mazur görürsünüüz.

2- Bozkır hâdisesi hakkında, Heyeti Temsilîye tarafından matbuata bir beyanname verilmemiştir. Bunda bir yanlışlık olacaktır. Muhtemeldir ki, bu iş'arat, İradei Millîye gazetesinin istihbaratı olacaktır. Heyeti Temsilîyenin bir gazeteyi sansüre selâhiyeti olmadığı malûmu samileridir. Maahaza, celbi nazarı dikkat olunmak üzere, bu ajans haberinde, hükûmetle aramızdaki itilâfa mugayir görülen nikanun izah buyurulmasını istirahat eyleriz.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Heyeti Temsilîyenin murahhası ve harekâtü millîyenin mürevvici olduğunu iddia eden Cemal Paşanın telgrafımıza cevabı şudur:

yım: Sivas Kongresinden sonra, kongreler tüzük ve bildirilerinden başka, Temsilci Kurul, sorumluluğu üzerine alarak Sivas Kongresi Tüzüğüne de ek olmak üzere,

"Hakları Savunma Derneği Örgütler Tüzüğüne Ektir (1)" başlıklı, yalnız ilgililere özel ve gizlidir işaretli, ulusal silâhlı örgütlere özel gizli bir direktif düzenlendi. Düşmanla çatışılan yerlerde bu direktife göre silâhlı birlikler, kıt'alar kuruldu (Belge 188).

Efendiler, 2 Kasım'da Savaşşleri Bakanı Cemal Paşadan aldığım bir şifre telgrafda: "Aslında az olmayan dedikodulara biri daha eklendi. Ziya Paşanın, Ankaraya kadar gitmemesi desteklediğiniz hükûmetin gücünü kırmaktan başka bir anlama gelemmez. Bu konuda hükûmet, görüşünde direniyor." denilmekte ve bunun karşılığının ivedi olarak beklenilmekte olduğu bildirilmekte idi. Ziya Paşanın gönderilmemesi hakkındaki ricamıza, hükûmet yüz vermemişti. Ziya Paşayı görevlendirmiş ve göndermişti. Ziya Paşa, Eskişehirde kadar gelmiş ve oradan izin alarak geri dönmüştü.

Cemal Paşa, o telgrafında, "Bozkır olayından dolayı basına iletilen bildirinin biçimini, hükûmet, aramızdaki uzlaşmaya aykırı görmektedir." diyordu. Oysa böyle bir bildirimiz yoktu.

Cemal Paşanın bu telgrafına, şu karşılığı verdik:

Şifre İvedi

Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

Sivas, 3/11/1919

K: 2/11/1919 tarih 501 sayılı şifre:

1 - Hükûmetle Ulusal Örgütler arasında içten bir uzlaşma, gerçek bir birlik ilkesini kabul ettik. Sizin kanalınızla çok önemli bir ricamız vardı. O da, amacı meşru olan ulusal örgütleri dağılmaktan korumak için bütün üst düzey görevlilerin bu görüşe göre seçilmesi, karşı olanların değiştirilmesi idi. Bunlara ilişkin birçok ricalarımıza karşılık alamadık. Trabzon, Diyarbakır valileri, Antalya Mutasarrıfı hakkında ne yapıldığını daha bilmiyoruz. Tersine yerel durumu incelemeyen, İçişleri Bakanlığı, Konyaya çok zayıf, güçsüz, Muhipler derneği üyelerinden Suphi Beyi vali olarak gönderdi. İçişleri Bakanının bu işde bizimle hiçbir görüşme ve ilişkiyi kabul etmediği, sanki Ulusal Örgütlere karşı imiş gibi davrandığı sanısı uyanıyor. Bu düşüncemizde yanılıyorsak düzeltmenizi ve bizi aydınlatmanızı rica ederiz. Ankara Valisi Ziya Paşanın kendi isteği ile izin aldığını bildirmiştim. Elbette gene kendisi, resmî olarak Ankara valisi sayılmaktadır. Ama bildirdiğim noktadaki kuşku ve sanı ortadan kaldırılincaya kadar, o valinin iznini kullanmayı sürdürmesi en hayırlı yol olarak kabul olunmalıdır. Polis Müdürlüğünün bugün de Nurettin Bey gibi bir kişinin elinde bulunmakta olması, sizin de, bu pek önemli noktaya karşı kayıtsız davranmakta olduğunuzu düşündürmektedir. Oysa, bu yersiz hoşgörünün sonucu hem hükûmete, hem de Ulusal Örgütlere zararlı olacaktır. Temsilci Kurulumuzun Ulusal Örgütlerle ulusal birliği bozacak en ufak bir davranışa karşı hoşgörülü davranamayacağımızı, elbette, yerinde bulursunuz.

2 - Bozkır olayı üzerine, Temsilci Kurul tarafından, basına bir bildiri verilmemiştir. Bunda bir yanlışlık olacaktır. Ola ki, bu bildiri dediğiniz şey, İradei Millîye gazetesinin aldığı bir haberdir. Temsilci Kurulun bir gazeteyi sansür etmek yetkisi olmadığını bilirsiniz. Bununla birlikte gazetenin dikkatini çekmek üzere, bu ajans haberinde, hükûmetle aramızdaki uzlaşmaya aykırı görülen noktaların açıklanmasını dileriz.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Temsilci Kurulun delegesi ve ulusal ayaklanmanın savunucusu olduğunu ileri süren Cemal Paşanın telgrafımıza karşılığı şudur:

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Beyannamei resmîde yazıldığı veçhile, hükûmeti hazıra; böyle bir zamanda, mahza vatan ve memlekete hizmet emelile azim mes'uliyeti deruhde etmiş ve bu vazifesini ifa için kemali bitarafî ve hulûs ile hareket etmekte bulunmuş olduğundan, nikatı atiyenin izahına lüzumu âcîl hâsıl oldu:

Evvelen; meb'usan intihabına anasırı gayrimüslime iştirak etmediği gibi fırakı muhtelifde dahi eylevm müctenip vaziyettedir. Fırakı muhtelifde, memlekette iki hükûmet mevcut olduğunu ve intihabatın bitarafane icra kılınmadığını sebep olarak göstermekte ve anasırı gayrimüslimenin dahi bilâhare bu sebebe mebni iştirak etmediğini dermeyan eylemesi pek melhuz bulunmakta... İntihabatın dairesi selâmette icra olunmadığına dair şikâyet ve mesmuat tevali ederek, mehafîl ve matbuatı ecnebîyeye kadar mün'akistir. Meclisi Meb'usan, milletin aksamu muhtelifesini temsil etmediği ve bahusus Kuvayi Millîyenin tesirâtı ile teşekkül eylediği takdirde, bunun enzârı cihanda ne suretle telâkki edileceği muhtacı izah değildir. Binaenaleyh, meb'usan intihabında tazyikat icrasına meydan verilmemesi elzemdir.

Saniyen; tekrarına lüzum olmyan esbaba mebni, Meclisi Meb'usanın, Payitahttan başka bir yerde içtima, dahilen ve haricen envai mehazir ve mazarratı dai olduğundan, meclisin, behemehal, İstanbulda akti içtima eylemesi, memleketin menafii hayatiyesi icabatındandır.

Salisen; taşralarda, teşkilâtı millîye namına, bazı kimseler tarafından, umuru hükûmete müdahale vukubulmakta olduğu, iş'arat ve ihbaratı mütevaliyeden anlaşılmağa olmasile bu müdahalatın âcilen ve serian men'i elzemdir.

Hükûmeti hazıra, şu üç talebinde sabittir. Başka suretle idarei umur eylemek imkânı mefkuttur.

Harbiye Nazırı Cemal

Cemal Paşanın bu iş'arına - Seryaver Salih Bey tarafından açılacaktır kaydile - verdiğimiz cevabı aynen arz etmek isterim:

Şifre

Sıvas, 5/11/1335

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine

C: 4,5/11/1335

1- Anasırı gayrimüslime ile, bu vatan ve bu millet için anasırı gayrimüslimeden daha muzır olan bazı fırakı siyasiyenin intihabata ademi iştirakini, onların bililtizam işaa eyledikleri esbaba istinat ettirmek elbette doğru olamaz. Anasırı huristiyanîye daha teşkilâtı millîyenin ismi yokken, intihabata iştirak etmiyeceklerini ilân eyledikleri malûm değil midir? Yaygara koparan fırakı siyasiyeye gelince, bunlar yalan söylüyorlar. Çünkü, her tarafta intihabata iştirak etmişlerdir. Ancak beşer, onar kişiden ibaret olan bu fırkaların millet nezdinde bir mevkileri olmadığından ve millet, bu defa İstanbuldaki politikacılar değil, kendi sinesindeki öz vatandaşlardan meb'uslarını intihap etmekte olduğundan kendilerinin muvaffak olamayacaklarını anlıyarak telâş ediyorlar. Buna karşı bizim elimizden ne gelebilir? Bu noktadaki hakikatte, kabinenin mütereddüt bulunuşu cayı istiğraptır. Bahsolunan tazyik nerede, kimin tarafından ve nasıl vaki olmuştur? Lûtfen izah buyurulmalıdır ki, Heyeti Temsilîye vazifesini ifa edebilsin. Vahi müddeaya atfı ehemmiyet ederek telâşa düşmek caiz değildir.

2- Mahalli içtima hakkındaki noktâ nazarda hükûmetin sebatında isabet veva ademî isabet olduğunu, zaman ve vakayı ispat edecektir. Bu bapta son müteahhüdümüz, merkaziden alınacak cevaplar üzerine arz edileceğini bildirmiştik.

3- Teşkilâtı Millîye namına umuru hükûmete, nerede ve kimin tarafından müdahale edilmişse derhal bildirilmelidir ki, icap eden muameleye tevessül mümkün olsun. Ancak, Dahiliye Nazırı Paşa Hazretlerinin şüphe ilham edebilecek tarzındaki muamelelerine nazarı dik-kati samilerini celbe lüzum görürüz Efendim.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Resmî bildiriye yazıldığı gibi, şimdiki hükûmet; böyle bir zamanda, yalnız vatan ve memlekete hizmet etmek umudu ile büyük sorumluluk üstlenmiş bu ödevini yapmak için tam bir tarafsızlık ve gönül aklıyla davranmış olduğundan, aşağıdaki noktaların tezelden açıklanması gerekli oldu:

Birincisi; meb'us seçimine Müslüman olmayan unsurlar katılmadığı gibi çeşitli partiler de bugün çekingen durumdadır. Çeşitli partiler, memlekette iki hükûmet bulunduğunu ve seçimlerin tarafsızca yapılmadığını neden olarak göstermekte ve Müslüman olmayan unsurların da bu nedenle katılmadıklarını ileri sürmeleri akla pek yatkın gelmekte.... Seçimlerin güvenlik içinde yapılmadığı konusunda yakınmalar ve söylentiler sürüp gitmekte, yabancı çevrelerle basına bile yansımış bulunmaktadır. Meb'uslar Meclisi, milletin değişik bölümlerini temsil etmez biçimde ve özellikle Ulusal Güçlerin etkisiyle kurulursa, bunun dünyaca nasıl yorumlanacağı kolay anlaşılır. Onun için meb'usların seçiminde baskı yapılmasına meydan verilmemesi çok gereklidir.

İkincisi; yinelenmesine gerek olmayan nedenlerle, Meb'uslar Meclisinin, Başkentten başka bir yerde toplanması, içerde ve dışarda türlü sakıncalar ve zararlar doğuracağından, Meclisin, ne olursa olsun, İstanbulda toplanması, memleketin hayatı çıkarları gereğindedir.

Üçüncüsü; taşralarda, Ulusal Örgütler adına, bazı kimseler tarafından hükûmet işlerine karışılmakta olduğu, sık sık verilen bilgi ve haberlerden anlaşılmağa olduğundan bu karışmaların tezelden önlenmesi çok gereklidir.

Şimdiki hükûmet, bu üç istekte diremiyor. İşler başka türlü yürütülemez.

Savaşşleri Bakamı Cemal

Cemal Paşanın bu bildirisine - Başyaver Salih Bey açacaktır notu ile - verdiğimiz karşılığı olduğu gibi bilginize sunmak isterim:

Şifre

Sıvas, 5/11/1919

Savaşşleri Bakamı Cemal Paşa Hazretlerine

K: 4/5, 11, 1919

1 - Müslüman olmayan unsurlar ile, bu vatan ve bu millet için Müslüman olmayan unsurlardan daha zararlı olan bazı siyasî partilerin seçimlere katılmamalarını, onların bile bile yaydıkları nedenlere dayandırmak elbette doğru olamaz. Hıristiyan unsurların daha Ulusal Örgütlerin ismi bile yokken, seçimlere katılmayacaklarını ilân ettikleri bilinmiyor mu? Yaygara koparan siyasî partilere gelince, bunlar yalan söylüyorlar. Çünkü, her tarafta seçimlere katılmışlardır. Ancak beşer, onar kişiden ibaret olan bu fırkaların millet gözünde bir değerleri olmadığından ve millet, bu defa İstanbuldaki politikacılar değil, kendi bağrındaki öz vatandaşlardan seçmekte olduğundan kendilerinin başarılı olamayacaklarını anlıyarak telâşlanıyorlar. Buna karşı bizim elimizden ne gelebilir? Bu noktadaki gerçekte, hükûmetin kararsız kalışı şaşılacak şeydir. Sözü edilen baskı nerede, kimin tarafından ve nasıl yapılmıştır? Açıklayınız ki, Temsilci Kurul ödevini yapabilsin. Boş iddialara önem verip telâşa düşmenin yeri yoktur.

2 - Toplantı yeri üzerindeki görüşte hükûmetin direnmesinin yerinde olup olmadığını, zaman ve olaylar kanıtlayacaktır. Bu konudaki son düşüncelerimizin, merkezlerden alınacak yanıtlar üzerine bilginize sunulacağını bildirmiştik.

3 - Ulusal Örgütler adına hükûmetin işlerine, nerede ve kimin tarafından karışılmışsa hemen bildirilmelidir ki, gereken işlemi yapmak mümkün olsun. Ancak İçişleri Bakamı Paşa Hazretlerinin kuşku uyandırabilecek biçimde davranışlarına dikkatinizi çekmeyi gerekli görürüz Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Dahiliye nazırının memlekete sevkettiği nasihat hefteleri

Dahiliye nazırı, memlekete birtakım heyetler sevketmeye kalkıştı. Bunlardan biri de, Harbiye Nezareti Sabık Müsteşarı Ahmet Fevzi Paşa namında bir zatın riyasetinde, Mahkemei Temyiz Azasından İlhamî ve Fetva Emmini Hasan Efendilerden mürekkep idi.

Heyeti Temsilîyemiz murahhası olan Cemal Paşa bundan bizi haberdar eylememişti. 5 Teşrinisani 1335 tarihli bir şifre ile kendisinden bu heyetin maksadı izamını sorduk ve "bilhassa Fetva Emmini ile Kâmil Paşa Kabinesi zamanında polis müdürü olan zevatın böyle bir heyetteki hikmeti vücutlarının" anlaşılmadığını zikrettik (Ves. 189).

Efendiler, Fuat Paşanın, Ankarada kolordusunun başında bulunmasını istilzam eden esbap, tezahür etmeye başladı. Bu sebeplerin mühimmini, dahilde, ahalinin tesmim edilmeye başlanması teşkil ediyordu. Dahilî ve haricî düşmanların müttefik mesaisi, Ali Rıza Paşa kabinesi zamanında, Ferit Paşa zamanındakinden daha çok fazla muvaffak olmaya başlamıştı.

Balıkesir havalisinde, Kâzım Paşa, cephe teşkiline ve vaziyete hâkim olmaya çalışıyordu. Salihli ve Aydın cephelelerindeki sevku idarenin, askerî bir noktai nazara tevfiik edilmesi icab ediyordu. Buraya, az çok tanınmış bir askerin gitmesi lâzımdı. Elimizde kabili istifade, Konyada bulunan Refet Paşa vardı. Konyadaki Kolordunun başına Fahrettin Bey (Müfettiş Fahrettin Paşa Hazretleri) geçmiş bulunuyordu. Binaenaleyh, Aydın Kuvayi Millîye Kumandanlığını deruhde etmek üzere cepheye hareketini, Refet Paşaya ve Ali Fuat Paşanın Ankaraya avdetini, kendisine yazmıştık.

Refet Paşanın, Nazilliye muvasalatı anlaşıldıktan sonra da, Erkâniharbiyei Umumiye Riyasetine gelmiş olan Cevat Paşadan, harbi zailde tecrübe görmüş genç erkâniharplerden müntehap dört, beş zabıtın, Nazillide Refet Paşa nezdine izamını rica ettim. Bu hususu, Refet Paşaya da bildirdim.

Efendiler, Nazilliye giden Refet Paşa, Demirci Mehmet Efeden kumandayı almaya lüzum ve bunda bir fayda görmemiş veyahut, kim bilir, belki de kumandaya vaziyet ettirilmemiş? Demirci Efenin maiyetinde, erkâniharp gibi ifayı vazife etmeyi daha faydalı ve müreccah görmüş... Refet Paşa, bunu, bize bildirdi. Mahallî şeraiti yakından görmüş olan bir zatın, kararını nakz etmek ekseriya müşküldür. Çünkü, ya hakikaten Refet Paşanın gördüğü ve tercih ettiği gibi, Efenin kumandasını idame etmekte ve ona muavin olmakta fayda vardı veyahut, Refet Paşa o cephenin kumandasına lisebebin minelesbap vaziyet edemiyordu. Her iki ihtimale göre de behemehal, kumandayı al, diye emir vermek bisût olurdu.

Asıl garabet, bundan sonra görüldü. Bir müddet sonra, Refet Paşa, Nazilliden gaybubet etti. Birkaç gün sonra Balıkesirde olduğunu, birtakım ecnebî zabitlerle münasebete girip girmemesini bizden sorması vesilesile anladık.

22 Kânunuevvel 1335 tarihinde verdiğimiz cevapta: "Teşkilâtı millîyeye mensup olanların, bilhassa Heyeti Temsilîyeye dahil aza tanınmış olmak hayisietile kendisinin, hiçbir suretle temasını arzu etmediğimizi bildirdik." Refet Paşa, tekrar gaybubet etti. Nihayet bir gün, Bursadan Refet imzalı kısa bir telgraf aldık: "İstanbul üzerinden Bursaya geldim".

İçişleri Bakanı, memlekete birtakım hey'etler yollamaya kalkıştı. Bunlardan biri de, Savaşışleri Bakanlığı eski Müsteşarı Ahmet Fevzi Paşa adında birinin başkanlığında, Yargıtay Üyelerinden İlhamî ve Fetva Emmini Hasan Efendilerden oluşmuş idi.*

Temsilci Kurulumuzun delegesi olan Cemal Paşa bundan bize haber vermemişti. 5 Kasım 1919 tarihli bir şifre ile kendisinden bu hey'etin gönderilmesi amacını sorduk ve "özellikle Fetva Emmini ile Kâmil Paşa Hükûmeti zamanında polis müdürü olan kişilerin böyle, bir hey'ette bulunmalarının nedenlerinin" anlaşılmadığını bildirdik (Belge 189).

Efendiler, Fuat Paşanın, Ankarada kolordusunun başında bulunmasını gerektiren nedenler, belirmeye başladı. Bu nedenlerin önemlisi, içte, halkın zehirlenmeye başlaması idi. İç ve dış düşmanların birlikte çalışmaları, Ali Rıza Paşa hükûmeti zamanında, Ferit Paşa zamanındakinden çok daha fazla başarılı olmaya başlamıştı.

Balıkesir dolaylarında, Kâzım Paşa, cephe kurmaya ve durumda üstünlük sağlamaya çalışıyordu. Salihli ve Aydın cephelelerindeki yönetimin, askerlik yöntemlerine uydurulması gerekiyordu. Buraya az çok tanınmış bir askerin gitmesi gerekti. Elimizde yararlanılabilecek durumda, Konyada bulunan Refet Paşa vardı. Konyadaki Kolordunun başına Fahrettin Bey (Müfettiş Fahrettin Paşa Hazretleri) geçmiş bulunuyordu. Bundan dolayı, Aydın Ulusal Güçler Komutanlığını üstlenmek üzere cepheye gitmesini, Refet Paşaya ve Ali Fuat Paşanın Ankaraya dönmesini, kendisine yazmıştık.

Refet Paşanın, Nazilliye vardığı anlaşıldıktan sonra da, Genelkurmay Başkanlığına gelmiş olan Cevat Paşadan, geçen savaşta deneyim kazanmış genç kurmaylar arasından seçilecek dört, beş subayın, Nazillide Refet Paşanın yanına gönderilmesini rica ettim. Bunu, Refet Paşaya da bildirdim.

Efendiler, Nazilliye giden Refet Paşa, Demirci Mehmet Efeden komutayı almaya gerek ve bunda bir yarar görmemiş ya da kim bilir, belki de komutaya el koyamamış? Demirci Efenin emrinde, kurmay gibi görev yapmayı daha yararlı görmüş ve bunu yeğlemiş... Refet Paşa bunu, bize bildirdi. Yerel koşulları yakından görmüş olan birinin, kararını bozmak çoğu kez zordur. Çünkü, ya gerçekten Refet Paşanın gördüğü ve yeğlediği gibi, Efenin komutasını sürdürmekte ve ona yardımcı olmakta yarar vardı ya da, Refet Paşa o cephenin komutasını bilinmeyen bir nedenle ele alamıyordu. Her iki olasılığa göre de her durumda, komutayı al, diye emir vermek yararsız olurdu.

Asıl şaşılacak şey, bundan sonra görüldü. Bir süre sonra, Refet Paşa, Nazilliden kayboldu. Birkaç gün sonra Balıkesirde olduğunu, birtakım yabancı subaylarla ilişki kurup kurmamasını bizden sorması üzerine anladık.

22 Aralık 1919 tarihinde verdiğimiz karşılıktta: "Ulusal Örgütlerden olanların, özellikle Temsilci Kurulun tanınmış bir üyesi olduğu için kendisinin, hiçbir şekilde ilişkide bulunmasını istemediğimizi bildirdik." Refet Paşa, yeniden kayboldu. Sonunda bir gün, Bursadan Refet imzalı kısa bir telgraf aldık: "İstanbul üzerinden Bursaya geldim".

Bu telgrafın anlamını bir türlü kavrayamıyordum. Refet Paşanın İstanbul ile ne

İçişleri Bakanının memlekete gönderdiği öğüt kurulları

Refet Paşa Salihli ve Aydın cephelelerine komutan olarak gönderiliyor.

Refet Paşa Demirci Efenin emrine giriyor.

Refet Paşa Salihli ve Aydın cephelelerine kumandan olarak gönderiliyor

Refet Paşa Demirci Efenin maiyetine giriyor

* Seyhülislâm kapısında fetva işleriyle meşgul olan bölümün başkanı (B.Y.)

Bu telgrafın bir türlü manasını anlamıyordum. Refet Paşanın İstanbul ile ne münasebeti vardı? Bir de "Nazilli-Balıkesir-Bursa" yolu İstanbuldan mı geçer? Bu muammayı bir türlü halledemedim. Nihayet mesele anlaşıldı.

Refet Paşa, Nazilliyi terkettikten ve Balıkesirde Kâzım Paşaya uğradıktan sonra, Bandırmaya inmiş, oradan da bir Fransız torpidosile İstanbula gitmiş, orada bazı rüfekasile görüşmüş, badehu Bursaya avdet eylemiş...

Efendiler; bu muammayı hâlâ, halledemiyorum. Bunda beni mazur göreceğinizi ümit ederim.

Refet Beyin, bir İngiliz gemisile Samsuna gelen Salâhattin Bey tarafından tebdil edildiği ve aynı gemi ile Refet Beyin İstanbula avdeti talep olunduğu ve bunun üzerine gitmeyip istifa eylediği ve İstanbul hükûmetinin benim ile beraber kendisinin derdestile İstanbula izamımıza tamimem emir verdiği malûmunuzdur. Bu kadar çok malûmatla bir meçhulü halledememek, cebir bilenlerce pek de mazur görülmezse de, benim, bu noktada izhari aczeylediğimi itiraf ederim. Vakıta, Ferit Paşa Kabinesi yerine, Ali Rıza Paşa Kabinesi kaim olmuştu. Fakat, yeni kabinenin vesaiti istihbariye ve icraiyesinin evvelkinin aynı olduğu malûmumuzdur.

Efendiler, Refet Paşanın bu hafif hareketi, Aydın ve Salihli cephelerinde, muntazam ordunun teşkiline kadar, ciddî bir sevku idare tesis edilememesine bais oldu.

Efendiler, bu garip hikâyeden sonra, vakayii tekrar bıraktığımız noktadan takibe başlayalım:

Cemal Paşa, bizim 5 Teşrinisani 1335 tarihli şifremizin bir noktasını, anlayamamış, Babialî merkezinden çektiği kısa bir şifre ile şu suretle istizah ediyordu: "(Dahiliye Nazırının şüphe celbedebilecek tarzdaki muamelelerine nazarı dikkatinizi celbe lüzum görürüz.), fıkrasından maksat ne olduğu anlaşılmadı. Burasının acilen, muvazzahan iş'arı!" (Ves. 190).

Bu kısa istizaha verdiğimiz cevap biraz uzundur. Sıkılmazsanız, aynen arz edeyim:

Şifre Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine Sivas, 12/11/1335
C: 8/11/1335 tarih ve 8084 numara.

Dahiliye Nazırı Paşa Hazretlerinin, şüphe ilham eden ef'al ve harekâtından vâridi hatır olanlar, berveçhiati arz olunur:

1- Ankara gibi bazı vilâyetlerde, rüesayi memurîni mülkiyeyi telgraf başına celbederek Ferit Paşa kabinesi aleyhinde harekâtı millîye esnasındaki icraat müteşebbislerinin ahvalini, ithamatın esbabını, kanuna derecei mutabakatını tehditkâr bir surette tahkik.

2- Uzun müddet esiri firaş iken tifodan vefat eden Tokat mutasarrıfının esbabı irtihalinin, esrarengiz bir vak'a telâkki ederek Sivas vilâyetinden şifre ile sorulması.

3- Adliye Nâzırı ile birlikte, Balıkesir cephesinden gelen heyeti millîye ile hafî mülâkâtları esnasında Adliye Nâzırının harekâtı millîye rüesası aleyhinde icraata imkân olup olmadığını, müşarileyhin yanında mevzuubahs edebilmesi.

4- Hıyaneti vataniyesi maddeten sabit olan Sabık Dahiliye Nâzırı Adil Beyin, mahremi efkâr ve ef'ali bulunan Dahiliye Müsteşarı Keşfi Beyin, nezaret deruhde buyurulduğu zaman, ilk icraatı millîyetperverane olmak üzere defedilmesi lâzımgelirken, el'an muhafaza edilmesi ve bunun delâletile memurîni mülkiye tebeddülâtanın icra edilmesi.

Tabiidir ki, bu müsteşarın tayin ettireceği memurîni pek haklı olarak itimadı millîye mazhar olamaz. Meselâ harekâtı millîyenin bidayetinden nihayetine kadar bir vaz'ı muhalefet almış ve nihayet ahali tarafından işten el çekirilmiş ve hasta olması cihetile o zaman tevkifi ve teb'idi cihetine gidilmemiş olan Kayseri mutasarrıfı sabıkı Ali Ulvi Bey, evsafı idariyeden büsbütün mahrum ve aceze güruhundan olmasına rağmen Burdura tayin buyurulmuştur.

ilişkisi vardı? Bir de "Nazilli - Balıkesir - Bursa" yolu İstanbuldan mı geçer? Bu bilmeceyi bir türlü çözemedim. Sonunda iş anlaşıldı.

Refet Paşa, Nazilliden ayrıldıktan ve Balıkesirde Kâzım Paşaya uğradıktan sonra, Bandırmaya inmiş, oradan da bir Fransız torpidosile İstanbula gitmiş, orada bazı arkadaşlarıyla görüşmüş, sonra da Bursaya dönmüş.....

Efendiler; bu bilmeceyi hâlâ, çözemiyorum, bağışlayacağınızı umarım.

Refet Beyin, bir İngiliz gemisile gelen Salâhattin Bey tarafından değiştirildiğini ve aynı gemi ile Refet Beyin İstanbula dönmesi istendiği ve bunun üzerine gitmeyip istifa ettiği ve İstanbul hükûmetinin benim ile birlikte kendisinin tutuklanarak İstanbula gönderilmesini genelgeyle emrettiğini bilirsiniz. Bu kadar çok bilinenle bir bilinmeyi çözememek, cebir bilenlerce pek hoş karşılanmazsa da, benim, bu konuda pes ettiğimi itiraf ederim. Ferit Paşa hükûmeti yerine, Ali Rıza Paşa hükûmeti geçmişti. Ancak, yeni hükûmetin haber alma ve yürütme araçlarının evvelkinin eşi olduğunu biliriz.

Efendiler, Refet Paşanın ciddiyetle bağdaşmayan bu davranışı, Aydın ve Salihli cephelerinde, düzenli ordunun kurulmasına değin, güvenilir bir komuta düzeni kurulamamasına yol açtı.

Efendiler, bu yapılacak hikâyeden sonra, olayları bıraktığımız yerden yeniden izlemeye başlayalım:

Cemal Paşa, bizim 5 Kasım 1919 tarihli şifremizin bir noktasını, anlayamamış, Babialî merkezinden çektiği kısa bir şifre ile şöylece soruyordu: "(İçişleri Bakanının kuşku uyandırabilecek davranışlarına dikkatinizi çekmeyi gerekli görürüz.) sözleriyle ne demek istendiği anlaşılmadı. Bu noktanın ivedi olarak, açıkça bildirilmesi." (Belge 190). Bu kısa soruya verdiğimiz karşılık biraz uzundur. Sıkılmazsanız, olduğu gibi bilginize sunayım:

Şifre Savaşçileri Bakamı Cemal Paşa Hazretlerine Sivas, 12/11/1919
K: 8/11/1919 tarih ve 8084 sayı.

İçişleri Bakamı Paşa Hazretlerinin, kuşku uyandıran işlerinden ve davranışlarından akla gelenler, aşağıda bilginize sunulur:

1 - Ankara gibi bazı illerde, üstüzey sivil görevlileri telgraf başına çağırarak Ferit Paşa hükûmetine karşı Milli Harekât sırasında iş yapmaya girişenlerin durumlarını, suçlanma nedenlerini, yasaya uygunluk derecesini gözdağı verici bir biçimde soruşturmak.

2 - Uzun süre yatalak kaldıktan sonra tifodan ölen Tokat mutasarrıfının ölüm nedenlerinin, bilinmeyen bir olay sayarak Sivas valisinden şifre ile sorulması.

3 - Adalet Bakamı ile birlikte, Balıkesir cephesinden gelen ulusal hey'et ile gizli görüşmeleri sırasında Adalet Bakanının Milli Mücadelenin başlarına karşı birşeyler yapmak olanağı bulunup bulunmadığını onların yanında sözkonusu edebilmesi.

4 - Vatan haini olduğu kanıtlanmış olan eski İçişleri Bakanı Adil beyin, düşünce ve yaptıkları açısından çok yakını olan İçişleri Müsteşarı Keşfi Beyin, bakanlığa geldiği zaman, yurtseverce yapılacak ilk işi olarak kovulması gerekirken hâlâ yerinde tutulması ve onun aracılığı ile sivil görevli değiştirilmelerinin gerçekleştirilmesi.

Bu müsteşarın atandıracağı görevlilere milletin pek haklı olarak güvenmemesi doğaldır. Örneğin Milli Harekâtın başından sonuna kadar karşı tutum almış ve sonunda halk tarafından işten el çekirilmiş ve hasta olması nedeniyle o zaman tutuklanması ve uzaklaştırılması yoluna gidilmemiş olan eski Kayseri mutasarrıfı Ali Ulvi Bey, yöneticilik niteliklerinden büsbütün yoksun ve güçsüzler takımından olmasına bakılmaksızın Burdura atanmıştır.

İçişleri Bakanının kuşku veren davranışları

Dahiliye Nazırının şüphe veren halleri

Kezalik ademî iktidarından ve Canik livası için gayrimuvafık görüldüğünden dolayı arzusunun inzamamile, vaktile İstanbula gönderilen Ethem Bey de, Mentешеye tayin kılınmıştır. Aydın mutasarrıflığına da sabık Niğde mutasarrıfı olup Sivasa getirilen Cavit Bey tayin olunmuştur. Bunlara rağmen; Konya valii sabıkı haini vatan Cemal Beyin adamı olan Antalya mutasarrıfı, mükerrer müracaatlerimize ve ahalinin feryatlarına rağmen, el'an yerinde oturuyor.

5- Memurîn müdiriyeti gibi en mühim makam, bir Ermeni elinde bulunduruluyor.

6- Matbuat müdiriyetinde, ajans vaziyetinde bir tebeddül görülmemektedir.

7- Memleketin mukadderatını temin edecek yegâne kuvvet, vahdeti millîye olduğu ve bunu idame eyliyecek de teşkilâtı millîye bulunduğu malumdur. Bu vahdet ve teşkilâtın, vatani inkasamdan kurtarmak, devlet ve milletin istiklâlini teminden ibaret olan gayei mukaddesini bozmaya çalışanlar da, İstanbuldaki erbabi mefsedettir. Bunların men'i mazarratı, ancak kavî ve ciddî bir inzibata mütevakkıftır. Bunun da başlıca çaresi; polis müdürünü, namuslu, milliyetperver, muktedir, müteşebbis zevattan intihap ve tayindir. Halbuki zâtı samilerince de malumdur ki, bugünkü Polis Müdürü Umumi, sâkut haini millet kabinesinin ve tevabiinin yegâne nigebanıdır. Sait Mollanın Mister Frew'ya yazmış olduğu mektuplar mündericatından anlaşılacağına göre de, bu zat, muhaliflere yani millet düşmanı olanlara bugün bir melce ve penah teşkilemektedir. Amasyada Salih Paşa Hazretleri de bunu tasdik buyurmuşlardı. Halbuki Dahiliye Nâzırı, memleket ve milletin mukadderatını böyle bir şahsın elinde bırakmakta bir mahzur tasavvur etmiyor, belki fayda görüyor demektir. Jandarma Kumandanı Kemal Paşanın ise, gerek amali millîye ve gerekse sizler için muzır bir şahıs olduğu muhakkak iken, el'an makamında durması da, Dahiliye Nezaretinin hüsnü niyetine mi atfedilmelidir?

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Efendiler, Harbiye Nâzırının 9 Teşrinisani 1335 tarihli bir telgraftı vardı: Onun da muhteviyatı enteresandır. Bu telgrafnamesinde Cemal Paşa, kabinesinin fikrini şu noktalar üzerinde teksif ediyordu:

"1- İntihabatın dairei selâmette cereyanı,

2- Meclisi Meb'usanın İstanbulda toplanması,

3- Teşkilâtı millîye namına umuru hükûmete müdahale olunmaması hakkında hükûmetin tarafınıza evvel ve âhir vaki olan tebligatı kat'îdir.

4- Müteaddit telgrafnamelerinizde dermeyan olunan metalibin de aynı mahiyette -yani müdahale mahiyetinde- olduğu derkârdir.

5- Hükûmet, beyannamesinde tespit ve ilân eylediği bitarafıktan ayrılmayacaktır. Bu cihetle teşkilâtı millîyeye muhalif içtihatla bulunanların tazyik ve tecziyesi cihetine gidemez." Telgrafın nihayetinde şu tehdit vardı: "Şimdiki hal, bir müddetçik daha devam edecek olursa Heyeti Vükelânın çekileceği muhakkaktır." (Ves. 191).

Muhterem Efendiler, bu maddelerin ifade eyledikleri manalar, esasen bütün hakayıkı meydana koymuş bulunuyordu. Kabine, teşkilâtı millîyeye muhalif içtihatla bulunanların, memleket ve millete düşman olanlar bulunduğunu kabul etmiyordu. Teşkilâtı millîye ile düşman teşkilâtı hainanesini, Ali Kemal ile, Sait Molla ile bizi müsavi telâkki ediyordu. Adapazarı, Karacabey, Bozkır, Anzavur hadiselerini ef'ali cürmiyeden addetmiyordu.

Cemal Paşaya verdiğimiz cevapta; bu noktaları izah etkikten sonra, hükûmetin his ve temayülünü açık söylemek maksadile şu cümleyi de ilâve ettik: "Beyanatı vakıalarından anladığımız göre, hükûmeti seniye, teşkilâtı millîyenin mevcudiyetini ihtimal ki, zait görüyor. Filhakika, keyfiyet bu merkezde olup teşkilâtı millîyeye ihtiyaç olmaksızın, memleketi tahlis edecek kuvvete malik bulu-

Bir de yeteneksizliğinden ve Samsun sancağı uygun görülmediğinden kendi isteği de eklenerek, vaktile İstanbula gönderilen Ethem Bey de, Denizliye atanmıştır. Aydın mutasarrıflığına da eski Niğde mutasarrıfı olup Sivasa getirilen Cavit Bey atanmıştır. Bunlara karşın; eski Konya valisi vatan haini Cemal Beyin adamı olan Antalya mutasarrıfı, tekrarlanan başvurularımıza ve halkın feryatlarına rağmen, hâlâ yerinde oturuyor.

5 - Personel müdürlüğü gibi en önemli görev, bir Ermeninin elinde bulunduruluyor.

6 - Basın müdürlüğünde, ajansın durumunda bir değişiklik görülmemektedir.

7 - Memleketin kaderini güven altına alacak tek güç, ulusal birlik olduğu ve bunu sürdüreceği olanın da Ulusal Örgütler olduğunu bilirsiniz. Bu birlik ve örgütün, vatani bölünmekten kurtarmak, devlet ve milletin bağımsızlığını sağlamaktan başka birşey olmayan kutsal amacını, bozmaya çalışanlar da, İstanbuldaki karıştırcı takımdır. Bunların zararlı işlerini önlemek, ancak güçlü ve esaslı bir düzene bağlıdır. Bunun da başlıca çaresi, polis müdürünü, namuslu, ulussever, yetenekli, girişken kişiler arasından seçip atamaktır. Oysa siz de bilirsiniz ki, bugünkü Polis Genel Müdürü, ulus haini olan ve düşürülmüş bulunan hükûmetin ve ona bağlı olanların tek koruyucusudur. Sait Mollanın Mister Frew'ya yazmış olduğu mektuplardan anlaşılacağına göre de, bu kişi, muhaliflerimize yani ulus düşmanı olanlara bugün bir sığınak ve barınak olmaktadır. Amasyada Salih Paşa Hazretleri de bunu kabul etmişti. Oysa İçişleri Bakanı, memleket ve milletin kaderini böyle bir kişinin elinde bırakmakta bir sakınca düşünmüyor, belki yarar görüyor demektir. Jandarma Kumandanı Kemal Paşanın ise, gerek ulusal emeller gerek sizler açısından zararlı kişi olduğu kesin iken, hâlâ işinin başında durması da, İçişleri Bakanının iyi niyetine mi yorumlanmalıdır?

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Efendiler, Savaşşleri Bakanının 9 Kasım 1919 tarihli bir telgrafı vardı: onun da içeriği enteresandır. Bu telgrafta Cemal Paşa, hükûmetin düşüncelerini şu noktalar üzerinde topluyordu:

"1 - Seçimlerin iyi ve dürüst yapılması,

2 - Meb'uslar Meclisinin İstanbulda toplanması,

3 - Ulusal Örgütler adına hükûmet işlerine karışılmaması yolunda hükûmetin size ötedenberi yaptığı bildirimler kesindir.

4 - Birçok telgraflarınızda ileri sürülen istekler aynı nitelikte - yani işe karışma niteliğinde - olduğu apaçık bellidir.

5 - Hükûmet, bildirisinde belirtip ilân ettiği tarafsızlıktan ayrılmayacaktır. Bu nedenle Ulusal Örgütlere karşı görüşte olanlara baskı yapılması ve bunların cezalandırılması yönüne gidemez." Telgrafın sonunda şu gözdağı vardı: "Şimdiki durum, birazcık daha sürecek olursa Hükûmetin çekileceği kesindir." (Belge 191).

Muhterem Efendiler, bu maddelerden çıkan anlamlar, aslında bütün gerçekleri meydana koymuş bulunuyordu. Hükûmet, Ulusal Örgütlere karşı görüşte bulunanların, memleket ve millet düşmanı olduğunu kabul etmiyordu. Ulusal Örgütler ile düşmanın hainlik örgütlerini, Ali Kemal ile, Sait Molla ile bizi eşit tutuyordu. Adapazarı, Karacabey, Bozkır, Anzavur olaylarını suç saymıyordu.

Cemal Paşaya verdiğimiz karşılıklı; bu noktaları açıkladıktan sonra, hükûmetin duygu ve eğilimini açık söylemek amacıyla şu cümleyi de ekledik: "Söylediklerinizden anladığımız göre, hükûmet, Ulusal Örgütlerin varlığını belki gereksiz görüyor. Gerçekten, durum böyle olup Ulusal Örgütlere gereksinim olmaksızın, memleketi kurtarma gücüne sahip bulunuluyorsa, ona göre gereği ya-

Ali Rıza Paşa Kabinesi teşkilâtı millîyeyi düşman teşkilâtla, bizi Ali Kemal ve Sait Molla ile bir tutuyor

Ali Rıza Paşa Hükûmeti Ulusal Örgütleri düşman örgütlerle, bizi Ali Kemal ve Sait Molla ile bir tutuyor

nuluyorsa, ona nazaran esbabına tevessül edilmek üzere, vazıhan emrî iş'arını, arada her türlü suiteffehhümün izalesi için arz ve istirham eyleriz." (Ves. 192).

Efendiler, Cemal Paşanın, sureti mahsusada Sıvasa gönderdiği 10 Teşrinisani 1335 tarihli ve kendi el yazısıyla olan bir mektubunu da, ancak 18 gün sonra -yani 28 Teşrinisani 1335 tarihinde- almıştım. Cemal Paşa bu mektubunda, cereyan eden muhaberatın taallûk ettiği mesaili, madde madde hulâsa ve herbiri hakkında izahat veriyordu.

Ezcümle, Meclisi Meb'usanın İstanbuldan başka bir mahalde tecemmüü meselesinden bahsederken; "bu meseleye padişahın rıza göstermeyeceği tamamen anlaşılmuştur. Kuvayi işgaliyenin, Meclisi Meb'usana taarruzlarının, belki Devleti Aliye için hayırlı neticeler verebileceğini, Amerikalılar ihsas ve hatta izhar ettiler ve bu taarruzu ihtimal dairesinde göremediler." diyordu.

Cemal Paşa, "kuvayi millîye ruhile mütehassis olmayan memurların koda-manları, işgal ordularına, adetâ istinat etmiş vaziyettedirler." tarzında, sanki bilinmiyen bir malûmat da verdikten ve bu malûmatı, "sabık kabine erkânının ekseri müstenittir" malûmatile itmam ettikten sonra "meselâ polis müdürünün tebdilinde bu hal tamamile tezahür etti" diye bir de misal zikrediyor.

Cemal Paşa, kabine, birçok işler yapmayı düşünmüş ise de "esaslı bir teşebbüs için dayandığı kuvvetin ciddiyetine hâlâ inanamadı." fıkrasile bizi ilhamdan sonra şu kanaatini serdeyliyordu: "Dahiliye Nazırı bu kuvvete -yani Kuvayi Millîyeye- ihtiyaç gösterenlerin başında desem mübalâğa olmaz."

Cemal Paşa, mektubuna imza koyduktan sonra, yine imzasile, mektubuna leffettiği bir hulâsada, şu cümle vardı: "Muhalipler ve ecanip Meclisin küşadına mümanaata karar vermişlerdir. Heyeti Temsilîye de, bu mümanaata, mahal, manazaasile devam ederse işimiz Allaha kalıyor demektir." (Ves. 193).

Efendiler, bu mektup muhteviyatında ve buna takaddüm eden iş'arat ile bundan sonra tevali edecek olan mütaleattaki mantık, muhakeme ve isabeti nazır hakkında söz söylemeyeceğim. Yalnız, bu mektuba 28 Teşrinisani 1335 tarihinde, verdiğimiz izahatlı cevabımızın bir fıkrasını, aynen nakletmekle iktifa edeceğim. O fıkra şudur: "Hükûmeti seniyenin esaslı bir teşebbüs için dayandığı kuvvetin ciddiyetine itimadını münselip gibi gösterilen mevaddı, ciddi görmüyoruz."

Efendiler, Dahiliye Nâzırı Damat Şerif Paşa, tereddütsüz ve âramsız vahdeti millîyeyi bozmak, milleti hergün tevali ve tevüssü etmekte bulunan tecavüzler karşısında sakit ve atıl tutacak tedabir almaktan geri durmuyordu. Diğer nezaretleri de aynı prensipte harekete müşevvik olduğu görülüyordu. Meselâ; Eskişehirde Hamdi Efendi namında bir kadı vardı, kuvayi millîyeye aleyhtar olduğu için orada duramamış, avdet etmemek üzere İstanbula gitmiş ve bu Kadı Efendi yeni kabine tarafından tekrar Eskişehir gönderilmiş. Keyfiyetten bahsile mumaileyhin tahvilî lüzumu, mutasarrıf tarafından Adliye Nezaretine yazılmış, cevap verilmemiş. Mutasarrıf ve Eskişehir Mıntaka Kumandanı, bu vaziyeti Heyeti Temsilîyeye bildirmekle beraber "eğer Nezaret bu iş'arı nazarı itibara almayacak olursa, defî zaruridir. İrade ve mütaleai devletleri müsterhamdır" deniliyordu. Biz de, mütalea bekliyenlere şu cevabı vermek zaruretinde kaldık: "Amali millîyeye mutavaatkâr olacağını vâdeden ve bu esas dahilinde, teşkilâtı mil-

pılmak üzere, açıkça bildirilmesini, aradaki her türlü yanlış anlamaların ortadan kalkması için çok rica ederiz." (Belge 192).

Efendiler, Cemal Paşanın, özel olarak Sıvasa gönderdiği 10 Kasım 1919 tarihli ve kendi el yazısıyla olan bir mektubunu da, ancak 18 gün sonra - yani 28 Kasım 1919 tarihinde - almıştım. Cemal Paşa bu mektubunda, yapılan yazışmaların ilgili bulunduğu sorunları, madde madde özetliyor ve herbiri hakkında açıklamalar yapıyordu.

Bu arada, Meb'uslar Meclisinin İstanbuldan başka bir yerde toplanması işinden sözederken; "Buna padişahın razı olmayacağı kesin olarak anlaşılmuştur. İşgal kuvvetlerinin, Meb'uslar Meclisine saldırımlarının, belki Osmanlı devleti için hayırlı sonuçlar doğurabileceğini, Amerikalılar sezdirtiler ve üstelik açığa vurdular fakat böyle bir taarruzun olabileceğine inanmadılar." diyordu.

Cemal Paşa, "Ulusal Güçlerden yana olmayan memurların kodamanları, işgal ordularına, sırtlarını dayamış gibi bir durumdadırlar." yollu, sanki bilinmiyen bir bilgi de verdikten ve bu bilgiyi, "eski bakanların çoğunluğu böyledir" haberile tamamladıktan sonra "örneğin polis müdürünün değiştirilmesinde durum iyice belli oldu" diye bir de örnek veriyor.

Cemal Paşa, hükûmet, birçok işler yapmayı düşünmüş ise de "köklü bir girişim için dayandığı gücün sağlamlığına hâlâ inanmadı." sözleriyle bizi suçladıktan sonra şu kanısını ortaya atıyordu: "İçişleri Bakanı bu kuvvete - yani Ulusal Güçlere - gereksinim gösterenlerin başında desem abartma sayılmaz."

Cemal Paşa, mektubuna imza koyduktan sonra, gene imzasile, mektubuna iliştiği bir özette, şu cümle vardı: "Karşı olanlar ve yabancılar Meclisin açılmasını engellemeye karar vermişlerdir. Temsilci Kurul da, bu engellemeyi, yer çekişmesiyle sürdürürse işimiz Allaha kalıyor demektir." (Belge 193).

Efendiler, bu mektuptaki ve bundan evvel gelen yazılarla bundan sonra boyuna bildirilecek olan düşüncelerdeki mantık, yorum ve görüşlerin yerinde olup olmadığı hakkında söz söylemeyeceğim. Yalnız, bu mektuba, 28 Kasım 1919 tarihinde, verdiğimiz açıklamalı yanıtımızın bir bölümünü, olduğu gibi bildirmekle yetineceğim. O bölüm şudur: "Yüksek hükûmetin köklü bir girişim için dayandığı gücün sağlamlığına güvenmediğini gösteren sözleri, ciddi görmüyoruz."

Efendiler, İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, durmaksızın ve çekinmeksizin ulusal birliği bozmaktan, milleti hergün sürüp giden ve genişleyen saldırılar karşısında sessiz ve hareketsiz tutacak önlemler almaktan geri durmuyordu. Öbür bakanlıkları da aynı prensipte davranmaya özendirildiği görülüyordu. Örneğin; Eskişehirde Hamdi Efendi adında bir kadı vardı, ulusal güçlere karşı olduğu için orada duramamış, geri gelmemek üzere İstanbula gitmiş ve bu kadı efendi yeni hükûmet tarafından tekrar Eskişehir gönderilmiş. Durum bildirilerek onun değiştirilmesi gerektiği, mutasarrıf tarafından Adalet Bakanlığına yazılmış, yanıt verilmemiş. Mutasarrıf ve Eskişehir Bölge Komutanı, bu durumu Temsilci Kurula bildirmekle birlikte "eğer Bakanlık bu öneriyi dikkate almayacak olursa, kovulması zorunludur. Düşüncenizin ve emrinizin bildirilmesini dilerim" deniliyordu. Biz de, düşüncemizi bekliyenlere şu karşılığı vermek zorunda kaldık: "Ulusal emellere uyacağına söz veren ve bu ilkeye uygun olarak, Ulusal Örgüt-

liyenin her türlü muzaheretine mazhar olan hükûmeti seniyye mumaileyhin tahvili isma edilemezse, nihayet def'inin bir zaruret haline gireceği bedihidir." Bittabi bu vaziyette bulunan, İstanbul memurları az değildi.

Buna mümasil birtakım hususattan bahis olmak üzere Harbiye Nâzırı Cemal Paşanın, kabinenin noktai nazarını iblâğ eden, 24 Teşrinisani 1335 tarihli bir şifresinin ilk cümlesi şu idi:

"Devletin umuru dahiliye ve siyâsiyesi kat'iyen iştirak kabul etmez." (Ves. 194). Bu telgrafa 27 Teşrinisani 1335 tarihinde verdiğimiz mutafassal cevapta; biz de, şöyle dedik: "Devletin umuru dahiliye ve siyâsiyesinin kat'iyen iştirak kabul etmediği bir hakikat olmakla beraber emsali namesbuk vaziyeti hazırada, vatan ve milletin mukadderatını temin edecek olan teşkilâtı millîyeyi bilerek, bilmiyerek, zâfa duçar eyliyecek ve vahdeti millîyeyi ihlâl edecek hiçbir muameleye, milletin muvafakat edemeyeceği de pek meşru ve tabiidir." Bu telgrafın son cümlesi şu tarzda idi: "Heyetimiz, imzası tahtındaki taahhüdatına tamamen sadıktır... Şukadar ki taahhüdat, mütekebil olmak gerektir. Halbuki hükûmet, Salih Paşanın imzası tahtındaki taahhüdat ve notların, henüz hiçbirini ifa eylememiş, ve varsa, esbabı mania dahi bildirilmemiştir." (Ves. 195).

Efendiler, şimdi vereceğim kısa bir malûmat ve irae edeceğim vesaik -ki bu malûmatı tevsiik etmektedir- Ali Rıza Paşa kabinesinin, bizi tahtide ne kadar haksız ve icraatı hükûmette, en hafif manasile, ne kadar kayıtsız olduğunu enzarî âliyenizde tecelli ettirecektir zannederim.

Efendiler, İstanbuldaki hafî cemiyetler ve bu cemiyetlere pişüvalık eden birtakım zâtlar -Harbiye Nâzırı Cemal Paşanın mektubunda da itiraf olunduğu veçhile ecnebülere müstenit bulunuyorlardı- bol para ve Ali Rıza Paşa kabinesinin mebzul müsamaha ve ataleti sayesinde, memleketi, baştanbaşa ateşe vermek için olanca vüs'u gayretlerle çalışıyorlardı. Bu husustaki malûmat ve elde edilen vesaik de, vukuf ve ittılları haricinde bırakılmış değildi. İstanbuldaki teşkilât ve tertibatımız sayesinde elde edilmiş bir kısım vesaik, olduğu gibi Cemal Paşanın, sadrazam paşanın yedlerine teslim edilmişti. Bu vesaik, o tarihte, ecnebî mümessillere de verilmiş ve bu suretle Düveli İtilâfiye hükûmetlerinin ekserisince malûm olmuş ve o tarihlerde hulâsaları bilcümle kumandanlara ve sair icab edenlere tebliğ edilmiş olduğuna göre, artık hadisenin tarihe karışmış olduğu bugünde, heyetü aliyenizce ve milletçe bilinmesinde bir mahzur görmüyorum.

Mücadelâtı millîye esnasında maruz kalmış olduğumuz zâhir ve hafî müşkülât hakkında, esaslı bir fikir husulüne medar ve ensali âtiye için ibret ve intibahu mucip olacak mahiyette bulunan, mevzuubahs vesaiki, aynen ittılınıza vazetmeyi münasip mütalea ediyorum. Bu vesaik, İngiliz Muhipler Cemiyetinin gûya reisi tanınmış bulunan Sait Mollanın Mister Frew namındaki rahibe gönderdiği mektupların suretleridir.

Efendiler, bu mektupların suretlerinin alındığını hisseden Sait Mollanın, Türkçe İstanbul gazetesinin 8 Teşrinisani 1335 tarihli nüshasında, mezkûr mektuplardan bahsile uzun ve şedidüllisan bir tekzip neşretmiş olmasına rağmen, hakikat, gayrikabili inkârdır. Bu mektuplar suretleri, Sait Mollanın evinden ve mektupların müsveddelerinin yazılı bulunduğu bir defterden aynen istinsah olunmuştur. Bundan sarfinazar, mektuplar muhteviyatı, memlekette

lerin her türlü yardımını gören hükûmete onun değiştirilmesini anlatılamazsa, sonunda kovulmasının zorunluk haline gireceği açıkça bellidir." Elbette bu durumda bulunan, İstanbul memurları az değildi.

Buna benzer birtakım işler üzerinde Savaşşleri Bakanı Cemal Paşanın, hükûmetin görüşünü bildiren, 24 Kasım 1919 tarihli bir şifresinin ilk cümlesi şu idi: "Devletin içişleri ve siyaset işleri hiç ortaklık kabul etmez." (Belge 194). Bu telgrafa 27 Kasım 1919 tarihinde verdiğimiz ayrıntılı karşılıktaki; biz de, şöyle dedik: "Devletin içişlerinin ve siyaset işlerinin hiç ortaklık kabul etmediği bir gerçek olmakla birlikte benzerine rastlanmamış bugünkü durumda, vatan ve milletin kaderini sağlama alacak olan Ulusal Örgütleri bilerek, bilmiyerek zayıflatacak ve ulusal birliği bozacak hiçbir işi, milletin kabul edememesi de pek haklı ve doğaldır." Bu telgrafın son cümlesi şöyle idi: "Kurulumuz, imzası altındaki yüklenimleriyle yüzde yüz bağlıdır. Şukadar ki üstlenimler, karşılıklı olmak gerektir. Oysa hükûmet, Salih Paşanın imzası altındaki yüklenimlerinden ve notlarından, hâlâ hiçbirini yerine getirmemiş ve varsa, engelleme nedenleri bile bildirilmemiştir." (Belge 195).

Efendiler şimdi vereceğim kısa bilgiler ve göstereceğim belgeler - ki bu bilgileri doğrulamaktadır - Ali Rıza Paşa hükûmetinin, bizi suçlamada ne kadar haksız ve hükûmet işlerinde, en hafif deyimle, ne kadar ilgisiz olduğunu gözlerinizde canlandıracaktır sanırım.

Efendiler, İstanbuldaki gizli dernekler ve bu derneklere önderlik eden birtakım kişiler - Savaşşleri Bakanı Cemal Paşanın da mektubunda kabul ettiği gibi sırtlarını yabancılara dayamışlardı - bol para ve Ali Rıza Paşa hükûmetinin çok çok yersiz hoşgörüsü ve hareketsizliği sayesinde, memleketi, baştanbaşa ateşe vermek için olanca güç ve gayretiyle çalışıyorlardı. Bu konudaki bilgiler ve elde edilen belgeler de, bilgileri dışında tutulmuş değildi. İstanbuldaki örgüt ve önlemlerimiz sayesinde elde edilmiş bir kısım belgeler, olduğu gibi Cemal Paşaya ve başbakan paşaya verilmişti. Bu belgeler, o tarihte, yabancı temsilcilere de verilmiş ve böylece İtilâf Devletleri hükûmetlerinin çoğunluğunca bilinen ve o tarihlerde özetleri bütün komutanlara ve başka gerekenlere bildirilmiş olduğuna göre, artık olayın tarihe karışmış olduğu bugünde, yüksek topluluğunuzca ve milletçe bilinmesinde bir sakınca görmüyorum.

Ulusal savaşşmlar sırasında karşılaşmış olduğumuz açık ve gizli zorluklar üzerinde, köklü bir fikir edinmeye yarayacak ve gelecek kuşakların ders almasını ve uyanmasını sağlayacak nitelikte bulunan, bahsi geçen belgeleri, oldukları gibi bilginize sunmayı uygun görüyorum. Bu belgeler, İngiliz Muhipler derneğinin sözde başkanı olarak bilinen Sait Mollanın Mister Frew adındaki papaza gönderdiği mektupların örnekleridir,

Efendiler, bu mektupların örneklerinin alındığını sezen Sait Mollanın, Türkçe İstanbul gazetesinin 8 Kasım 1919 tarihli sayısında, o mektuplardan söz ederek uzun ve sert bir yalanlama yayımlamış olmasına karşın, gerçek, yadsınamaz. Bu mektupların örnekleri, Sait Mollanın evinden ve mektupların müsveddelerinin yazılı bulunduğu bir defterden olduğu gibi alınmıştır. Bunlar bir yana, mektuplarda yazılı olanlar, memlekette beliren durum ve olaylara ve bazı kimselerin

zuhûr eden ahval ve hadisat ile ve taayyün eden bazı eşhas ile tetabuku tam ifade etmektedir. Şimdi müsaade buyurursanız, bu mektupları tarih sırasile arzedeğim:

Birinci mektup

Aziz dostum;

Verilen iki bin lirayı Adapazarında Hikmet Beye gönderdim. Oradaki işlerimiz pek yolunda gidiyor. Birkaç gün sonra netayici müsmiresini elde edeceğiz. Şimdi aldığım şu malî-matı, şu tezkeremle size teşpire müsaraat ettim. Yarın sabah bizat gelip tafsilât vereceğim.

Kuvayi Millîye taraftarlarının Fransaya fevkalâde inhimak gösterdiklerini ve General d'Esperey'nin Sıvasa gönderdiği zabıterin, Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek İngiltere hükûmeti aleyhinde bazı kararlar itihaz ettiklerini Ankaradaki (N. B.D. 285/3) adamımız sureli mahsusada bir kurye ile gönderdiği mektupta bildiriyor. (D.B.K. 91/3) hernekadar cemiyetimize dahil ise de bu zatın Fransızlara casusluk ettiği ve sizin bu teşkilâta riyaset eylediğinizi işa ve beyan eylediği kanaati, benzenizde hâsıl olmuştur. Bu mesele hakkında da, kanaati âlilerine ve itimadı üstadanelerine muhalif olarak vukubulacak beyanatımla şimdiye kadar o zât hakkında göstermiş olduğunuz itimattaki hatayı izhar etmiş olacağım. Dün sabah Adil Beyle birlikte Damat Ferit Paşa Hazretlerini ziyaret ettim. Biraz daha sabır ve intizar buyurmaları lüzumunu tarafınızdan kendilerine tebliğ ettim. Müşarileyh Hazretleri, cevaben size teşekkür etmekle beraber Kuvayi Millîyenin Anadolu'da tamamen kök saldığını ve mukabil bir hareket neticesi olarak rüesayi mel'unesi tepelendirilmedikçe, kendilerinin mevkiî iktidara gelemiyerek zâtı şahanenin de tasvibine iktiran eden mukavele ahkâmının, konferansta müdafasına imkân olmadığını ve Kuvayi Millîyenin dağıtılması için İngiltere hükûmeti fahimesi nezdinde teşebbüsâtı seria icra edilerek müşterek bir notanın, meb'usanın intihabından evvel Babiâliye verilmesini ve çetelerimizin Adapazarı, Karacabey ve Şilede Rumlara karşı ika edecekleri harekâtı tecavüzîyeyi esas itihaz ederek, Kuvayi Millîyenin asayışı ihlâl ettiklerini ileri sürerek, maksadın tesriine çalışmamızı ve İngiliz matbuatının Kuvayi Millîye aleyhinde neşriyatta bulunmasının teminini ve sureti mahsusada torpido ile gönderilen (A.B.K. 19/2) ye telsiz telgrafla dün görüştüğümüz mesail hakkında talimat verilmesini rica ediyor. Bu gece on birde Adil Bey (K) de sizi görecektir ve Ferit Paşanın bâzı hususî ricalarını daha tebliğ edecektir. Bادهu, zâtı şahane ile Mister (T.R.) görüşebilecektir. Refik Beye arklık itimat etmeyiniz. Sadık Bey de bizimle çalışabilecektir. Hürmetlerimi takdim ederim.

11/10/1335 Sait

Tahşiyeye: Karacabeyle Bozkırdan henüz bir haber alamadık.

İkinci mektup

12 tarihile Ankaradaki (N.B.D. 285/3) tarafından gelen mektupta, Sıvas Heyeti Temsilîyesinden Erkânıharbiye Miralaylığundan mütekaat Vasıf Beyin d'Esperey ile temas etmek üzere gönderileceği ve birkaç güne kadar yola çıkacağı bildiriliyor. Hikmet Bey paraları almış. Biraz daha para istiyor. Evelki gün sizi ziyarete geldiğimde takip edildiğimi söylememiştim. Avdetimde biri sarı bıyıklı ve diğeri kumral ve köse iki şahsın sokak başında beni beklediklerini gördüm. Gece olduğu için epeyce korktum. Yalnız birbirlerine yavaşça "bu Sait Molla imiş. Artık gidelim" dediklerini işittim. Bu fazla temas benim hakkımda hayırlı olmayacak. Fuat Paşa Türbesi civarındaki görüştüğümüz haneyi işgal edebilirsiniz temas yapabileceğiz. Nâzım Paşa cemiyetimizden haberdar olmuş. Bana çok teessüf etti.

Müsaadenizle (N.B.S.495/1) tertibine kendilerini ithal ettim. Hane meselesi halledilinceye kadar teması müşarileyh yapacaktır. Karacabeyde (N.B.D. 289/3) e gönderilen bin iki yüz lira vâsıl olmuştur. Hareket edeceklerdir. Ferit Paşa, Babiâliye verilecek notaya her dakika muntazırdır. Zâtı şahane, bu vaziyetten pek müteessirdir. Teselli ettirmeniz ve daima kendisine ümitbahş beyanatta bulundurmanız menafîimiz icabındandır. Bizim padişahların, her şeye karşı zayıf olduklarını unutmayınız. Seyit Abdülkadir Efendi, o mesele hakkında pek tuhaf beyanatta bulundu. Gûya arkadaşları "muhalifi hamiyet olur" diyorlarmış. Artık siz icabına bakınız. Polis Müdürü Nurettin Beyin tebdili rivayet olunuyor. Hepimizin hâmisî olan bu zat hakkında lâzım gelenlerin nazarı dikkatini celbettiriniz. Hürmetlerimi takdim ederim.

18,19/10/1335 Sait

tutumuna tam bir uygunluk göstermektedir. Şimdi izin verirseniz, bu mektupları tarih sırasile bilginize sunayım:

Birinci mektup

Aziz dostum;

Verilen iki bin lirayı Adapazarında Hikmet Beye gönderdim. Oradaki işlerimiz çok yolunda gidiyor. Birkaç gün sonra verimli sonuçlarını elde edeceğiz.

Şimdi aldığım şu bilgileri, şu pusulamla tezelden size müjdelemek isterim. Yarın sabah kendim gelip geniş bilgi vereceğim.

Ulusal Güçlerin yandaşlarının Fransaya pekçok eğilim gösterdiklerini ve General d'Esperey'in Sıvasa gönderdiği subayların, Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek İngiltere hükûmetine karşı birtakım kararlar aldıklarını Ankaradaki (N.B.D.285/3) adamımız özel yoldan bir kurye ile gönderdiği mektupta bildiriyor. (D.B.K.91/3) hernekadar derneğimize üye ise de bu kişinin Fransızlara casusluk ettiği ve sizin bu örgüte başkanlık ettiğinizi söyleyip yaydığı kanısına vardım. Bu iş üzerinde de, yüksek kanılarınza ve üstadça güveninize aykırı düşecek sözlerimle şimdiye kadar o kişi hakkında göstermiş olduğunuz güvendedeki yanlılığı göstermiş olacağım. Dün sabah Adil Beyle birlikte Damat Ferit Paşa Hazretleriyle görüşmeye gittim. Biraz daha sabretmeleri ve beklemeleri gerektiğini tarafımızdan kendilerine bildirdim. Damat Ferit Paşa, karşılık olarak teşekkür etmekle beraber Ulusal Güçlerin Anadolu'da bütünüyle köksaldığını ve karşı bir davranış sonucu olarak lânetlenmiş başları tepelendirilmedikçe, kendilerinin iktidara gelemiyerek padişahın da onayından geçen anlaşma hükümlerinin, konferansta savunulmasına olanak bulunmadığı ve Ulusal Güçlerin dağıtılması için güçlü İngiltere hükûmetine tezelden girişimler yapılarak ortak bir notanın, meb'usların seçiminden önce hükûmete verilmesini ve çetelerimizin Adapazarı, Karacabey ve Şilede Rumlara karşı yapacakları saldırıları tutanak yapıp, Ulusal Güçlerin iç güvenliği bozduklarını ileri sürerek, amacın elde edilmesini çabuklaştırmaya ve İngiliz basınının Ulusal Güçlere karşı yayınlarda bulunmasının sağlanmasını ve özel olarak torpido ile gönderilen (A.B.K.19/2) ye telsiz telgrafla dün görüştüğümüz işler hakkında direktif verilmesini rica ediyor. Bu gece on birde Adil Bey (K) de sizi görecektir ve Ferit Paşanın birtakım özel ricalarını daha bildirecektir. Sonra, padişah ile Mister (T.R.) görüşebilecektir. Refik Beye artık güvenmeyiniz. Sadık Bey de bizimle çalışabilecektir. Saygılarımı sunarım.

11/10/1919 Sait

Çıkma: Karacabeyle Bozkırdan daha bir haber alamadık.

İkinci mektup

12 tarihile Ankaradaki (N.B.D. 285/3) tarafından gelen mektupta, Sıvas Temsilci Kurulundan Kurmay Albaylıktan emekli Vasıf Beyin, d'Esperey ile görüşmek üzere gönderileceği ve birkaç güne kadar yola çıkacağı bildiriliyor. Hikmet Bey paraları almış. Biraz daha para istiyor. Evelki gün sizi görmeye geldiğimde izlendiğimi söylememiştim. Dönüşümde biri sarı bıyıklı ve öbürü kumral ve köse iki kişinin sokak başında beni beklediklerini gördüm. Gece olduğu için epeyce korktum. Yalnız birbirlerine yavaşça "Bu Sait Molla imiş. Artık gidelim" dediklerini işittim. Bu sıkı ilişki benim hakkımda hayırlı olmayacak. Fuat Paşa Türbesi yakınlarında görüştüğümüz evi işgal edebilirsiniz ilişki kurabileceğiz. Nâzım Paşa derneğimizi duymuş. Bana çok gücendiğini söyledi.

İzninizle (N.B.S.495/1) düzenine kendilerini kattım. Ev sorunu çözümlünceye kadar sizinle o buluşacaktır. Karacabeyde (N.B.D.289/3) e gönderilen bin iki yüz lira ulaşımıştır. Yola çıkacaklar. Ferit Paşa, hükûmete verilecek notayı her dakika beklemektedir. Padişah, bu duruma çok üzülmemektedir. Teselli ettirmeniz ve daima kendisine ümit verici sözler söyletmeniz çıkarlarımız gereğidir. Bizim padişahların, her şeye karşı zayıf olduklarını unutmayınız. Seyit Abdülkadir Efendi, o iş hakkında pek tuhaf şeyler söyledi. Sözde arkadaşları "vatanseverliğe aykırı olur" diyorlarmış. Artık siz gereğini sağlayınız. Polis Müdürü Nurettin Beyin değiştirileceği söyleniyor. Hepimizin koruyucusu olan bu kişi hakkında gerekenlerin dikkatini çektiniz. Saygılarımı sunarım.

18,19/10/1919 Sait

Tahşiyeye:

Ali Kemal Bey, o zâta görüşmüş. Muhavereyi idare edemediğinden muhatabı maksadını anlamış ve hatta kendisine kemali hakaretle "biz, sizin İngiliz hesabına çalıştığınızı anladık" demiş.

Üçüncü mektup

Yapılan propagandaları Göz Tabibi Esat Paşa kolu ve bilhassa Çürüksulu Mahmut Paşa, malûmatı resmîyeye istinaden, mütemadiyen tezkîp ettiriyor ve halkın teskinini heyecanına çalışıyorlar. Bu adamlara müracaatlarında hiç cevap verilmemesini, dün kararlaştırılan zâta, zâtü şahane vasıtasile emir vermenizi rica ve hürmetlerimi takdim ederim.

19/10/1335 Sait

Dördüncü mektup

Aziz Üstat;

Muhipler arasında Franmason teşkilâtı bâdii itiraz oluyor. İttihatçıların isrine imtisalden çekiniliyor.. Bu teşkilâtın idaresine, kalp, ruhile tenmiye edilmiş gençlerin ithalile bu programı tatbik edebileceğiz. Benim kisvei zahiriye min haylûleti hasebile muhibbi kadiminiz (K. B. V. 4135) esasatı mukarrerde dahilinde işe başlayacaktır. Ankara ve Kayseriden yine haber yok. Hürmetlerimi takdim ederim Üstadım.

19/10/1335 S.

Beşinci mektup

Üstat;

Kasidedicade Ziya Molla dün Adam Block'a haber göndermiş, kadim dostu olduğuna iğtiraren benim başta bulunduğum Muhipler Cemiyetinin mazhar olduğu himayenin, İngilizlerin seciyesi ile gayrikabili telif olduğunu ve bunun efkârı umumiyede fena tesirler yaptığını ve bu cihetle erbabi namusun temsil etmesi lâzımeleceğini, bilvasıta bildirmiş ve benim aleyhimde pek fena şeyler ilâve etmiş. Bu zâtın bana karşı husumeti şahsiyesi olduğunu hatırlamak isterim. Ziya Mollanın damadının hemşiresi mukaddema benim zevcem idi. Kendisini tatlik ettiğinden dolayı bu husumet bana tevcih edilmiştir. Adam Block Hazretlerine iblağını ve Ziya Mollanın halen İngiliz taraftarı olmayıp harekâtı millîye mürevvîçlerinin bir propaganda vasıtası ve Mustafa Kemal Paşa ile aralarında münasebet mevcut olduğunu ve hakkındaki isnadatile mahiyetini göstermekte olduğunu nazarı üstadanelerine arz etmek isterim.

21/10/1335 S.

Haşiyeye: Mahzur yoksa Adam Block Hazretlerine size olan hizmetimi iblağ ediniz.

Altıncı mektup

Muhterem Üstad;

Ankaradan (N.B.D. 295/3) ten kuriye ile gelen 20 Teşrinievvel 1335 tarihli mektupta, (K. D. S. 93/1) talimatımız vehile orada bırakılarak kendisi Kayseriye hareket etmiştir. Talimatın musaddak suretini de Galip Beye gönderdiğini bildiriyor. Evelki tahsisatın sarfolunmasından yeniden tahsisat istiyor. Teşkilâtı hafiyenin tevessü ettiğine ve rüesayı şerireden yakasını kurtaran muhiplerimizin, şimdilik köylerde kalmak şartile el altından işe başladıklarını tepşir ve tertibatı ahire üstadanelerinin semerebahş olacağını beyan ediyor (M.K.B.) Fasih Türkçesi sayesinde mühim rol çeviriyormuş. Hele hocalığına diyecek yok diyor. Talimatın (X. VV) tertibi tamamen ihzar edilmiş, aramızda, yeni yabancılar girmemiş ise meydana çıkmadan, maksat filen temin edilmiş olacaktır. Yeni tahsisatın irsaline intizaren kuriye (4.R.) burada alıkonulmuştur.

23,24/10/1335 S.

Haşiyeye: Ahmet Rıza Beyin İtalya mandası hakkındaki beyanatını risalenin nihayetine ilâve ettim. Kendisinin Fransaya geçmesi, bizce tehlike olup bunu temin ediniz.

Yedinci mektup

Üstadım;

Ali Kemal Bey, dün o zâta görüşmüş. Matbuat meselesinde bir an teenni lâzım olduğunu söylemiş. Bir kere lehine icale edilen erbabi fikrî kalemin evvelkine muhalif bir gayeye sevk etmek, bizde kolaylıkla mümkün olmaz. Bütün resmî memurlar, harekâtı millîyeyi şimdilik iyi görüyor demiş. Ali Kemal Bey, talimatınıza harfiyen riayet edecek Zeynelâbidin partisine de teşriki mesaiye çalışıyor.

Çıkma:

Ali Kemal Bey o kişiyle görüşmüş. Görüşmeyi iyi yönetemediğinden karşısındaki adam amacını anlamış ve hatta kendisine büyük bir aşağılayıcılıkla "Biz, sizin İngiliz hesabına çalıştığınızı anladık" demiş.

Üçüncü mektup

Yapılan propagandaları Göz Doktoru Esat Paşa kolu ve özellikle Çürüksulu Mahmut Paşa resmî bilgilere dayanarak, durmadan yalanlattırıyor ve halkın heyecanını yatıştırmaya çalışıyorlar. Bu adamlar başvurduklarında kendilerine hiç karşılık verilmemesini, dün kararlaştırılan kişiye, padişahın aracılığıyla emir vermenizi rica eder saygılarımı sunarım.

19/10/1919 Sait

Dördüncü mektup

Aziz Üstad;

İngiliz Muhipler derneği üyeleri arasında Franmason (mason) örgütlerine karşı çıkanlar oluyor. İttihatçıların yolu tutulacağından çekiniliyor. Bu örgütün yönetimine kalbi ve ruhu beslenmiş gençlerin alınmasıyla bu programı uygulatabileceğiz. Benim dış kılığımın engel olması nedeniyle, eski dostunuz (K.B. V.4/35) kararlaştırılmış olan prensipler içinde işe başlayacaktır. Ankara ve Kayseriden yine haber yok. Saygılarımı sunarım Üstadım.

19/10/1919 S.

Beşinci mektup

Üstad;

Kasidedicade Ziya Molla dün Adam Block'a haber göndermiş, eski dostu olmasına güvenerek benim başta bulunduğum Muhipler derneğinin gördüğü korumanın, İngilizlerin karakteri ile bağdaşmaz olduğunu ve bunun kamu oyunda kötü etkiler yaptığını ve böylece namuslu kişilerin temsil etmesi gerekeceğini, aracı kanallile bildirmiş ve bana karşı çok kötü şeyler eklemiştir. Bu kişinin bana karşı kişisel düşmanlığı olduğunu hatırlatmak isterim. Ziya Mollanın damadının kızkardeşi evvelce benim karımdı. Kendisini boşadığım için bu düşmanlık bana yöneltilmiştir. Adam Block Hazretlerine iletilmesini ve Ziya Mollanın şimdi İngiliz yanlısı olmayıp Millî Harekâtı destekleyenlerin bir propaganda aracı ve Mustafa Kemal Paşa ile aralarında ilişki bulunduğunu ve beni suçlamalarıyla niteliğini göstermekte olduğunu siz üstadımın dikkatine sunmak isterim.

21/10/1919 S.

Çıkma: Sakınca yoksa Adam Block Hazretlerine size olan hizmetimi duyurunuz.

Altıncı mektup

Sayın Üstad;

Ankaradan (N.B.Ü.295/3) den kurye ile gelen 20 Kasım 1919 tarihli mektupta, (K.D.S.93/1) direktifimiz gereğince orada bırakılarak kendisi Kayseriye doğru yola çıkmıştır. Direktifin tasdikli örneğini de Galip Beye gönderdiğini bildiriyor. Evvelki ödenek harcandığından yeniden ödenek istiyor. Gizli örgütlerin genişlediğine ve haydut başkanlarından yakasını kurtaran dostlarımızın, şimdilik köylerde kalmak koşulu ile el altından işe başladıklarını müjdeliyor ve son üstatca düzenlemelerinin meyve vereceğini söylüyor. (M.K.B.) pürüzsüz Türkçesi sayesinde önemli işler çeviriyormuş. Hele hocalığına diyecek yok diyor. Direktifin (X.W) plânı tam olarak hazırlanmış, aramızda, yeni yabancılar girmemiş ise ortaya çıkmadan, amaç etkin olarak sağlanmış olacaktır. Yeni ödeneğin gönderilmesini beklemek üzere kurye (4.R.) burada alıkonulmuştur.

23/24, 10/1919 S.

Çıkma: Ahmet Rıza Beyin İtalya mandası hakkındaki sözlerini mektubun sonuna ekledim. Kendisinin Fransaya geçmesi, bizce tehlikedir. Bu işi sağlama bağlayınız.

Yedinci mektup

Üstadım;

Ali Kemal Bey dün o kişiyle görüşmüş. Basın işinde biraz ağır davranmak gerektiğini söylemiş. Bir kere bir yana yöneltilmiş olan düşünce ve kalem sahiplerini karşı bir amaca yöneltecek, bizde kolay olmaz. Bütün resmî görevliler, Millî Harekâtı şimdilik iyi görüyor demiş. Ali Kemal Bey, direktiflerinize harfi harfine uyacak. Zeynelâbidin partisile de işbirliği yapmaya çalışıyor.

Hulâsa; işler bulandırılacak. Bugünlerde Fransa ve Amerika mehalifinde benim ismimden çok bahsediliyormuş. Bunun hikmetini hâlâ anlıyamadım. Harekâtı millîyeye taraftarlarının, bu hükûmetin siyasî memurları üzerinde yaptıkları tesir neticesi olarak hayatımın muhafazası size mevdudur. Ben, bu ümniye ile kendimi teşci ediyorum. Hikmet ile bizzat görüştüm. Bu sefer kendisini mütelevvince gördüm. Maamañih teminatı kaviye verdi. "Ben merdim. Sözümden dönmem" dedi. Sivas vak'asını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz ama yavaş yavaş düzelecek. Kadıköylü de işi deruhde ediyor. Fakat mel'un İttihatçı matbuat, bazan bizim işlere mâni oluyor. Bunların yazılarına dikkat lâzım. Paşamız hâlâ sinirli. Ne vakit olacak? diyor. Hane meselesinin hâlâ hallolunmamış bulunması, temas ve münasebetimizi işkâl ediyor. (N.B.S. 495/1). Konyaya ehemmiyet verilmesini tavsiye ediyor. Size şifahen izah ettiğî mesele hakkında nazarı dikkatine celbetmemi rica ediyor. Ali Kemal Beyin son felâketi üzerine beyanı teessür ettiğimizi söyledim. Bu zatı elde bulundurmamak lâzım. Bu fırsatı kaçırmıyalım. Bir hediye takdimi için en münasip bir zamandır. 19 Teşrinievvel tarihli mektubumu almadığınıza müteessirim. Vasutayı biraz sıkıştırınız. Tehlikeden içtinap etmek, benim için pek mühimdir. Yeni bir parola gönderiniz. Hikmete ve Kadıköylüye numaralarını vereceğim. Hürmetlerimi takdim ederim Üstadım.

24/10/1335 S.

Haşiye: Birkaç defadır söylemek istediğim halde unutuyorum. Mustafa Kemal Paşaya ve taraftarlarına biraz müsait görünmeli ki, kendisi kemali emniyetle buraya gelebilsin. Bu işe fevkalâde ehemmiyet veriniz. Kendi gazetelerimiz ile taraftarlık edemeyiz.

Sekizinci mektup

Aziz Üstad;

İttihabatı tavik ve talik için gerek Mustafa Sabri ve gerek Hamdi ve Vasfi Efendilerle uzunuzadıya, talimatınız dahilinde görüştüm. Muvafakatlerini istihâl ettim Mahallâtta propagandalar başladı. İcap edenleri elde edecekler. Bol para tevzii suretile arayı teşettüde uğratacaklardır. Zatı şahanenin bu hususta tenviri elzemdir. Maksada rey ve tedbiri üstadaneleri- le vâsıl olacağımızı temin ederim Üstat.

27,26/10/1335 S.

Dokuzuncu mektup

(9. R.) kurye geldi. Keskin teşkilâtı bitmiştir. Arkadaşlara propaganda için talimat verdim. Muvaffakiyatımız ilk semeratını kariben iktifat edeceğimizden eminim Üstadım.

27/28, 10/1335 S.

Onuncu mektup

Aziz Üstad;

Mabeynde, yeni kabine teşkili tertibat ve tasavvurata, şayi olmuştur. Bu işin tesrii elzemdir. Anadolu teşkilâtımızın bazı tertipleri Kuvayı Millîyece anlaşılmiş, alehusus Ankara ve Kayseride aleyhimizde faaliyet başlamıştır. Kürt Cemiyeti, verdiği vâdı hilâfına faaliyet gösteremedi. Çetelerimizden bir kısmı tenkil olunuyor. Herçibadabat mutasawer kabinenin mevkii iktidara getirilmesi mutlak elzemdir. Ali Rıza Paşanın, tertibatımıza karşı tedabiri mania itihaz edeceğine de tahmin ediyorum. Bozkıra gidecek adamlarımız tanınmış şahsiyetler olması hasebile fazlaca tevahhuş gösteriyorlar. Konyada (K.B. 81/1) e sizin vasuta ile hâdisenin teşdidî hakkında tebligat icrasile propaganda heyetlerinin bu mesele için faaliyete davet edilmesi lüzum ve zaruretini arzeder ve takdimi ihtiramata eylerim.

29,30/10/1335 S.

Benim bir mektubumdan Hikmete bahşedilmiş. Bu mektubun muhteviyatını nereden öğrenmişler? Bizzat Hikmetle görüştüm. Ve bunun vaki olduğunu kemali hayretle Hikmetten dinledim. Casus benim muhitimde midir, yoksa sizde midir?

On birinci mektup

Aziz Üstadım;

Kürt Teali Cemiyetindeki samimî dostlarımızla görüştüm. Yeni geldiklerinden, birkaç gün sonra verilen talimat dairesinde tertibat itihaz edeceklerini, yalnız Kürdistanı gönderilecek muh-

Kıscacası; işler bulandırılacak. Bugünlerde Fransa ve Amerika çevrelerinde benim ismimden çok sözediliyormuş. Bunun nedenini şimdiye kadar anlıyamadım. Milli harekâtta yana olanların, bu hükûmetin siyasî memurları üzerinde yaptıkları etki sonucu olarak hayatımın korunmasını size bırakıyorum. Ben, bu umutla kendimi yüreklendiriyorum. Hikmet ile kendim görüştüm. Bu sefer onu kaypakça buldum. Ama sağlam güvence verdi. "Ben erkek adamım. Sözümden dönmem" dedi. Sivas olayını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz ama yavaş yavaş düzelecek. Kadıköylü de işi üstleniyor. Fakat lânetlenmiş olan ittihatçı basın, bazan bizim işleri engelliyor. Bunların yazılarına dikkat gerek. Paşamız hâlâ sinirli. Ne vakit olacak? diyor. Ev sorununun çözümlenmemiş olması, görüşmelerimizi ve ilişkilerimizi zorlaştırıyor. (N.B.S.495/1) Konyaya önem verilmesini salık veriyor. Ali Kemal Beyin uğradığı son yıkım üzerine üzüldüğünüzü bildirdiğimizi söyledim. Bu kişiyi elde bulundurmamak gerek. Bu fırsatı kaçırmıyalım. Bir armağan sunmak için en uygun bir zamandır. 19 Kasım tarihli mektubumu almadığınıza üzüldüm. Aracıyı biraz sıkıştırınız. Tehlikeden sakınmak, benim için çok önemlidir. Yeni bir parola gönderiniz. Hikmete ve Kadıköylüye numaralarını vereceğim. Saygılarımı sunarım Üstadım.

24/10/1919 S.

Çıkma: Birkaç defadır söylemek istediğim halde unutuyorum. Mustafa Kemal Paşaya ve onu tutanlara biraz yumuşak görünmeli ki, kendisi tam bir güvenle buraya gelebilsin. Bu işe çok olağanüstü önem veriniz. Kendi gazetelerimiz ile onu destekleyemeyiz.

Sekizinci mektup

Aziz Üstad;

Seçimleri geciktirmek ve geri bırakmak için gerek Mustafa Sabri ve gerek Hamdi ve Vasfi Efendilerle uzunuzadıya, direktifiniz uyarınca görüştüm. Olurlarını aldım. Mahallelerde propagandalar başladı. Gerekenleri elde edecekler. Bol para dağıtarak halkın kafasını karıştıracaklar. Padişahın bu konuda aydınlatılması çok gereklidir. Amaca sizin üstatca düşünce ve önlemlerinize varacağımıza güvence veririm Üstad.

26/10/1919 S.

Dokuzuncu mektup

(9.R.) kurye geldi. Keskin örgütü tamamlanmıştır. Arkadaşlara propaganda için direktif verdim. Başarılarımızın ilk meyvelerini yakında alacağımıza güveniyorum Üstadım.

27/28, 10/1919 S.

Onuncu mektup

Aziz Üstad;

Sarayda, yeni bir hükûmet kurulmasının tasarlandığı ve hazırlıklar yapıldığı söylentisi yayılmıştır. Bu işin çabuklaştırılması çok gereklidir. Anadolu örgütümüzün bazı plânları Ulusal Güçlerce anlaşılmiş, özellikle Ankara ve Kayseride bize karşı çalışmalar başlamıştır. Kürt Derneği, söz verdiği halde bir iş yapamadı. Çetelerimizden bir kısmı yok ediliyor. Ne pahasına olursa olsun tasarlanan hükûmetin işbaşına getirilmesi kesinlikle gereklidir. Ali Rıza Paşanın, planladıklarımıza karşı önleyici önlemler alacağını sanıyorum. Bozkıra gidecek adamlarımız tanınmış kişiler olması nedeniyle fazlaca korkuyorlar. Konyada (K.B.81/1) e sizin adamınız kanalıyla olayın kızıştırılması için bildiri yaparak propaganda kurullarının bu iş için çalışmaya çağırılması gerekli ve zorunlu olduğunu bilgimize sunar, saygılar sunarım.

29/30, 10/1919 S.

Benim bir mektubumdan Hikmete söz etmişler. Bu mektubun içeriğini nereden öğrenmişler? Hikmetle kendim görüştüm. Ve bunun doğru olduğunu büyük şaşkınlık içinde Hikmetten dinledim. Casus benim çevremde midir, yoksa sizde midir?

On birinci mektup

Aziz Üstadım;

Kürt Teali derneğindeki yakın dostlarımızla görüştüm. Yeni geldiklerinden, birkaç gün sonra verilen direktiflere uygun düzenlemeler yapacaklarını, yalnız Kürdistanı gönderilecek çeşitli arka-

tefif arkadaşlar için büyük bir tahsisatın vücuduna ihtiyaç olduğunu söylediler (D.B.R. 3/141) den gelen mektupta irae ettiler. Urfa, Ayıntap, Maraşta Fransızlar aleyhine lüzumundan fazla tahrikât yaptıklarını ve kolordu kumandanının takip ettiği siyaseti leyyine hilâfına ahaliyi imale ettikleri münderiçtir. Kabine riyasetine Zeki Paşanın getirilmemesi hakkında beyan olunan mütealea doğru d eğildir. Bu zat, Kürtler üzerinde hâkimdir. Eski Ermeni kutali unutulmuştur. Sizce varit mütealea, herhalde bugün için nabemevsimdir. Bunu, icabında tevil etmek mümkündür. Himmeti üstadadanenize her dakika muntazırız. Karşıdaki vak'ayı diğerlerine de vermeye çalışıyoruz. İhtiramatı âcizanemi takdim ederim.

4/11/1335 S.

On ikinci mektup

Aziz Üstadım;

Ahmet Rızanın Temps muhabirine olan beyanatı bittabi nazarı dikkatinizi celbetmiştir. Emir Faysala Fransızlar ile itilâf aktini tavsiye etmesindeki meaninin şamil olduğu nükte siyasiye nazarı üstadanelerinden uzak kalmamalıdır. Kuvayi Millîye rüesasının, Fransaya ahiren şayanı dikkat bir surette eseri temayül gösterdikleri gibi Irakta çıkardıkları iğtişaşa mukabil, diğer cihetten Suriyedeki hakimiyetinize de darbe vurmak istiyorlar. Bu kuvvetin idamesinde gösterilecek ihmâl ve teseyyüp, âlemi islâmın İngiltere aleyhindeki galeyanı fevkalâdesile neticepezir olacaktır. Bu noktai mutenabihayi, ehemmiyetle görmek ve ricali âliye siyasiyenize göstermek ehem ve elzemdir. şu mütealeamla, kıymeti ilmîyenize karşı bir düşnamda bulunduğuma hükmetmeyiniz. Çünkü Türkiye üzerinde, sizden başka bir kuvvetin idamei nüfuz ve hakimiyeti, gayei siyasiyemize münafidir. Fransa, İtalyan ve bilhassa Amerika'nın gerek ricali ve gerek matbuatıle bu kuvvete karşı izhar eyledikleri temayülâtı muhtelif, satveti siyasiye ve askeriyenin duçarı istirkap olduğunun bir delili bâhîridir. Ahmet Rıza gibi Clemenceau ve Pichon'un, muhtelif ricali siyasiyenin en samimî ve kadîm dostluklarına mazhar olmuş zevatın Fransada mühim bir rol çevireceğinden ve efkârı, manayi tamamile celp ve cezbedeceğinden emin olunuz. Bu zatın, İsviçreye geçeceğine mütedair malûmata nazaran oradan bertakrip Fransaya geçmek emelinde olduğuna kani olabilirsiniz. Balıkesir civarındaki kuvvetlerimiz bozularak fîrar etmiş ve (A: R.) mevkiinde ihtifa eylemiştir. Yeni kuvvetler ihzar ediliyor. Beş bin liradan aşağı olmamak üzere tahsisat istiyor. Karamandan (D.B.S. 40/5) den gelen mektupta şimdilik intizar zaruretinde olduklarını ve Kayseride (K.B.R. 87/4) den gelen mektupta da, kariben harekâta başlıyacıklarını bildiriyor. Ziya Efendi de (H.K.) (C.H.) mevkilerinde teşkilât bittiğinden yalnız tahsisatla oraya hareket etmek mecburiyetinde olduğunu şifâhen beyan ediyor. Arzu ederseniz vaziyet hakkında şifâhen tafsilât verecektir. şiddetli takip edildiğimizi, tertibatımızdan Sivasın muntazaman haber aldıklarını arzede bilirim. Mehmet Aliye emniyet etmeyiniz. Ketum değildir. Herhalde boşboğazlık ediyor. Tertibat ve teşkilâtı hariciyede bendenizden başkasını istihdam etmeseniz daha musip hareket edersiniz. Ali Kemal Beyin listeye ithali zarurîdir. Bukadar esrarımızı taşıyan bu zâtı gücendirirsek, tertibatımız tamamile eyadii ağyara geçer. Bu zâtı sıkça, sıkça kollayınız. Hürmetlerimi takdim ederim Üstadım.

5/11/1335 S.

Kemal yakalanmış, mensubiyeti itibarile (K. B. R. 15/1) in teşkilâtla derecei münasebeti meydana ıkmuş demektir. **Bu zâtı himaye elzemdir.**

Efendiler, bu tertibatı vasiyaya mâni olmak ve ihdas olunan mühlik vaziyetleri bertaraf etmek için elimizden gelen her çare ve tedbire tevessül ettik. şimdiye kadar ifade ettiğim ve bundan sonra sırası geldikçe hatırlatmaya çalışacağım malûm isyanları, ihtilâlleri, resmî düşman kuvvetleri tecavüzlerini bastırmak, bertaraf etmek için çok uğraştık. Ali Rıza Paşa kabinesi, gözüne batan Kuvayi Millîyeyi batırmaya ve bunun için bizimle didişmeye hasrı nazar etmekten başka bir yardımda bulunmadığı gibi, ondan sonra mevkii iktidara gelen rüfekayı kiramı dahi, onun isrini takipten ve binnetice felâketten felâkete ve rezaletten rezalete sürüklenmekten başka bir hizmet görmediler. Efendiler; bütün bu tertibatı

daşlar için büyük bir ödeneğe gereksinim olduğunu söylediler. (D.B.R.3, 141) den gelen mektubu da gösterdiler. Urfa, Gaziantep, Maraşta Fransızlara karşı gereğinden çok kışkırtmalar yaptıklarını ve kolordu komutanının güttüğü yumuşak politikaya karşı halkı meylettirdikleri yazılıdır. Başbakanlığa Zeki Paşanın getirilmemesi hakkında söylenen düşünce doğru değildir. Bu kişiler Kürtlere söz geçirebilirler. Eski Ermeni kırımı unutulmuştur. Aklınıza gelen, herhalde bugün için zamansızdır. Bunu, gerektiğinde başka anlama çevirmek olasıdır. Üstata yardımlarınızı her dakika bekliyoruz. Karşıdaki olayı ötekilerine de ulaştırmaya çalışıyoruz. Saygılarımı sunarım.

4/11/1919 S.

On ikinci mektup

Aziz Üstadım;

Ahmet Rızanın Temps gazetesi haber yazarına verdiği demeç elbette dikkatinizi çekmiştir. Emir Faysala Fransızlar ile anlaşma yapmasını salık vermesindeki anlamların kavradığı siyasal nükte (politik espri) usta gözlerinizden uzak kalmamalıdır. Ulusal Güçlerin başındakilerin, Fransaya son zamanlarda dikkati çekecek bir eyilim gösterdikleri gibi Irakta çıkardıkları kargaşaya karşın, öbür yönden Suriyedeki egemenliğinin de darbe vurmak istiyorlar. Bu kuvvetin sürüp gitmesinde gösterilecek ilgisizlik ve savsama, İslâm dünyasında İngiltereye karşı olağanüstü kaynaşmalar doğuracaktır. En çok dikkat edilmesi gereken bu noktayı, önemle görmek ve siyaset alanımızın ileri gelenlerine göstermek çok önemli ve çok gereklidir. şu düşünceyle, bilimsel değerinize dil uzattığımı sanmayınız. Çünkü Türkiye üzerinde, sizden başka bir gücün erkini ve egemenliğini sürdürmesi, politik amacımıza aykırıdır. Fransa, İtalya ve özellikle Amerikanın gerek devlet adamları gerek basını ile bu kuvvete gösterdikleri çeşitli eğilimler, politik ve askerî üstünlüğünüzün kıskanıldığının açık bir kanıtıdır. Ahmet Rıza gibi Clemenceau ve Pichon'un, çeşitli üstdüzey siyaset adamlarını en yakın ve en eski dostu olan kişilerin Fransada önemli bir rol oynayacağından ve kamu oyunu, bütün anlamıyla kendilerinden yana ekeceklerinden kuşkunuz olmasın. Bu kişinin, İsviçreye geçeceğine ilişkin bilgilere göre oradan yakında Fransaya geçmek isteğinde olduğuna inanabilirsiniz. Balıkesir dolaylarındaki kuvvetlerimiz bozguna uğrayarak kaçmış ve (A:R.) de gizlenmişlerdir. Yeni kuvvetler hazırlanıyor. Beş bin liradan aşağı olmamak üzere ödenek istiyor. Karamandan (D.B.S.40/5) den gelen mektupta şimdilik beklemek zorunluğunda olduklarını ve Kayseride (K.B.R.87,4) den gelen mektupta da, yakında çarpışmaya başlıyacıklarını bildiriyor. Ziya Efendi de (H.K.) (C.H.) işaretli yerlerde örgüt bittiğinden sadece ödenekle oraya doğru yola çıkmak zorunda olduğunu ağızdan söylüyor. İsterseniz durum hakkında sözlü olarak ayrıntılı bilgi verecektir. Çok sıkı izlendiğimizi, plânlarımızdan Sivasın düzenli haber aldığımızı söyleyebilirim. Mehmet Aliye güvenmeyiniz. Ağzı sıkı değildir. Herhalde boşboğazlık ediyor. Dışa ilişkin plân ve örgütlenmelerde benden başkasını kullanmanız daha uygun davranmış olursunuz. Ali Kemal Beyin listeye alınması zorunludur. Bukadar çok sırrımızı bilen bu adamı gücendirirsek plânlarımız olduğu gibi yabancı ellere geçer. Bu adamı sık, sık kollayınız. Saygılarımı sunarım Üstadım.

5/11 1919 S.

Kemal yakalanmış, bağlılığı bakımından (K.B.R.15/1) in örgütle ilişkisi olduğu meydana ıkmuş demektir. **Bu adamı korumak çok gereklidir.**

Efendiler, bu gizli düzene engel olmak ve yaratılan tehlikeli durumları ortadan kaldırmak için elimizden gelen her çare ve önleme başvurduk. şimdiye kadar anlattığım ve bundan sonra sırası geldikçe anımsatmaya çalışacağım bildiğiniz başkaldırılar, bozgunculukları, resmî düşman güçlerinin saldırılarını bastırmak, ortadan kaldırmak için çok uğraştık. Ali Rız Paşa hükümeti, gözüne batan Ulusal Güçleri batırmaya ve bunun için bizimle didişmeye bakmaktan başka bir yardımda bulunmadığı gibi, ondan sonra iş başına geçen yüksek arkadaşları da, onun yolundan gitmekten ve sonunda yıkımdan yıkıma ve rezillikten rezillike sürüklenmekten başka bir iş görmediler. Efendiler; bütün bu gizli düzenlemele-

haftıye menabiinin, Rahip Frew'un dîmağında temerküz ettirildiği ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına zerke edilerek filyata inkılab ettiği tahmin olunduğundan, Rahip Frew'nun bir zaman için olsun tevakkuf ve tebaüdüni temine vesile olur mütalesile, bizzat kendisine bir mektup yazdım. Mektubun iyi anlaşılabilmesi için şu malûmatı da ilâve edeyim, ki ben, Mister Frew ile İstanbulda bir iki defa mülâkat ve münakaşatta bulunmuştum. Frew'a Fransızca olarak gönderdiğim mektubun Türkçesi şudur:

Mister Frew'ya

Zâtu âlinizle Mösyö Martin delâletile, vukubulan mülâkatlarımız hatrasını memnuniyetle muhafaza etmekteyim. Senelerce memleketimizde ve milletimiz arasında yaşamış olan zâtu âlinizin, hakkımızda en doğru fikir ve kanaatlerle mücehhez bulunacağınızı ümit ederdim. Halbuki, maateessüf, İstanbul muhitinde temasınıza gelen bazı gafil ve menfaatperest kimselerin, sizi yanlış istikametlere sevkettiklerini pek büyük teessüfle anlıyorum. Ezciümle Sait Molla ile tertip ve tatbikına başladığımız, mevsukan haber alınan plânın, İngiltere milletinin cidden takbihine seza bir mahiyette olduğunu arzetmekliğime müsaadenizi rica ederim. Milletimiz, Sait Mollanın değil, fakat hakiki vatanperverlerimiz nazarile görüldüğü takdirde, böyle plânların artık memleketimizde ve milletimiz üzerinde cayı tatbiki kalmadığına kolaylıkla hükmlenir. Nitekim daha bugünün vakayinden olan Adapazarı ve Karacabey hadîsatının, manzarai akameti sözüümüze teyide kâfidir. Fakat, buna ne hacet vardı? İngiliz zabiti Nowil'in, Diyarbakır havalisinde, Kürt ahalî islâmiyesini, izlâle birçok çalıştıktan sonra Malatyada, Elâziz Valii Sabıkı Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Beylerle Sivas aleyhine ihdasına çalıştığı vak'a, netice itibarile bütün âlemi medeniyete karşı mucibi hacalet değil mi idi?

Zâtu âlinize kemali ciddiyet ve samimiyette arzederim ki, İngiliz milleti, milletimizin hüsnü nazar ve itimadını kıymetten âri görüyorsa, bundaki hata pek amiktir, aksi takdirde ise, kullandığınız vesait pek hatalı olup, netice ve semere verecek mahiyette değildir. Sait Molla vasıtasile Adapazarına gönderilen iki bin liranın, yakında müsmir netice vereceği hakkındaki vadin butlanını, vakayi size ispat etmiş olduğundan fazla söze lüzum görmem. Bahusus, sizinle temasa gelen sahtekârlar tarafından Osmanlı padişahının da, müşterek mesai ve mesailinizde zimethal gösterilmesi pek hatarnaktır. Zâtu âliniz pek âlâ takdir edersiniz ki, zâtu şahane, gayrimes'ul ve bitaraf olup irade ve hakimiyeti milliyemizin taallûk edeceği haka-yıkı tebdil ve tağyir buyurmazlar. Memleketimizde bulunan İngiliz memurîni siyasiyesinin, şüphesiz İngiliz milletinin, temayülât ve menafîine mugayir olarak, vatan ve milletimiz aleyhinde gayrunsanî ve gayrimesdenî bir tarzda vukubulmakta olan teşebbüslerini, elimizde mevcut vesaik ile İngiliz milletinin nazarına arzedersek, netice dünyaca şayanı takdir görülmez zannederim. Fakat, bu hususta garabeti itibarile şunu da arzetmek mecburiyetindeyim ki, zâtu âlileri silki ruhaniye mensup iken siyaset manevralarında, alehusus mukataleye müincer olacak vaziyetlerde rolör olmak sevdasında bulunmamalıydınız. Zâtu âlinizle vukubulan mülâkatlarımda, sizi bu kabil bir recülî siyaset olarak değil, insaniyete hâdim, adalete muhabbetkâr bir zâtu faziletkâr telâkki etmiştim. Bunda nekadar aldandığımı son malûmatı mevsukanın teyid etmekte olduğunu iblâğla kesbi şeref eyerim.

Mustafa Kemal

Efendiler, İstanbulda, hükûmetin gözü önünde ve ıttılah dahilinde, cereyan etmiş ve etmekte bulunan teşebbüsâtı denaetkâranenin ve bu teşebbüslerin bütün memlekette asarı meş'umesine delâleti sarihadada bulunan tezahüratın, hakikî menşe ve amilleri hakkında, hükûmeti merkezîyenin, Heyeti Temsilîyeden ziyade, vukuf ve malûmat hâsil etmiş bulunacağına hâlâ şüphe edilebilir mi?

Efendiler, vukuf ve malûmat sahibi olan bir hükûmet ricalinin, düşmanların, mahza tağlit ve izlâl maksadile olan iftiraat ve işaatına, hakikat nazarile bakıp, yine onların tavsiyelerini çare ve tedbir olarak tatbika kalkışacaklarına ihtimal verilebilir mi?

rin kaynağının, Papaz Frew kafasında odaklandırıldığı ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına sokularak uygulama alanına geçtiği kestirildiğinden, Papaz Frew'nun bir zaman için olsun durdurulup uzaklaştırılması sağlamaya yarar düşüncesile, kendisine bir mektup yazdım. Mektubun iyi anlaşılabilmesi için şu bilgiyi de ekleyeyim, ki ben, Mister Frew ile İstanbulda bir iki defa görüşmüş ve tartışmışım. Frew'ya Fransızca olarak gönderdiğim mektubun Türkçesi şudur:

Mister Frew'ya

Sizinle Mösyö Martin aracılığıyla, yaptığımız görüşmelerimizin anısını seve seve saklamaktayım. Senelerce memleketimizde ve milletimiz arasında yaşamış olan sizin, hakkımızda en doğru düşünce ve kanılarınız olacağını umardım. Oysa, ne yazık ki, İstanbul çevresinde ilişkiniz olan bazı aymaz ve çıkarıcı kimselerin, sizi yanlış yönlere sürüklediklerini pek çok üzümlere anlıyorum. Bu arada Sait Molla ile düzenleyip uygulamaya başladığımız, güvenilir kaynaklardan öğrenilen plânın, İngiltere halkınca haklı olarak kınanmaya yakışır bir nitelikte olduğunu bilginize sunmama izninizi rica ederim. Milletimiz Sait Mollanın değil, fakat gerçek yurtseverlerin gözüyle görülürse, böyle plânların artık memleketimizde ve milletimiz üzerinde uygulanamayacağı yargısına kolaylıkla varılabilir. Nitekim daha bugünün olaylarından olan Adapazarı ve Karacabey olaylarının, yarı kalmış görünümü sözüümüze doğrulamaya yeter. Ama, buna ne gerek vardı? İngiliz subayı Nowil'in, Diyarbakır dolaylarında, Müslüman Kürt halkını, yoldan çıkarmaya pekçok çalıştıktan sonra Malatyada, eski Elazığ Valisi Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Beylerle Sivas karşı yaratmaya çalıştığı olay, sonucu bakımından bütün uygarlık dünyasına karşı utanç verici değil miydi?

Size çok ciddî olarak ve içtenlikle bildiririm ki, İngiliz milleti, milletimizin dostluğunu ve güvenini değersiz buluyorsa, bundaki yanlı derindir, yok değer veriyorsa, kullandığınız araçlar çok yanlış olup, sonuç alacak ve meyve verecek nitelikte değildir. Sait Molla aracılığıyla Adapazarına gönderilen iki bin liranın, yakında verimli sonuçlanacağı yolunda verilen sözün yalan olduğunu, olaylar size kanıtlamış olduğundan fazla söze gerek görmem. Özellikle, sizinle ilişki kuran sahtekârlar tarafından Osmanlı padişahının da, ortaklaşa yaptığınız çalışma ve işlerde parmağı varmış gibi gösterilmesi çok tehlikelidir. Siz pek iyi anlıyorsunuz ki, padişah, sorumsuz ve tarafsız olup ulusal irade ve egemenliğimizle ilgili gerçekleri değiştiremez ve bozamaz. Memleketimizde bulunan İngiliz siyasi görevlilerinin, kuşkusuz İngiliz milletinin, eyilim ve çıkarlarına aykırı olarak, vatan ve milletimize karşı insanlık dışı ve uygarlık dışı bir şekilde yapılmakta olan girişimlerini, elimizdeki mevcut bilgilerle İngiliz milletine gösterirsek, sonuç dünyaca beğeni ile karşılanmaz sanırım. Fakat, bu konuda tuhaf olması bakımından şunu da bildirmek zorundayım ki, siz bir din adamı olarak siyaset manevralarında, özellikle öldürüşmeye varacak durumlarda rol oynamak hevesine kapılmamalıydınız. Sizinle yaptığımız görüşmelerde, sizi böyle bir politika adamı olarak değil, insanlığa hizmet eden, hakkı seven erdemli birisi saymışım. Bunda nekadar aldandığımı son güvenilir bilgilerin doğruladığını bildirmekle onur duyarım.

Mustafa Kemal

Efendiler, İstanbulda, hükûmetin gözü önünde ve bilgisi altında, yapılmış ve yapılmakta olan alçakça girişimlerin ve bu girişimlerin bütün memlekette uğursuz belirtileri olduğunu açıkça ortaya koyan olayların, gerçek kaynak ve etkenleri hakkında, İstanbul hükûmetinin, Temsilci Kuruldan daha iyi, bilgi edinmiş olması hâlâ kuşku götürülebilir mi?

Efendiler, bilgi sahibi olan bir hükûmet üyesinin, düşmanların, salt yarılmak ve şaşırtmak amacıyla yaptığı iftiralara ve yaydığı yalanlara, gerçek gözüyle bakıp gene onların öğütlerini çare ve önlem olarak uygulamaya kalkışacaklarına ihtimal verilebilir mi?

Ali Rıza Paşa Kabinesi düşman iftira ve mugalatalarına hakikat diye inanıyor

Ali Rıza Paşa Hükkümeti düşman yalanlarına gerçek gözüyle bakıp inanıyor